

EĞİTİM GÖRÜŞLERİ VE UYGULAMALARIYLA
MİLLÎ EĞİTİM BAKANI MUSTAFA ÜSTÜNDAĞ'IN
TÜRK EĞİTİM TARİHİNDEKİ YERİ
(26.1.1974-17.11.1974)

Prof.Dr. Erdoğan BAŞAR
OMÜ Sinop Eğitim Fakültesi

GİRİŞ

12 Mart Döneminin son hükümeti, Naim Talu'nun Başbakanlığı altında kurulan AP-CGP koalisyon hükümetidir. Aslında Talu Hükümeti, bir seçim hükümeti olarak kurulmuştur. Genel olarak Türk kamuoyunun, özellikle de siyasi çevrelerin Talu Hükümetinden en önemli beklentisi “ *Türk demokrasisinin 12 Mart askeri muhtırası ile aldığı yaranın onarılabilmesi için ulusal iradenin parlamentoya tam olarak yansımını sağlayacak, özgür ve demokratik bir seçim ortamının oluşturulması ve bir an önce de seçime gidilmesi*” olarak belirtilebilir. Talu Hükümeti de bu beklenti doğrultusunda hareket etmiş, uygun bir seçim ortamı hazırlamış ve Türkiye 14 Ekim 1973 tarihinde milletvekilliği genel seçimleri için sandık başına gitmiştir.(1) Seçimde 16.798.164 kayıtlı seçmenden 11.223.843'ü oy kullanmıştı. Seçime katılma oranı %66.8 olarak gerçekleşmişti. Bu seçmenler 70.086 sandıkta 450 milletvekili ve 50 senatörü seçmek için oy kullanmışlardı.

1973 milletvekilliği ve kısmi Senato seçimlerine 7 parti katılmıştı. Bu partiler şunlardı: Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milli Selamet Partisi, Demokratik Parti, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Türkiye Birlik Partisi. Seçime katılan siyasi partilerin kazandıkları milletvekilliklerinin sayısı aşağıdaki tablo:1 de gösterilmiştir.

1973 Milletvekilliği Genel ve Kısmi Senato Seçimleri Sonuçları

Tablo:1

Parti	Aldığı Oy	%	Millet- vekili
AP (Adalet Partisi)	3.197.897	28.49	149
CHP (Cumhuriyet Halk Partisi)	3.570.583	31.81	185
MSP (Milli Selamet Partisi)	1.265.771	11.27	48
DP (Demokratik Parti)	1.275.502	11.36	45
CGP (Cumhuriyetçi Güven Partisi)	564.343	5.02	13
MHP (Milliyetçi Hareket Partisi)	362.208	3.22	3
TBP (Türkiye Birlik Partisi)	121.759	1.08	1
Bağımsızlar	370.035	3.29	6
TOPLAM	11.223.843		450

Kaynak: 1.DİE. Türkiye İstatistik Yıllığı 1981 s.129.,

2.Tevfik Çavdar. Türkiye'nin Demokrasi Tarihi. ,1950-1995. Ankara: İmge Kitabevi Yayını, 1996., s.232-233

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Ekim 1973 seçimlerinde hiçbir siyasi parti tek başına iktidara gelebilecek sayıda milletvekilliği kazanamamıştır. Seçim sonuçları, birçok açıdan Türkiye'nin yeni bir siyasal sürece, demokratik yaşama ortamına girdiğini ortaya koymaktaydı.

27 Mayıs Askeri Müdahalesi sonrasında Demokrat Partinin mirası üzerine kurulan ve 1961 (15.10.1961) seçimlerinde 158 milletvekilliği kazanarak (oyların %34.7'sini almıştı) Türkiye'nin ikinci büyük siyasi partisi konumuna gelen Adalet Partisi, 1965 (10.10.1965) milletvekilliği genel seçimlerinde bu kez 240 milletvekilliği kazanarak Türkiye'nin birinci büyük partisi olmuştu. Kazandığı milletvekili sayısı AP'yi tek başına iktidara taşımıştı. Böylece Türk siyasi tarihinde "*Demirelli Yıllar*" olarak adlandırılan yeni bir dönem başladı.

AP, aynı başarısını 1969 genel seçimlerinde de sürdürdü. Hem oylarını, hem de milletvekilliği sayısını artırarak (256 milletvekilliği kazanmıştı) tek başına siyasi iktidarını korudu. Fakat ikinci iktidar döneminde bir önceki dönemde gösterdiği başarıyı gösteremedi. Türkiye sosyal, siyasal ve ekonomik yönlerden ciddi güçlükler yaşamaya başladı. Anarşinin artması ile bozulan iç barış, ekonomik ve sosyal yaşamda görülen bozukluklar AP'nin siyasal gücünü azalttı. Ülkenin kötüye gitmekte olduğunu gören Türk Silahlı Kuvvetleri de 12 Mart 1971 tarihinde hükümete bir askeri muhtıra verdi. Bu muhtıra sonrasında da Demirel hükümetinin istifasını Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a sundu.

12 Mart 1971 tarihinden sonra girilen ara dönemde ikisi Prof.Dr.Nihat Erim'in (26.3.1971-11.12.1971), (11.12.1971-22.5.1972) diğerleri de Ferit Melen (22.5.1972-15.4.1973) ve Naim Talu'nun (15.4.1973-26.1.1974) başbakanlığı altında olmak üzere dört Cumhuriyet hükümeti kurularak görev yaptı.

14.10.1973 genel seçimleri Türk siyasi tarihinde "12 Mart Dönemi" olarak adlandırılan dönemi sona erdirdi. 1973 genel seçimleri, AP'nin eski siyasi gücünü koruyup korumadığının ortaya konulması bakımından da ayrı bir önem taşımıştı. Seçim sonuçları AP'nin artık eski siyasi gücünü taşımadığını ortaya koydu. Bu gerçeğin ortaya çıkmasından sonra 16.10.1974 tarihinde AP Genel Başkanı Demirel, koalisyon ortağı Feyzioğlu ve Başbakan Naim Talu ile yaptığı toplantıdan sonra seçim sonuçlarını ilk kez basın önünde değerlendirdi. Bu değerlendirmesinde Demirel'in siyasi bir küskünlük içinde olduğu görülmüştü. Demirel, basın mensuplarına partisinin "*muhalefette kalacağını, milletın partisine muhalefet görevi verdiğini*" açıklamıştı.

Seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından DP (Demokratik Parti), CHP'ye karşı sağ partilerin işbirliğini önerdi. DP Genel Başkanı Ferruh Bozbeyle AP, MSP ve CGP'ye: "*kollarımızı açıyoruz*" demişti.

Genel Başkan sıfatı taşınamasına karşın, MSP adına konuşan Erbakan ise "*CHP ile koalisyona prensipte hazır olduklarını*" açıklıyordu. MSP'siz koalisyonun kurulamayacağını söyleyen Erbakan, aslında CHP-AP formülü dışında MSP'siz bir koalisyonun olanaksızlığını göstermeye çalışmıştı.(2)

Ecevit 20 Ekim 1974 tarihinde Cumhuriyet gazetesine vermiş olduğu özel demecinde "*Gerçek milliyetçi cephe bugün CHP ve MSP var. Halkçılığa dayanmayan bir milliyetçilik olamaz*" diyordu. Ecevit bu sözleri söylerken MSP'nin seçim propagandaları sırasında büyük sermayenin sömürsüne karşı Anadolu'nun küçük esnafına, tüccarına yönelik söylemlerinden hareket etmekteydi. Ecevit ara rejimin izlerinin ancak bir iç barışla silineceği inancını taşımaktaydı. Bu inancını gerçekleştirmek ve istikrarlı bir hükümet kurabilmek için MSP ile koalisyon hükümeti kurabileceklerini açıklıyordu.(3) CHP lideri fikir ve inançların baskıdan kurtulmasını isteyen MSP'den başka bir partiyle de genel affı gerçekleştiremeyeceğinin farkındaydı. (4)

1973 seçimlerinin ortaya çıkardığı ve değerlendirilmesi gereken bir diğer yön, CHP'nin seçimde gösterdiği başarıdır. Ecevit'in genel başkanlığı altında yeni bir sol siyasetle (ortanın solu) seçime girmiş bulunan Cumhuriyet Halk Partisi, 1969 seçimlerine göre 1973 seçimlerinde milletvekili sayısını 42 artırdı ve 185 milletvekili ile Türkiye'nin en büyük siyasal partisi konumuna geldi. Ne var ki bu sayı onun tek başına iktidara gelmesini sağlayamadı.

1973 seçimlerinde dinsel ağırlıklı öğeleri siyasal söylemlerinde ağırlıklı olarak kullanan MSP'nin parlamentoya 48 milletvekili sokmayı başarması ve Türkiye'nin üçüncü büyük siyasi partisi konumuna gelmesi Türk siyasi hayatında en önemli gelişmelerden birisini oluşturmuştur.

Kongar MSP'yi "*emperyalizme karşı, küçük sanayici ve tüccarlara dayalı bir ulusal gelişme çizgisi öngören bir siyasal güç*" olarak tanımlamaktadır. (5) Aslında MSP, daha önce Anayasa Mahkemesi tarafından dini siyasete alet etmesi nedeniyle kapatılmış bulunan ve Prof.Dr.Necmettin Erbakan'ın genel başkanlığını yapmış olduğu, Milli Nizam Partisi'nin (resmi anlamda olmasa da) devamı olarak kurulmuş bir siyasal partiydi. 1973 seçimlerine girildiğinde Erbakan henüz MSP'nin genel başkanlığına getirilmemişti. Seçimden hemen sonra 21.10.1974 tarihinde MSP'nin genel başkanı oldu.

MSP "Milli Görüş" ideolojisi adı altında Türkiye'de İslamiyet'in öngördüğü toplumsal, siyasal, ekonomik düzeni kurmayı hedeflemekteydi.

Türk tarihinde din ve devlet ilişkileri, Cumhuriyet kuruluncaya değin sürekli iç içe olmuştu. Türklerin tarihte kurdukları en büyük devletlerden biri olan Osmanlı Devleti, teokratik bir devlettir. Osmanlı Padişahları Halife olarak aynı zamanda İslam toplumlarının dinsel önderi konumundaydılar. Bu nedenle Osmanlı'nın devlet ve toplum yaşamı, tartışmasız İslam dininin egemenliği altında, onun buyruklarına göre düzenlenmişti. Yalnız yenileşme hareketleriyle birlikte nakli hukukun yanında, akli hukukun da (Batı ülkelerinin hukuk sistemlerinden etkilenerek, örnek alınarak) Osmanlı'nın hukuk düzenine girmeye başladığı görülmüştür. Fakat bu şekilde yapılan düzenlemelerin hiç biri Osmanlı'nın "*teokratik bir devlet*" olma özelliğini etkilememiştir.

Türkiye Cumhuriyeti devleti kurulduktan sonra, devlet hukuk alanında laik bir hukuk sistemini benimsemiştir. Böylece toplumsal yaşama yön verecek kuralların belirlenmesinde, "*tüm insanlığın ortak deneyimlerinden dersler alma, akıl süzgecinden geçirme*" temel ilke, yöntem olarak benimsenmiştir.

Nakli hukuka karşı akli hukuku egemen kılmayı, din ve dünya işlerini birbirinden bağımsızlaştırmayı amaçlayan Atatürkçü hukuk devrimi, her zaman karşısında açıktan ya da gizli olarak nakli hukuku savunan (şariat düzeni) bir karşı güç de bulmuştur. Bu güçler her fırsatta eski toplumsal düzeni özlediklerini, yeniden kurulmasını istediklerini söylem ve eylemleriyle ortaya koymuşlardır. Yalnız Atatürk'ün döneminde, bu türden karşı devrimci güçler, Türk toplumunun sosyal ve siyasal yaşamı üzerinde açıktan pek fazla etkili olamamışlardır. Faaliyetlerini okuryazarlık oranının düşük olduğu kırsal yerleşim yerleri ile merkezden uzak yörelerde gizlice sürdürmüşlerdir. Özellikle kırsal kesim bu türden karşı devrimci güçlerin görüş ve düşüncelerini yaymaları için uygun bir ortam olma özelliğini korumuştur.

Cumhuriyet hükümetleri sapık ideolojilerin, yanlış inançların etkisinden Türk köylüsünü-halkını kurtarabilmek için eğitim yoluyla aydınlatma çabalarına büyük önem vermiştir. Fakat ülkenin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik koşullar bu alanda gerçekleştirilmeye çalışılan aydınlatma çabalarını sınırlamıştır. Böylece de tümüyle yok edilemeyen cehalet, her zaman Türkiye Cumhuriyeti devletinin zayıf noktasını oluşturmuş, kalkınma çabasını ciddi biçimde engellemiştir. Ülkenin bu durumu da karşı devrimci güçlerin ve ideolojilerinin her zaman taban bulmasına, zaman zaman devletin karşısına dikilmelerine yol açmıştır.

Dine dayalı siyaset yapma yöntemi, Atatürk'ün döneminde kurulan siyasal partiler tarafından siyasal alanda kullanılmak istenmiştir. Fakat buna devlet izin vermemiştir. Ne var ki 1946 yılından sonra Türkiye'nin yönetim yapısında çok partili siyasal yaşama geçilmesi ile birlikte, bazı siyasi partiler tarafından İslam dini, (özellikle kırsal kesimde) iktidara gelebilmenin aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

1970'lerden sonra Türkiye'de "İslam dini" bir "siyasal ideoloji" olarak MNP(Milli Nizam Partisi) tarafından açıkça kullanılmıştır. Laiklik karşıtı bu özelliğinden dolayı MNP Anayasa Mahkemesi tarafından daha sonra kapatılmıştır.

MNP'nin nasıl kurulduğuna ilişkin olarak Çavdar kitabında Süleyman Arif Emre'nin(6) şunları anlattığını yazmaktadır:

"...Milli Nizam Partisinin kuruluşuna biz 1966 yılında niyet ettik. Ben o zaman Yeni Türkiye Partisi Adıyaman Milletvekili idim. Hasan Aksay Adalet Partisi Adana milletvekiliydi. Belli başlı isimler bunlardı. 1970 yılına kadar beklememizin nedeni, AP içindeki arkadaşlardı. Bize gelin AP'yi ele geçirelim diyorlardı. Bu arkadaşlar Necmettin Erbakan'ı Konya'dan AP adayı yapmak istediler. Böylece orada bir köprübaşı elde edeceklerini sanıyorlardı. AP'deki arkadaşlar onu bu partiye girmeye ikna ettiler. Ama Süleyman Demirel buna izin vermedi..." (7)

Bu şekilde AP saflarında siyaset yapamayan Erbakan, 1969 seçimlerinde Konya'dan bağımsız milletvekili olarak seçilip Parlamente'ye girmeyi başardı. Daha sonra da kendi başkanlığı altında Milli Nizam Partisini kurdu ve bu siyasal örgütün çatısı altında siyaset yapmaya başladı. Yalnız 12 Mart Askeri Muhtırasının ardından MNP aleyhine açılan kapatma davası sonucunda Anayasa mahkemesi Ocak 1972 tarihinde bu partiyi temelli kapattı. Fakat daha sonra aynı siyasi eğilim ad değiştirerek bu kez Süleyman Arif Emre'nin kuruculuğu altında Milli Selamet Partisi adıyla Türk siyasal yaşamında işlevini sürdürdü.

1973 seçimlerinin bir diğer önemli sonucu da AP içinde Demirel'e muhalefet yapan milletvekillerinin kurduğu DP'nin (Demokratik Parti) 45 sandalye kazanarak parlamente'ye girmesi olmuştur. DP'nin AP'nin bu şekilde oylarını bölmesinde eski Cumhurbaşkanı'ndan Celal Bayar'ın açıkça desteğini arkasına alması etkili olmuştur.

CHP'den ayrılan milletvekilleri tarafından kurulmuş bulunan ve genel başkanlığını Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun yapmış olduğu CGP(Cumhuriyetçi Güven Partisi), 1973 seçimlerinde 13 milletvekilliği kazandı. CGP, CHP'den değişik zamanlarda ayrılan devletçi-seçkinciler tarafından kurulan bir partiydi. siyasal söylemini büyük ölçüde CHP ilke, politika ve uygulamalarını eleştirme temeli üzerine oturtmuştu. Her ne kadar Atatürkçü dünya görüşünü ön plana çıkaran bir söyleme ağırlık vermekte olsa da, oldukça tutucu bir parti görünümü kazanmıştı. Parti aslında büyük kapitalistlerin temsilciliğini yüklenmiş gözüktüyordu. (8) CGP, Atatürk'ün kurduğu CHP'yi sağ partilerin ortak söylemlerinde de olduğu gibi aşırı sola kaymakla suçlamakta (hatta komünistlikle), sert biçimde eleştirmektedir. Ecevit de bu eleştiriler karşısında zaman zaman kamuoyuna yanıt verme gereğini duymakta ve CHP'nin Marksist bir parti olmadığını açıklamaktaydı. (9)

27 Mayıs askeri müdahalesini gerçekleştiren Milli Birlik Komitesinde yer alan, fakat daha sonra arkadaşlarıyla düştüğü görüş ayrılıkları nedeniyle yurt dışına çıkmak zorunda bırakılan Alparslan Türkeş'in genel başkanlığını yaptığı MHP'nin (Milliyetçi Hareket Partisi) parlamente'ye 3 milletvekili sokmayı başarması dikkat çeken yönlerden bir diğeridir.

MHP, siyaset kulvarında sağda yer alan ve radikal milliyetçi parti özelliği gösteren bir siyasal oluşumdur. Partinin temel siyasi felsefesi Türk-İslam Sentezi ideolojisine dayanmaktaydı. Bu ideolojinin taraftarları kendilerini "Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar müslümanız" sloganıyla tanıtmaktaydılar. MHP söz ve eylemleriyle o günlerde sol ve aşırı sol düşünceye karşı en şiddetli biçimde tek başına muhalefet yapmaktaydı.

Özellikle o günlerde üniversite gençliği arasında devam eden çatışmalar içinde yer alan “*ülkücü gençlik hareketi*” bu partinin gençlik örgütü olarak görülmekteydi. MHP'nin milletvekili çıkararak parlamentoya girmesi ile birlikte ülkücü gençlik hareketi siyasal yönden parlamentoda temsil edilir konuma gelmiştir.

Parlamentoya milletvekili sokmayı başaran son parti ise Türkiye Birlik Partisi olmuştur. Bu parti sol bir siyasi söyleme ağırlık vermekte, İslamiyet'in belli bir anlayışını paylaşan (Alevi) kitlelerin görüşleri doğrultusunda siyaset yapmağa çalışmaktaydı.

Görüldüğü gibi 1973 seçimleri Türkiye'nin önüne siyasal yönden oldukça parçalı ve parlamentoda sağ partilerin çoğunlukta olduğu bir siyasal tablo ortaya koymuştu.

14 Ekim 1973 seçimlerinin Türk siyasi tarihi açısından en önemli yönü 12 Mart dönemini sona erdirmesi olmuştur. 12.3.1971- 14.10.1973 tarihleri arasında kapsayan ve 2 yıl 7 ay 2 gün sürmüş bulunan bu dönemde kurulan hükümetlerin izlemiş oldukları politikalar, ortaya koydukları icraatlar günümüzde bile aydın çevrelerde lehte ve aleyhte öne sürülen tezlerle tartışılmaya devam etmektedir.

12 Mart dönemi üzerinde Türk aydınları, bilim adamları birçok yazı yazmış, görüş belirtmiştir. Bu görüşlerin neler olduğunu sergilemek bu araştırmanın konusu değildir. Buna karşın dönemin değerlendirilmesinde katkı olur düşüncesiyle birkaç görüşe aşağıda yer verilmeğe çalışılmıştır. Alpay Kabacalı “Türk Basınında Demokrasi” adlı kitabında, bu yorumların kısa ve öz bir derlemesini sunmuştur. (10) Kabacalı'nın kitabından 12 Mart ile ilgili değerlendirmelerde bulunan bilim adamı ve yazarların görüşlerinden bazıları şu şekilde sergilenebilir:

Mümtaz Soysal 12.3.1976 tarihli milliyetteki yazısında 12 Martla ilgili olarak şu ilginç değerlendirmeyi yapmıştı:

“...12 Mart döneminde devletin güvenlik mekanizmalarına, bilgi toplama örgütlerine, hatta soruşturma, suçlama ve cezalandırma kuruluşlarına resmi ideolojinin de sağında kalan sızmaların olduğu, bunların neredeyse bir elden yönetilmesine tutarlılık kazandığı sezinlendi. Ama bu sezgi, zaman zaman somut olaylarla desteklenmiş de olsa, tam açıklığa kavuşmadı. Çünkü 12 Mart hala hesaplaşması yapılmamış bir olay, defteri dürülmemiş bir dönemdir...” (11)

İsmail Cem Politika gazetesinde “*Beşinci yıldönümünde geriye doğru bakıldığında 12 Mart'ın Türk toplumsal gelişiminde acı fakat çok önemli hatta değerli bir tecrübe olduğu söylenebilir*” diye başlayan yazısında 12 Mart'ı şu biçimde değerlendirmişti:

“...12 Marttan geride kalan Türkiye için kaybedilmiş bir zaman kesitidir. Halkın gelişmesindeki gecikmedir, bu gelişmede açılan parantezdir. (...) 12 Mart dendikçe Türkiye'nin yetişen kuşakları bu dönemi ancak yukarıda sıralanan simgelerle hatırlayacaktır. (...) 12 Mart Türün Paşaları, Ali Paşalarıyla Nihat Erim'in balyozu o dönemin işkencecileri, cöpları ve yasalarıyla, daha şimdiden fırlatılmış bulunduğu tarihin tozlu sayfalarında unutulup gidecektir. Silinip gidecektir. 12 Mart her yıl biraz daha gerilerde kalacaktır...” (12)

Prof. Dr. İsmet Giritli, AP'nin yayın organı olan Son Havadis gazetesinde 28 Mart 1976 tarihinde yazmış olduğu “*Aşırı sol 12 Mart Rejimine Neden Düşmandır?*” başlıklı yazısında 12 Mart'ı şöyle savunmuştu:

“...Anayasanın gölgesi altında bir sürü kuruluş vücuda getirilerek, aşırı akımlar teşkilatlanma safhasını başarı ve süratle atlatmış, diğer taraftan bir takım yazarlar, aşırı sol ideolojinin propaganda ve eğitimini yapmak amacıyla yıllardan

beri birtakım kalıp ve sloganları tekrarlayarak “Beyin Yıkama” kampanyasına girişmişler ve memleketin her tarafında bazı militanlar yetiştirmişlerdi. (...)

Türk Ceza Kanununun 141 ve 142. maddelerinin Anayasaya aykırı olduğu iddia edilerek sistemli şekilde Türk gençliği zehirlenmiş ve etkilerini biçmeye hazırlanmıştır. Anlamadığı husus, hasadı tamamlamasına fırsat ve imkan verilmeyeceği idi. İşte 12 Mart rejimi bu hasadın toplanmasını önlemiştir. Kısaca ve kaba hatları ile gelişimindeki yolun hukukiliği ne olursa olsun, 12 Mart rejimi ve dönemi “Demokrasiyi koruma ve yaşatma savaşı” idi. (13)

CHP-MSP Koalisyon Hükümetinin Kurulması:

Seçimlerin sonuçlanmasının hemen ardından hiçbir partinin tek başına hükümet olmaya yetecek kadar milletvekili çıkaramayışı “şimdi ne olacak?” sorusunu gündeme getirmişti. Kamuoyu, hükümetin kim tarafından ve nasıl bir siyasi güçle kurulacağını merak etmeye başlamıştı.

Cumhurbaşkanı Korutürk, Meclisler açıldıktan sonra yeni hükümeti kurabilmek amacıyla parti başkanlarıyla görüşmelere başladı. MSP Genel Başkanı Erbakan, Korutürk’e bir CHP-AP koalisyonu önerdi ve MSP’nin herhangi bir koalisyona talip olmadığını açıkladı. Cumhurbaşkanı bu görüşmeler sırasında CGP Genel Başkanı Feyzioğlu, sol bir iktidarın sakıncalarından söz etti. DP Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli de sağ koalisyon önerisinde bulundu. AP Genel Başkanı Demirel herhangi bir hükümette görev almak istemediklerini belirtti. Seçim sonuçları üzerinde konuşan Erbakan ise basın mensuplarına “3.Cumhuriyet Başlıyor” demişti. (14)

Korutürk demokratik teamüller gereği, 27.10.1973 tarihinde, yeni hükümeti kurmakla CHP genel başkanı Ecevit’i görevlendirdi. Ecevit yeni hükümeti kurma görevini aldıktan sonra ertesi günü usulen mevcut siyasi partilerin genel başkanlarıyla bir görüşme yaptı. CHP genel Başkanı Bülent Ecevit basına yapmış olduğu ilk açıklamasında hükümeti kurarken taviz vermeyeceğini dile getirmişti. (15) Ecevit 30 Ekim 1973 tarihinde MSP’ye birlikte bir hükümet kurma (*CHP-MSP koalisyon hükümeti*) önerisini götürdü. (16) Erbakan konuyu yetkili kurullarına götüreceğini, 3-4 Kasım tarihlerinde toplanacak genel idare kurulunda önerinin değerlendirileceğini Ecevit’e söyledi. Bu arada basın organlarında da Erbakan’ın Demirel’e bir mektup yazdığı ve sağ partilerin birlikte bir koalisyon hükümeti kurmalarının uygun olacağı önerisinde bulunduğu haberleri yer almıştı. Ertesi günü Demirel, Erbakan’ın önerisine sıcak bakmadıklarını bildirdi. MSP Genel İdare Kurulu, 8 saat süren toplantısında Ecevit’in birlikte hükümet kurma önerisini, “*CHP ile koalisyon yapmanın hayırlı olmayacağı kanaatine*” vararak reddetti.

Aslında MSP kurulacak herhangi bir hükümette görev almak istemekteydi. CHP’nin önerisine ilk anda olumlu yanıt vermeyişi bazı ödünlere koparmak istemesinden ileri gelmişti. Bu ödünlere başında da yaklaşan yerel seçimlerin ertelenmesi gelmekteydi. CHP Erbakan’ın bu önerisini reddetti. Bunun üzerine Erbakan basın mensuplarına “*CHP den taviz gelirse tekrar inceleriz*” demişti. (17)

Bu gelişmeler üzerine 7.11.1973 tarihinde hükümet kurma görevini Ecevit Cumhurbaşkanı Korutürk’e “*yeterli desteği olan bir hükümet kuramayacağı*” gerekçesiyle iade etti. (18)

Korutürk hükümeti kurma çalışmalarıyla ilgili olarak liderlerle yaptığı yeni bir görüşmenin ardından bu kez ikinci büyük parti olan AP’nin Genel Başkanı Süleyman Demirel’i 12.11.1974 tarihinde hükümeti kurmakla görevlendirdi. (19)

Demirel görevi alır almaz, liderlerle görüşme turlarına başladı. Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli Demirel’in birlikte koalisyon hükümeti kurma önerisini

reddetti. (20) Erbakan ise olumlu karşıladı. (21) Demirel, Ecevit'e kendi başkanlığı altında AP,CHP,MSP Koalisyon Hükümeti kurma önerisini götürdü. Fakat Ecevit'ten olumlu cevap alamadı.(22) Ecevit zaten AP'den gelecek koalisyon önerisini gülünç bulacaklarını açıklamıştı. Hükümet kurmayı başaramayacağını anlayan Demirel de Ecevit gibi görevi 17.11.1973 tarihinde Cumhurbaşkanı Korutürk'e iade etti. (23) Bu arada hükümet kurma çalışmalarının gittikçe zora girdiğini gören Cumhurbaşkanı Korutürk, kamuoyuna CHP ve AP'nin birlikte bir koalisyon hükümeti kurmalarının iyi olacağını açıkladı. (24)

Yeni hükümeti kurma çalışmalarlarıyla ilgili olarak formül arayışları partiler arasında devam etti. Ecevit Erbakan ile yapmış olduğu böyle bir görüşme sonrasında mevcut olasılıkların tümünü görüşerek değerlendirdiklerini açıklamıştı. Daha sonra da basın mensuplarına 21.11.1973 tarihinde MSP ile birlikte veya bir azınlık hükümeti kurabileceklerini, bunlar gerçekleşmezse bir erken seçimin kaçınılmaz olacağını açıklamıştı. (25) Ecevit'in bu açıklamalarına karşın MSP'den yine olumlu bir açıklama gelmedi. Yalnız Erbakan kamuoyuna hükümetin kuruluşunun gecikmesini istemediklerini "*bir saniyenin bile kaybolmasını istemiyoruz*" diyerek duyurmağa çalıştı.

Türkiye'de zaten doğru gitmeyen işler hükümet bunalımının uzamasıyla birlikte daha da kötüye gitmeye, ülke bir siyasi karmaşaya doğru sürüklenmeye başlamıştı. 22.11.1973 tarihinde CHP'liler parlamento gelmediler ve bunun üzerine de toplantı yapılamadı. Böylece parlamento da işlemez duruma geldi.. (26)

MSP ve CHP cephelelerinde bunlar olurken, AP milletvekili İsmet Sezgin, Demirel'siz sağ koalisyonun düşünülemeyeceğini açıkladı. Böylece kendi parti genel başkanlarının içinde yer almayacağı hükümet formüllerine sıcak bakmadıkları mesajını kamuoyuna vermiş oldu. Bu açıklama üzerine Ecevit de partisiz bir başbakanın başkanlığı altında bir hükümetin kurulmasını istemediklerini söyledi. (27)

O günlerde hükümet bunalımının nasıl aşılması gerektiği konusunda sivil toplum örgütleri de görüş açıklamaya başlamışlardı. 8.12.1973 tarihinde basın aracılığıyla İşverenler Sendikası CHP, AP hükümeti istediklerini kamuoyuna duyurdu.. (28)

Yukarıda belirtilen gelişmeler yaşanırken bu arada yerel seçimler de yapıldı. Seçim sonuçlarına göre CHP 32, AP 22, MSP 3, DP 2, Bağımsızlar 8 belediye başkanlığı kazandılar. CHP yerel seçimlerde de birinci parti olarak çıktı. Bu durum CHP'nin kurulacak hükümette yer alma olasılığını artırdı. Bu arada partiler arasında uzlaşmanın güzel bir örneği olarak Millet Meclisi Başkanlığına CHP Kars milletvekili Kemal Güven seçildi. (29) Olumsuz gelişme olarak da 25.12.1973 tarihinde Atatürk'ün yakın silah arkadaşı, ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yaşama gözlerini yumdu ve Türkiye ciddi bir yasa büründü.

Gazeteler ilk sayfalarında büyük puntolarla olayı Türk kamuoyuna yansıttılar. Milliyet gazetesinde gazetenin başyazarı Abdi İpekçi, İnönü'nün ardından oldukça anlamlı ve önemli "*Eski askerler hiçbir zaman ölmezler hele İnönü gibileri...*" başlığını taşıyan bir yazı kaleme almıştı. (30)

Hükümet kurma çalışmalarının ciddi bir sekteye uğraması üzerine halen başbakanlık görevini yürütmekte olan Naim Talu'nun yeni bir erken seçim hükümeti kurması da konuşulmaya başlanmıştı. (31) Bu doğrultuda Korutürk süreci işletebilmek için Naim Talu'ya yeni hükümeti kurma görevini verdi.

1974 yılına girildiğinin ilk günlerinde partiler arasında sürdürülen ikili görüşmeler olumlu sonuçlarını vermeye başladı. CHP ve MSP'nin bir koalisyon hükümeti kurabilecekleri ortaya çıktı. Sorun iki partinin hangi ilke ve politikalar üzerinde anlaşarak böyle bir koalisyonu kurabilecekleri noktasında düğümlendi. Düğümü çözmeye yönelik olarak da Parti yetkilileri arasında yoğun görüşmeler başlatıldı. Koalisyon protokolü üzerinde Ecevit - Erbakan ve yöneticiler ciddi bir mesai harcadılar. (32) İki genel başkan 12.1.1974 tarihinde hedefe yaklaştıklarını kamuoyuna açıkladılar. (33)

13.1.1974 tarihinde bütün gün ve gece süren görüşmelerin ardından saat 01.00'de CHP ve MSP birlikte bir hükümet kurabileceklerini resmen kamuoyuna açıkladılar. (34) İki partinin aralarında vardıkları sonuç Meclis Başkanı Kemal Güven tarafından Cumhurbaşkanına iletildi. (35) Bunun üzerine Korutürk Ecevit'e 15.1.1974 tarihinde ikinci kez hükümeti kurma görevini verdi. (36) Erbakan, hükümetin 10 günde kurulabileceğini söyledi. (37)

Kurulacak CHP-MSP hükümetinin protokolünü hazırlama kurulunda her iki partiden de beşer yetkiliye görev verildi. CHP'den grup başkanvekili Necdet Uğur, Genel Sekreter Yardımcısı Turan Güneş, Ankara Milletvekili Cahit Kayra, Adana Milletvekili Erol Çevikçe, MSP'den Genel Başkan Yardımcısı Süleyman Arif Emre, Grup başkan vekili Hasan Aksay, Genel Sekreter Oğuzhan Asiltürk, Erzurum Milletvekili Korkut Özal, ve Sakarya Milletvekili İsmail Müftüoğlu görev almışlardı. Bu kurul protokolü hazırlayabilmek amacıyla da 18.1.1974 tarihinde çalışmaya başlamıştı. (38) Bir ara görüşmeler anlaşmazlık nedeniyle kesilse de(39) daha sonra tekrar anlaşma zemini sağlanarak protokol sonuçlandırıldı. (40) Böylece uzun bir görüşme maratonunun ardından CHP-MSP koalisyon hükümeti, 25.1.1974 tarihinde 109 maddelik bir protokol imzalanarak(41) kurulmuş oldu. Ecevit de Türkiye Cumhuriyetinin 19. Başbakanı olarak 41. hükümetini kurdu. Erbakan'la birlikte hazırlamış olduğu hükümet listesini zaman geçirmeden Korutürk'e sundular. Cumhurbaşkanı Korutürk de Başbakan Bülent Ecevit tarafından kurulan hükümeti, 26.1.1974 tarihinde onayladı, durumu da bir resmi yazı ile Millet Meclisi Başkanlığına bildirdi.(42) Böylece 1973 milletvekilliği genel seçimlerinin üzerinden yaklaşık 100 gün geçtikten sonra yeni bir hükümet kurularak siyasi belirsizlik ortamından çıkıldı.

Ecevit kurduğu karma hükümette Milli Eğitim Bakanı olarak Konya milletvekili Mustafa Üstündağ'a görev verdi. Üstündağ, görevini 17.11.1974 tarihine kadar toplam olarak 9 ay 3 gün gibi kısa bir süre sürdürebildi. Fakat Üstündağ'ın bu süre içinde Milli Eğitim Bakanı olarak yaptıkları, gerçekleştirdiği eğitim işleri, günümüzde bile yer yer eğitim dünyasında konuşulmakta, lehte ve aleyhte tartışmalara konu olmaktadır. İşte Bu makalede Milli Eğitim Bakanı olarak Mustafa Üstündağ'ın eğitim alanında gerçekleştirmiş olduğu işler, icraatlar, belgelere dayandırılarak gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

1. Özgeçmişi:

Mustafa Üstündağ, 1933 yılında, Konya ilinin Seydişehir ilçesinin Ortakaraviran Köyünde doğdu. Babasının adı Hüseyin, annesinin ise Rabia'dır.

1950-1951 öğretim yılı sonunda İvriz Köy Enstitüsünden mezun oldu. Yedi yıl çeşitli köylerde İlkokul Öğretmenliği ve müdürlüğü görevlerinde bulundu. 1960 yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünün Pedagoji(Eğitim) bölümünü bitirdi. Bir süre ilköğretim müfettişi olarak çalıştı. 1962 yılında yedeksubay olarak askerlik görevini tamamladıktan sonra, 2,5 yıl Halk Eğitimi Başkanlığı yaptı. 1964 yılında 'AID' in açtığı sınavları kazanarak Amerika Birleşik Devletlerine Lisans-üstü eğitim görmek üzere gitti. Bu ülkede Wisconsin Üniversitesinde üç yıl öğrenim gördü, "B.S" (Bachelor of Science) ve "M.S" (Master of Science) derecelerini aldı.

ABD'den yurda dönünce MEB Halk Eğitimi Genel Müdürlüğünde yedi ay çalıştı. 1968 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim kadrosuna girdi. Bu üniversitede "Toplumsal Problemler ve Grup Dinamiği" ve "Liderlik" dersleri okuttu. 1973 yılında Konya'dan milletvekili seçilerek parlamentoya girdi.

1978-1980 yılları arasında CHP genel sekreterliği yaptı. 12 Eylül Askeri darbesinden sonra CHP genel başkan vekilliği (*Bülent Ecevit'in genel başkanlıktan ayrılması nedeniyle*) görevinde bulundu.. (43) Bir trafik kazasında yaşamını yitirdi. (44)

2.Eğitim Görüşleri ve İzlediği Eğitim Politikasınının Temel Öğeleri:

Üstündağ'ın eğitim görüşleri ve izlemeyi düşündüğü eğitim ilke ve politikalarının ne olduğu konusunda, 27 Mart 1974 tarihindeki basın toplantısındaki açıklamalarından ve (45) 1974 yılı Milli Eğitim Bakanlığı bütçe görüşmeleri sırasında MM'de yapmış olduğu konuşmasından (46) önemli bilgiler edinilmiştir. (47)

Üstündağ'ın 27.3.1974 günlü basın toplantısında söyledikleri ertesi gün Milliyet gazetesinde ana hatlarıyla yayınlanmıştı. (48) Dönemin en önemli eğitim dergilerinden biri olan "Eğitim Hareketleri" dergisinde ise Üstündağ'ın basın toplantısında söylediklerinin tamamı yayınlanmış(49) ve eğitim dünyasının bilgisine sunulmuştu. Eğitim Hareketleri dergisi Üstündağ'ın basın toplantısında söylediklerini "Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ, eğitim sorunlarını, Cumhuriyetin kuruluş devrelerini andıran yeni bir tutumla aydınlatmaya başladı..." başlığıyla yayınlamıştı.

Üstündağ 26.5.1974 günü MM'nde bakanlık bütçe görüşmeleri sırasında yaptığı konuşmasında ise sadece Türk eğitim sisteminin sorunları ve kendilerinin bu sorunları nasıl çözecekleri konularına değinmemiş, aynı zamanda bir eğitim bilimci olarak eğitimin birey ve toplum yaşamındaki yeri ve önemiyle ilgili görüşlerini de açıklama fırsatını bulmuştu. Aşağıda Üstündağ'ın bu konuşmasında söyledikleri(50) tarafımızdan konulan başlıklar altında sunulmuş, böylece de onun eğitim görüşlerinin daha kolay kavranılabileceği umulmuştur.

Eğitimle İlgili Görüşleri:

"...insanoğlu bütün davranışlarını, öğrenme yolu ile kazanır. Öğrenme, eğitimin üzerinde de münakaşasını yaptığımız eğitim sisteminin ürünüdür. Öğrenme, eğitimin ürünü olduğuna göre, bütün davranışlarımızı da öğrenme yolu ile kazandığımızı göre, eğitimin büyük bir güç olduğunu görmek hiç birimiz tarafından zor almaya gerekmez. Eğitim öyle bir güçtür ki, iyi düzenlenirse bir toplumu daha sağlıklı, daha mutlu yapabilir. İyi örgütlenmez iyi düzenlenmezse o toplumu daha huzursuz kılabilir. Onun için eğitimin ne olduğu üzerinde ve eğitimin asıl öğesinin ne olduğu üzerinde kısaca durmak isterim.

Eğitim, aslında bireylerimizin yani toplumumuzu teşkil eden kişilerin davranışlarında, kendi yaşantıları yoluyla, toplumumuzca istedik değişikliklerin yapılması sürecidir. Toplum istediği yönde değişmeyi sağlayabilmek için ister istemez milletler, toplumlar planlı eğitimi gerekli görürler. Plansız kendi halinde bir eğitime toplumu terk edemeyiz. Bunun için okullar açarız. Bu amaçladır ki, bugün gelişmekte olan ülkemizin dar olanaklarla yarattığı bütçesinin en büyük kısmını 15 736 633 000 lirasını planlı eğitim harcanması için kararlar alıyoruz, kararlar veriyoruz. Eğitim sistemimizi dünyanın gelişen koşullarına uygun olarak düzenlemek ve geliştirmek çabalarını gösteriyoruz. Bugün bütçe görüşmelerinde Toplumumuzca istenen değişimleri çocuklarımızın davranışında meydana getirecek yaşantıların meydana gelmesi, okullarımızda ve çevrede gerekli çevre ayarlaması ile olacaktır..."

Eğitim Sorunlarının Çözümünde İzlenecek Yol:

"...Bu konuda takibedeceğimiz yol, planlı denemecilik, bilimsel yöntem olacaktır. Bilimsel yöntem kendi seçtiğimiz yolu ve diğer bütün yolları uygulamadaki işleyiş derecelerine göre değerlendirmeyi, değerlendirmede getireceği sonuçlara göre en iyilerini kabule açık olmayı gerektirir. Bunun için Milli Eğitim Bakanlığı olarak tüm çalışmalarımızda yolumuz yukarıda açıklamaya çalıştığım bilimsel yöntem olacaktır. Onun için her safhadaki lehte ve

aleyhte eğitim sistemimizi daha yapıcı daha düzeltici duruma dönüştürmek için yapacağınız uyarılardan Milli Eğitim Bakanlığı olarak yararlanacağız. Yararlanmaya devam edeceğiz. Aleyhimizde konuşulan, bizi tenkit eden görüşler yapıcı ve değerli ise, eğitim sistemine katkıda bulunacak değerde ise bunlara açık olacağız. Uygulanmakta memleketimizin lehine yararına sonuçlar verecekse bunlardan yararlanmaya çalışacağız ve memleketimiz için en iyiyi, en güzeli en gelişmişliği birlikte bulmaya gayret edeceğiz. Milli Eğitim Bakanlık şu veya bu taraf görüşlere saplanır, tenkitlerden yararlanma yoluna gitmezse bu tutumun milli eğitim sistemine hizmetten ziyade zarar getireceği kanısındayım...”

Eğitimin Toplumsal İşlevleri:

“...Eğitim, genellikle sosyal, politik ve ekonomik bir teşebbüstür. Bu açıdan içinde bulunduğumuz eğitim sistemine dikkatle bakmamızda yarar vardır. Eğitim sistemini kendi alt sistemleriyle belli bir denge içerisinde işleyerek politik, sosyal, ekonomik sistemlere, sürekli kaçınılmaz bir ilişki ve etkileşim içerisinde. Eğitim sisteminin ana fonksiyonlarının birincisi eğitimin yetiştirme fonksiyonudur. Bireyleri alır toplumun istemleri doğrultusunda yetiştirir... İkinci fonksiyonu istihdam fonksiyonudur. Eğitim sistemi bireyi yetiştirdim diye görevini bitti saymaz. Eğitim sistemi çıkardığı ürünlerin, yetiştirdiklerinin istihdam sahasında ne yaptıklarını takip eder... Eğitim sisteminin üçüncü fonksiyonu bilgi üretme fonksiyonudur. Eğitim sistemleri yalnız bilgi aktarmakla kalmazlar, onun için toplumun bünyesine uygun bilgileri iletme fonksiyonunu da eğitim sistemlerimiz üzerine almışlardır. Bizim eğitim sistemimizde genellikle yükseköğretim, üniversiteler bu görevi yüklenmişlerdir.... Eğitim sisteminin önemli bir fonksiyonu, çevreye uyumdur. Toplumumuzun gelişen koşullarına göre bütün eğitim sistemleri sosyal bir sistem olarak çevreye açıktırlar. .. Toplum sorunlarına ıstıraplarına, eğitim sistemleri kendilerini açmak zorundadırlar. Sosyal bir sistem olarak eğitim sistemleri antenlerini toplumun bütün kademelerine uzatmak ve devamlı enformasyon almak zorundadırlar. Sistemi kendi bünyesinde yenilemek ve geliştirmek için. Toplumun bütün ıstırabını, üniversitesinde lisesinde öğretmen okulunda hep beraber duymak zorundayız. Bunları duyarak gelişen koşullarımız içerisinde hedeflerimizi saptamak, onlara göre planlarımızı yapmak, onları geliştirmek, oluşturmak ve böylece çevreye uyumu sürekli oluşum içinde geliştirerek yapmak durumundayız.

Toplum Sorunları Karşısında Öğretmenin Takınması Gereken Tutum:

“...TÖB-DER’in öğretmenlere yaptığı bir seminer toplantısında Milli Eğitim Bakanı olarak yaptığım konuşmada ‘öğretmenin toplum sorunlarıyla ilgilenmesini ve onu dile getirmesini suç değil, başarı sayarım’ dedim. Bunu bilime dayanarak, toplumdaki sistemlerin işlerlik görüşüne dayanarak söyledim.

(...)eğitim sistemleri toplumumuzun sosyal sistemleridir. Sosyal sistemler toplumun sorunlarına kendilerini kaparlarsa o topluma hizmetten ziyade yabancılaşmaya başlarlar. Sosyal sistem olan eğitim sisteminin asıl unsuru, öğretmendir. Öğretmen bu sosyal sistemin en uç köşesine kadar dağılmış kişidir. Anadolu’nun en ücra köşesinde öğretmen vardır. Toplumun sorunlarıyla öğretmen her gün yüz yüzedir. Ayağı üşüyerek gelen Fatma’nın, üşüyen ayağının ıstırabını sınıfta o duyar. Kalemli olmayan öğrenciye, dar bütçesinden kalemi o cebinden çıkarır verir. Dar olanakları içerisinde, köy bütçesinden okula tebeşir alınamamışsa, kendi dar

bütçesinden tebeşir, karton parasını o karşılar. Köydeki olan bir çok haksızlıklarla devlet sistemi olarak yaptığımız noksanlıklar yüzünden oradaki aksamalarla her gün o karşı karşıyadır. Bütün bu sorunlarla karşı karşıya olan öğretmen, sorunları dile getirirse, devlet sistemine en büyük yardımı yapıyor demektir. Onun için başarılıdır diyorum. İyi bir yönetici iyi bir milli eğitim bakanı veya iyi bir Çalışma Bakanı, toplumun sorunlarını antenlerini uzatarak devamlı olarak taramaz ve içinde bulunduğu sistemi devamlı olarak ona göre yenileyip onarmazsa, kendini topluma kapıyor demektir ve kapadığı müddetçe de sistemi topluma yabancı gösteriyor demektir....

Öğretmenin sosyal sorunları dile getiren görüşlerine, yetkili mevkide olan bizler, lehimizde de ve aleyhimizde de olsa -felsefesini sözlerimin başında çizdim, bunun altında başka bir şey aranmasın- bu memlekette bilimsel yönetime dayanan esaslı hizmet etmek istiyorsak, peşin hükümlerimizden, saplantılarımızdan ayrılacağız. Bilimsel yönetime dayanarak , gerçekleri görerek, bir hizmet etme esasını buraya getirip koyacağız ve bunu birlikte koyacağız muhalefet ve iktidar olarak birlikte koyacağız.... Bundan böyle ve bugün, yönetimin üst mevkiine gelenler bu gerçeği görmelidirler. Toplum sorunlarına kendilerini açık tutarak, toplumun en uç köşesinde cereyan eden olayları takip edebilmeleri için o uç köşede aydın yetişmiş bir kişinin toplum sorunları aksettiren görüşlerine değer verirlerse, toplumumuz kısa zamanda daha iyiye, daha güzele götürme olanağını bulacağız... (51)

Öğretmenlik Mesleğine Bakış Açısı Ve Duyduğu Saygı:

“...öğretmen benim karşımda, yanımda veya ortada da olsa ona öğretmen olduğu müddetçe saygı duyarım. Odama girdiği müddetçe ben bakan olarak onun ayağına kalkıyorum. Çünkü onun kişiliği değil, onun üzerinde taşıdığı mesleğin önemi beni kendi tesiri altına almaktadır. Öyle bir mesleği temsil ediyor ki, biraz sonra sınıfa gidecek ve çocuklarımıza toplumun istediği davranışları götürecektir. Bu toplumun istediği davranışları etkin bir biçimde götürmüşse bunun bu memlekete getireceği yararı milyarlarla ölçemezsiniz. Türkiye, kalkınma çabası içindedir. Kalkınma çabası içinde olan bu millet, bu devlet kalkınmanın gerektirdiği insan gücünü yetiştirme görevini öğretmene vermiştir. Eğitim sistemine yüklemiştir. Eğer öğretmen (...) yenilikleri heyecanla tutar, ortaöğretimde bunu belli bir aşkla tutar yürütürse, onun yetiştireceği çocuklar mühendis olacak, doktor olacak, avukat olacak, hakim olacaklar. Türkiye kalkınmasında etkinlik birden bire sıçrar. Onun için öğretmenin huzuru içinde sınıfın içine girmesi, yapıcı bir şekilde inanarak heyecanla meseleyi tutması, yeni kavramları, bilgileri takip ederek çocuklarımıza yetiştirmesi, kalkınmamızı süratlendirir. Hiç görmediğiniz yerde milyarlarca lira yarar sağlar bize. Aksi takdirde o bunu iyi yapmamışsa, bazı davranış bozuklukları içerisinde çocukları yetiştirmiş, o davranış bozuklukları içerisinde onlar mühendis, onlar doktor olmuşsa, bir mühendis, sizin verdiğiniz 4 milyarlık yatırımı çarçur edebilir, heder edebilir. İşte o 4 milyarlık yatırımın mühendis öğretmenin önünden çıkar. Memleket sevgisi, meslek sevgisi, iş sevgisi, bilgi, bilinçli olma, meselelere bilgili yaklaşma, bütün bunlar, toplumun istediği bütün davranışlar, öğretmence, okulda örgün bir sistem içinde, sistemli olarak çocuğa kazandırılmaya çalışılır. Bu görevi öğretmene yüklemiş durumdayız. Onun için sayın milletvekilleri bu büyük görevin temsilcilerine saygı duymamız gerekir...” (52)

Üstündağ'ın, 23 Nisan 1974 tarihinde Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamaları sırasında yaptığı konuşmasında(53) ise öğretmenlerin görevlerinin ne olduğunu kısaca şöyle dile getirmişti:

“...değerli öğretmen arkadaşlarım, atalarımızın çok güç koşullar altında yarattığı Türk devletini, daha güçlendirmek ve geliştirmek için hepimize büyük görevler düşmektedir. Süratle gelişen çağımızın gereklerine, ayak uydurabilmemiz için bilimsel yöntem içinde planlı ve etkin çalışarak gelecek kuşağı Anayasamızın ve kalkınma planlarımızın öngördüğü esaslar içinde yetiştirmek zorundayız. Bu büyük görevin gerçekleştirilmesinde öğretmenin rolünün önemini bilmekteyiz. Öğretmenin bu görevini toplumumuzun isterlerine uygun olarak en etkin biçimde gerçekleştirebilmesi için ciddi sorunlarla karşı karşıya bulunan eğitim sistemimizdeki düzeltme çalışmalarımızda eğitimin en önemli unsuru olan öğretmenin görüşüne sürekli olarak yer verilecektir...

Amacımız, Türk toplumunun Atatürk' ün öngördüğü çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkmasını, bu uygarlığa katkıda bulunmasını, bu uygarlık içinde ulusal özelliğini devam ettirmesini sağlayacak şekilde, Atatürk ilkelerine uygun olarak, eğitim sistemimizi geliştirmektir...

Kamu Yönetiminde Süregelen Yanlışlıklar:

“...Yer yer ehliyetli olanlar, ehliyetlerinin dışındaki sahalarda pasifize edilmişlerdir. Ehliyetsizlerin ehliyetli olanların kullanılacağı yerlerde hatır mekanizmasından yararlanılarak istihdam edilmiş olduklarını görebilmemiz bu ülkenin sistemi içinde mümkündür...”

Milliyetçilik Anlayışı:

“...Milliyetçiliği içeride birbirimizi bölmek olarak anlamıyorum. Bakan olarak ben, milliyetçiliği bu toplumun yararlarını dışa karşı savunmada anlıyorum. Gerektiği zaman hep beraber birleşmemizde, bütünleşmemizde anlıyorum. Değilse milliyetçiliği içeride bölmek ve birbirimizle dövüştürmek olarak anlamıyorum ve onun için de yoluma devam ediyorum. Türk eğitim ve öğretim politikasında milliyetçi inanç ve ruh ile çocuklarımızın yetiştirilmesine çalışmanın asgari Anayasaya saygı olduğunu kabul mu edersiniz, yoksa ret mi edersiniz? Ben Milli Eğitim Bakanı olarak bu memleketin yaralarını , bu memleketin sorunlarını bilen bir neslin yetişmesine gönülden katılırım. Toplumumuzda eğitim sistemimizin milliyetçilik esaslarından kaymasını falan istemem, buna katılırım. Yani bu sorunların nasıl sorulduğunu biliyorum. Ancak bir defa daha tekrar etmek isterim: Eğer milliyetçiliği şunlar milliyetli, bunlar milliyetsiz diye ayırt ederek görüyorlarsa, ben Türk toplumunda, Türk toprakları üzerinde yaşayan her Tür vatandaşına aynı saygıyı gösterir, bu memleketten bir ünite olarak kabul ederim. Bu memleketin bölünmesine doğru yönelen her hareketin karşısına çıkarım. Milliyetçiliği dışa karşı birleşme olarak anlarım. Milliyetçiliği kendimizi sömürtmeme anlamında anlarım. Bu memleketin sorunlarını bilen, demokratik düzen içinde görüşlerini açık olarak söyleyen , memleketin yararlarını her şeye rağmen savunan insanlar topluluğunu yetiştirdiğimiz zaman milliyetçi yetiştirdiğimize inanırım ve bunu bu şekilde anlarım. Bir saplantı halinde bir yere saplanarak dogmatik bir görüş içinde milliyetçilik diye bir şey bilmem...” (54)

Giderek Artan Şiddet Ve Terör Olaylarının Önlenmesi Konusundaki Görüşleri:

Üstündağ'ın bakanlık yaptığı süre içinde toplumu derinden etkileyen devlet otoritesinin sarsılmasına yolaçan, yurttaşlar arasında can güvenliğini ortadan kaldıran, özellikle birçok yükseköğretim kurumunda eğitim ve öğretim etkinliklerini yapılamaz duruma getiren, kısaca toplumun huzurunu ciddi biçimde bozan anarşi-terör olayları artarak devam etmiştir. Bu olaylar basın organlarında geniş biçimde ele alınıp üzerlerinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Parlamentoda da zaman zaman tartışmalara yol açmıştır. Özellikle Tunceli Öğretmen Okulunda 16 Mart öğretmen okullarının kuruluş yıldönümü nedeniyle düzenlenen törenlerde yaşanan olaylar, sadece okul alanı içinde sınırlı kalmamış, tüm Tunceli'yi ve hatta Türkiye'yi etkiler konuma gelmişti. Bu olaylar üzerine MM'de 30.4.1974 tarihinde(55) tartışma açıldı. Bu tartışmalar sırasında söz alan Üstündağ olayların oluş ve gelişim seyri ve alınan önlemler konusunda milletvekillerine ayrıntılı bilgiler verdi. Üstündağ, bu konuşması sırasında terörün önlenmesi konusunda görüşlerini de açıklama fırsatı bularak şunları söylemişti:

“...öyle noktalar vardır ki, muhalefet ve iktidar olarak, eğer demokrasinin huzurunu bozucu hareketler varsa, eğer memleketimizdeki demokrasinin gidişine, demokrasiye, demokrasinin sağlıklı işlemesine göz dikilerek bazı oyunlara gelerek bazı hadiselerin çıkarılması isteniyorsa hep birlikte olaya doğru teşhis koyarak birlikte gerekli tedbirleri almalıyız. Bunu bütün konuşmalarımnda Mili Eğitim Bakanı olarak açıkça belirlemeye çalışıyorum. İçişleri bakanımız bunu açıkça belirlemeye çalışıyor ve sözlerimizi genellikle şu cümleyle özetlemeye çalışıyoruz. Bugün memleketin yönetim mekanizmasında bulunan bütün yöneticilere açıkça eğilimi ne olursa olsun, fikirlerini diğerleri üzerinde kaba kuvvete başvurarak kabul ettirmek isteyen huzuru bozmak isteyen her türlü hareketin karşısına süratle geçiniz. Yasaları yönetmelikleri süratle uygulayınız. Bu şu olsa da bu olsa da benim oğlum olsa, sizin oğlunuz olsa da bunların uygulanması gerekliliğini her adımda, her safhada ve her konuşmamda belirtiyorum....

Onun için muhalefet olarak, iktidar olarak bu konuda desteğinize, yardımınıza daima ihtiyacımız vardır. Demokrasinin huzuru için, memleketimizin huzuru için hiçbir zaman demokratik düzendeki huzuru bozmak isteyenlere fırsat vermeme, yolunda elbirliğiyle hareket etmemiz gerektiğine yürekten inanıyorum. .. Hükümet olarak bu konuda elimizden gelen bütün titizlik ve hassasiyetle durmaktayız. ..

Şundan da emin olmanızı isterim. Bu devlet demokrasiyi ve huzuru bozmak isteyenlerin yasaların dışına çıkarak hareket etmek isteyenlerin , kaba kuvvete başvurmak isteyenlerin ve bunları tahrik etmek isteyenlerin hakkından gelecek güçtedir. Bu konuda özellikle altını çizerek işaret etmek isterim. Kim görevde olursa olsun, tarafsız hareket etmesi gereklidir. Bir bakan böyle konularda taraf tutamaz. Tutarsa bu memlekete iyilik etmez, kötülük eder. O bölücülük olur... Milli eğitim bakanınız olarak bu konularda taraf olmanın büyük sakıncasını bir eğitimci olarak yüreğinden idrak eden birisiyim....” (56)

Nasıl Bir Milli Eğitim Bakanı?

“...Toplumun en ciddi sorunları üzerimize çığ gibi geliyor. Bu çığı altında bir Milli Eğitim Bakanı topluma kendini açmayacak, toplum sorunlarına sırtını çevirecek, dünyanın en kolay Bakanlığını yapacak. “Geçmişte ne olmuşsa o olacaktır” diyecek, imzasını atacak, hiç kimsenin hücumuna muhatap olmayacak,

şimşek çekmeyecek, rahatça yürütecek. Bu doğrudur. En rahat bakanlık yoludur bu. Ama çığ gelir, o Bakanı da, onu alkışlayanları da kapar, eğer toplum sorunlarına kendimizi açık tutmaz, gerekli tedbirleri almazsak.

Bakan olduğum günden bu yana özellikle bir şeye hassasiyetle dikkat ettim. Bir tek konuşmamda geçmişin muhasebesini görmediniz. Yapmamaya gayret ediyorum. Faydası olmayacağını iyi bildiğim için yapmıyorum. Yine arkadaşlarımın belirttiği gibi, eğitim öyle bir sistemdir ki, eğitim öyle bir güçtür ki, bir toplum iyi düzenlenirse mutlu eder, sağlıklı kılar, iyi düzenlenmezse sağlıklı ve mutsuz kılabilir. (...) Eğitimdeki tedbirlerimiz politikanın üstüne çıkmalıdır. Onun için polemiklere girmemeye azami derecede gayret ediyorum. (57)

...Devletin başında hükümetin temsilcisi olarak hiç taraf tutamayız. Tutmamamız gerekir, tutarsak hata ederiz. Gayet samimi söylüyorum, parlamenter olduğumuz için bir yerde hakkın temsilcileriyiz, buzum de taraf tutmamamız gerekir. Hükümeti temsil eden kişi olarak ben hakkın, adaletin tarafı olmam gerekir.

...Yönetimde esas, işe göre adam bulma prensibinin takip edilmesidir. Yönetimde bulunduğumuz müessesede çeşitli sorumluluk taşıyan makamlar vardır. Eğer bu makamları işgal eden kişiler gerekli yeterliğe sahip ve o makamın fonksiyonlarını icra edebiliyorsa, hiç şüpheniz olmasın, bu adam düşmanım da olsa yerinde kalacaktır, ama o makamın fonksiyonlarını gerektiğince icra edip yerine getiriyorsa. Yok, bu makama, bazı hatır yollarıyla gelmiş, o makamın fonksiyonlarını icra edemiyorsa bu adam benim kardeşim de olsa, memleketin sevgisi içimde daha büyük olacağı için o kişi değişecektir. O yerini alacaktır, o işi yapacak kişi bulunacaktır.. (58).

...Milli eğitim bakanı şunun bunun gönlünü etmek için iş yapan adam değildir. Benim görevim, öğretmen topluluğuna gerekli huzur ve güveni getirerek eğitim sistemimizi toplum yararına gerekli işlerliğe kavuşturmaktır. Onu yapmaya devam edeceğim. (59)

Türkiye'nin Eğitim Sisteminin Temel Sorunları Ve Çözüm Yollarına İlişkin Görüşleri:

Üstündağ, Türk eğitim sisteminin temel sorunlarının neler olduğunu ve kendilerinin de bunları nasıl çözmeyi planladıklarını, 27.3.1974 günlü basın toplantısında son derece anlaşılır biçimde ve ayrıntılı olarak ortaya koymuştu. Bu nedenle Üstündağ'ın bu basın toplantısında söylediklerinden önemli görülenlerin aşağıya aynen alınması uygun bulunmuştur. Üstündağ şunları söylemişti:

“...Eğitim sistemimizi süratle gelişen Türk toplumunun ihtiyaçlarına, bireylerin ilgi ve yeteneklerine, bilim ve teknolojideki yeniliklere cevap verecek, planlı kalkınmanın hedeflerine uygun olarak eğitim-üretim-insangücü ilişkilerini gözetecek bireyler arasında imkan ve fırsat eşitliğini, ve bölgeler arasındaki dengeli kalkınmayı ve sosyal adaleti gerçekleştirecek, eğitimin her kademesinde vatandaşların iş hayatına hazırlanmasını sağlayacak şekilde düzenlemeye çalışmaktayız.

Kalkınma planında yer alan eğitilmiş insan gücü hedeflerine ulaşabilmemiz için ortaöğretimdeki teknik programlara yönelmeyi hızlandırıcı tedbirler alınmasına özellikle öncelik vermekteyiz.

Çağdaş Teknik ve Meslek Programları:

Bu amaçla , bütün meslek liselerinde çağdaş meslek programları geliştirilecek, ve bu okulları bitirenlerin iş hayatına isteyerek atılmalarını sağlayan olanaklar

yaratılacaktır. Bugün 100.000 i aşkın öğrencinin yükseköğretim önünde birikmiş olması büyük ölçüde ortaöğretim sistemimizin yurt gerçekleri ve ekonomik hayatımızla olan uyumsuzluğundan, ara meslek elemanlarımızın istihdam olanaklarının kısırlığından ileri gelmektedir. Bu nedenle ortaöğretim sistemimizde gerekli yapısal değişikliklerin süratle gerçekleştirilmesi ve yüksek öğretimin belli koşullar altında herkese açık olması gerektiğine inanıyoruz.

Yurdumuzun ekonomik kalkınmasında özellikle ara sınıf teknik elemanlara ihtiyaç büyüktür. Eğitim sistemimiz bu ihtiyacı karşılayabilecek duruma getirilecek, teknisyen, mühendis yardımcısı seviyesinde eleman yetiştirme işi hızlandırılacaktır. Bu amaçla orta ve yükseköğretim sistemimizin mesleki ve teknik öğretim merkezi etrafında şekillendirilmesi üzerinde çalışmaktayız. Öyle ki lise mezunu bile kısa devrede bazı beceriler kazanıp bir meslek edinme imkanına sahip olabilecektir ve olmalıdır. Aynı zamanda pratik sanat okulları ve mesleki halk eğitimi yolu ile eğitim sistemimizin her çıkış kademesinde öğrencilere veya daha önce okuldan ayrılmış olanlara mesleki ve teknik beceriler kazandırılacak, böylece bir yandan bu çocuklarımızın bir meslek sahibi olmaları sağlanırken, öte yandan yurdumuzun ara sınıf teknik eleman ihtiyacı karşılanacaktır.

Hükümet programımız eğitim sisteminde oldukça önemli bir değişikliği önermektedir. Bu da ilkokula dayalı ortaokullarda meslek ve sanat eğitim veren bölüm ve programlara ağırlık verilmesi işidir. Genel ortaokullar ise daha çok kitabi ve hafızaya dayanan bir programla çalışmaktadır. Bu durum ne öğrencilerimizin yeteneklerinin ortaya çıkarılmasına, ne de yeteneklerin geliştirilmesine elverişlidir. Ortaokullarımızda çeşitli mesleklere yönelik programlar uygulayarak öğrencileri akademik teknik mekanik ve diğer alanların yaşantı ve tecrübeleri ile karşı karşıya bırakacağız. Yeteneklerin ortaya çıkarılması yalnız anlatma ve dinlemeye dayalı bir öğretimle mümkün değildir. Öğrencilerin çeşitli öğrenim yaşantılarını bizzat yaşamaları gereklidir. Bu eğitimde fırsat eşitliğinin gerçekleştirilmesi için alınması gereken en önemli bir tedbirdir.

Ülkemizde halen ilkokul mezunlarının yalnız %50'si bir üst öğrenime gidebilmektedir. Her yıl ortalama 350.000 çocuğumuz hiçbir beceri kazanmadan, doğrudan doğruya hayata atılmakta ve kendilerine ilkokulda öğretilen teorik bilgileri hatta okuma yazmayı bir süre sonra unutmaktadır. Bu durum, tamamlayıcı meslek kursları pratik sanat okulları ve benzeri yollarla çocuklarımıza meslek becerileri kazandırmayı zorunlu kılmaktadır. Ayrıca ortaokulu bitiren ve bir üst öğretime gitmeyen çocuklarımızın da mazi mesleklere yatkın hale getirilmiş bulunması gerekmektedir.

Öğrencileri mesleklere yöneltme işi, bir ders yılı içinde, bir yöneltme sınıf ile çözümlenebilecek bir mesele olarak görülmemelidir. Yöneltme ilkokuldan itibaren öğrencilere devamlı olarak değişik öğretim yaşantıları hazırlamak ve onları bu yaşantılar içinde gözlemekle mümkün olabilir. Bu nedenle ortaöğretim I. Devresinde yalnız genel bilgi ve kültür kazandıran mevcut öğretim programları süratle değiştirilecek ve mesleklerin temel alanlarını esas alan ve pratik değeri olan teknik, tarım, ekonomi ve ev ekonomisi, el sanatları ve din bilgisi gibi programlarla çeşitlendirilecek, zenginleştirilecektir.

Daha önce değindiğim gibi eğitim sistemimizde mesleki ve teknik öğretimin bir merkez durumuna getirilmesi ve bütün programların bu merkez etrafında şekillendirilmesi bütün çalışmalarımızda esas olacaktır. Bu prensip ışığında Milli Eğitim Bakanlığı özellikle teknik liseleri geliştirmek suretiyle ortaöğretim üstünde öğrenim veren ve teknisyen mühendis yardımcısı yetiştiren yüksek teknik

okullarının açılmasına öncülük edecektir. Böylece insangücü ihtiyaçlarının kritik alanları için kalifiye elemanlar yetiştirilmiş olacaktır. Ülkemizde mühendis başına düşen teknisyen ve kalifiye işçi sayısının düşük oluşu, bir yandan mühendisleri daha alt nitelikte işleri yapmaya zorlamakta, öte yandan insangücünün yerinde kullanılmaması üretimde hedef alınan artışları olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca yapılan hesaplamalara göre genellikle mühendis başına düşen teknisyen sayıları da giderek düşmektedir. Örneğin inşaat mühendisi başına düşen teknisyen sayısı 1'dir. Makine mühendisine düşen teknisyen sayısı 2' dir. Doktor başına düşen hemşire sayısı ise daha azdır. Bütün bunlar yurdumuzda ara elemana olan ihtiyacın her zamankinden daha çok olduğunu göstermektedir. Bu ihtiyacımız ortaöğretim üstü ön lisans veya 2-3 yıllık yükseköğretim kurumları ile giderilebilir. Bunun yanında teknik okullarımızda kalifiye teknik öğretmen açığımız vardır. III. Baş Yıllık Plan dönemi içinde teknik liselerimizde 1800 teorik, teknik ve atölye öğretmenine ortaokul ve liselerimizde de bu sayıya yakın fen bilimleri öğretmenine daha ihtiyaç olacaktır. Ortaokullarımızda çeşitli meslek dersi programları uygulanmaya başlanınca teknik iş bilgisi ev ekonomisi, tarım ve endüstriyel sanatlar öğretmenine olan ihtiyacımız daha da artacaktır. Pratik sanat okullarımızın yurt ölçüsünde yayılması halinde 7000-8000 kadar teknik atölye öğretmenine daha ihtiyaç olacaktır. Çeşitli alanlarda ihtiyaç duyduğumuz öğretmen açığının giderilebilmesi için teknik öğretmen yetiştiren okullarımızın ve eğitim enstitülerimizin kapasiteleri genişletilecek ve kısa süre içinde bu okullarımızın yurt ölçüsünde yayılması sağlanacaktır.

Yükseköğretim:

Yükseköğretim ile ilgili sorunlarımıza gelince, şunu önemle belirtmek isterim. Yükseköğretim sorununu çözerken alacağımız tedbirler, bize ilerde yeni sorunlar getirmemelidir. Bu hususa özellikle itina göstermekteyiz.

Bugünkü sistemde liselerde okuyan öğrencilerimiz, öğrenimleri süresince üniversiteye girme umudu ile hazırlanmakta, aileleri de aynı beklenti içinde bulunmaktadır. Yıllar boyu zihinlerde geliştirilen bu beklenti iki saatlik bir sınav sonunda söndürülmekte, öğrencilerde ve ailelerinde büyük hayal kırıklıklarına sebep olunmaktadır. Beklentinin bir anda söndürülmesinin gençlerimizde yaratmakta olduğu küskünlüğün, ve işe yaramazlık duygusunun tehlikesine önemle işaret etmek isterim. Fırsat eşitliği ilkesinin gerçekleştirilmediği bir ortamda çeşitli olanaksızlıklara rağmen, lise veya dengi bir okulu bitirebilen halk çocuklarının yüksek öğretimden mahrum edilmemeleri için bütün gücümüzü kullanacağız. Yükseköğretimde öğrenci kapasitesini artırmak için çeşitli yollar mevcuttur. Bu yolların pek çoğu rahatlıkla işletilebilecek durumdadır. Örneğin, geçen hafta 3700 dolayında öğrenci gece öğretimine başlamıştır. Gece öğretimine birçok yüksekokulumuzda özellikle kalkınmanın ihtiyaç duyduğu alanlarda ve öğretmen yetiştirme alanında önümüzdeki yıllarda da genişletilmiş olarak devam edilecektir. Bu suretle sadece eğitim enstitülerinde önümüzdeki yıllar içinde en azından 10.000 kişilik yeni bir yükseköğretim kapasitesi yaratılmış olacaktır. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı yüksek teknisyen yetiştiren 2 yıllık yüksekokullar kurulacak, mevcut liseler bu okulların temelini teşkil edecektir. Teknik öğretim alanında öğretmen ihtiyacımızı karşılamak üzere ön lisans seviyesinde öğretim yapacak teknik öğretmen okullarının sayısı artırılacak ve mevcutların kapasitesi genişletilecektir. TV., mektupla öğretim, yardımcı öğretmen, atölye ve staj çalışmaları ile desteklenen ve bütünleştirilecek olan "açık üniversite veya yüksekokul" kurulması yolunda Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlıklar

yapılmaktadır. Önümüzdeki yıl deneme niteliğinde olmak üzere Ankara'da böyle bir öğretim kurumunun açılması için gerekli bütün tedbirler alınmaktadır. Bunun yanı sıra 'sandoviç öğretimi' diye adlandırılan ve akademik öğretimle pratiği birleştiren bir yüksek öğretim kurumunun meydana getirilmesi çalışmalarına başlanılmış bulunmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı insangücü ihtiyaçlarını karşılamak üzere yükseköğretim alanında kendi olanakları ile gerekli bütün tedbirleri alacaktır. Yurdumuzun çok önem taşıyan bu sorunu üzerinde üniversitelerimizin de gerekli hassasiyeti göstereceklerine inanıyorum.

Halk eğitim çalışmalarının okul eğitimini tamamlayan ve insangücü ihtiyaçlarını karşılayan bir özellik taşıması için bu çalışmalara yeni bir yön verilecektir. Eğitim sistemimizde gerçekleştirmek istediğimiz ve ana hatları ile açıklamaya çalıştığım değişikliklerle ilgili olarak yapılmakta olan bütün hazırlıklar ve çalışmalar kamu oyuna açık tutulacak, Haziran 1974 tarihinde Milli eğitim Şurası toplanacak, Şura kararlarının ışığında derhal uygulamaya geçilecektir.

Eğitim sistemimizdeki temel değişme hazırlıklarının yanı sıra şu hususlar üzerinde de geliştirme ve mevzuat değiştirme çalışmalarına girişilmiş bulunmaktadır. Sistemin bütün kademelerinde sınıf geçme yerine, ders geçme ve kredi düzeni getirilecektir.

Fakir halkın çocuklarını gündüzlü ve parasız yatılı okutabilmeleri için parasız yatılı öğrenci okutma mevzuatı değiştirilecek okulsuz köylerdeki gecekondu ve dağınık yerleşme bölgelerindeki çocuklara daha geniş haklar tanınacaktır.

Yükseköğretim kurumlarının parasız olması ile ilgili olarak üniversiteler kanunu ve Milli Eğitim Temel Kanununda yapılması gerekli değişiklikler için çalışmalara girişilmiş bulunmaktadır.

Eğitim yatırımları yurdun eğitim ihtiyaçları da dikkate alınarak belli esaslara göre dağıtılacak okul açma kararları objektif ölçülere dayandırılacaktır. Halk eğitimi faaliyetlerinde bütün diğer eğitim kurumlarının olanaklarından yararlanılacaktır.

Televizyonla ve mektupla öğretim tekniklerinin eğitimde kullanılması için bu hizmet alanları yurt ölçüsünde yaygınlaştırılacaktır.

Ders Kitapları Sorunu:

İlk ve ortaöğretim seviyesinde bütün ders kitapları MEB tarafından ödül verilerek veya komisyonlar görevlendirilerek yazdırılacak, öğrencilere ucuz ve kaliteli kitap sağlanacaktır. Bundan böyle eğitimin her alanında bütün sorunların deneysel yöntemle ele alınması uzmanların çalışmalarına önem verilmesi planlama araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin bütünleştirilmesi için gerekli tedbirler getirilmektedir. Eğitim sorunlarımızın çözümünde ve eğitim sistemimizin geliştirilmesinde Milli Eğitim Bakanlığı ile üniversitelerimiz arasında sıkı ve devamlı bir işbirliğinin kurulması içinde çalışmalara geçilmiş bulunmaktadır.

Öğretmen Seviyesinin ve İtibarının Yükseltilmesi:

Öğretmenler ve Milli Eğitim mensupları toplumumuzda en ağır görevi yüklenmişlerdir. Bu elemanlarımızın huzur içinde ve verimli olarak çalışmalarını sağlayacak köklü tedbirlerin alınmış olduğunu ileri sürmek güçtür. Bu nedenle kendimizi öğretmenlerimizin maddi ve manevi yönden en iyi imkanlara kavuşturulması ve öğretmenlik statüsünün toplum içinde layık olduğu düzeye ulaştırılması için gerekli bütün tedbirleri almakla yükümlü görüyoruz.

Meslektaşlarımızın çalışma koşullarının iyileştirilmesini, özlük haklarının korunmasını ve bu konuda adaletli bir personel istihdam düzeninin getirilmesini son derece önemli buluyoruz ki öğretmen huzur getirecek her uygulama ülkemize de huzur getirecektir.

Öğretmenlerimizin maaşlarının intibakı ile ilgili bütün problemler 657 sayılı Kanunu yeniden ele alan ve Devlet Bakanlığı bünyesinde kurulmuş bulunan “Çalışma Komisyonu”na iletilmiştir. Haklarımız bu seviyede yapılan çalışmalarda savunulmaktadır. Çalışmalarımızı devletin öğretmene yüklediği ağır sorumlulukla dengeli bir ücret düzeni ve sosyal haklar sağlanması yönünde yapmaktayız. Hükümetimiz öğretmenin yanındadır. Öğretmenin hayat şartlarının düzeltilmesinde ve itibarının korunmasında bütün olanaklarını kullanacaktır.

Bu arada öğretmenlerimizin eğitim seviyelerinin yükseltilmesi yolunda da çalışmalara girişmiş bulunmaktayız. 1975-1976 öğretim yılından itibaren ilkökul öğretmenlerimizin iki yıllık bir yükseköğretim görerek yetiştirilmesi kararlaştırılmış bulunmaktadır. Böylece ilkökul öğretmenlerimizin maaşları da bu öğrenim derecesine intibak ettirilecektir. Ayrıca halen görevde bulunan ilkökul öğretmeni meslektaşlarımızın da televizyon öğretim, mektupla öğretim ve yaz kursları yolu ile öğrenim durumlarını yüksek öğretim düzeyine getirmek üzere çalışmalar yapılmaktadır.

Öğretmen çocuklarının okutulması, öğretmenlerin sağlık şartlarını devamlı olarak iyileştirilmesi öğretmenlere dinlenme olanaklarının yaratılması için gerekli tedbirleri alacağız. Ayrıca başarılı öğretmenler ödülle yurtiçi ve yurt dışı yüksek öğrenim imkanları ile teşvik edilecektir. Mahrumiyet ödeneği daha çok öğretmeni kapsayacak şekilde genişletilecektir.

Milli Eğitim Bakanlığının yeniden örgütlenmesi:

Merkez ve taşra örgütü yeniden düzenlenecek, örgütün daha rasyonel ve etkili bir biçimde çalışması sağlanacak, ayrıca personel istihdam konusunda objektif esaslar getirilecektir. Personelin yetki ve sorumluluk dağılımı yeniden düzenlenecek, görevini kendisine verilen yetki ve sorumluluk çerçevesi içinde yerine getiren her memur, hangi seviyede olursa olsun, teşvik ve takdir görecektir. Öğretmenin mesleki başarısının değerlendirilmesi objektif ölçülere dayandırılacak teftiş fonksiyonu yerine, devamlı, bir rehberlik sistemi geliştirilecektir. Amacımız, öğretmenin eksikliğini bulup onu harcamak değil, öğretmeni başarılı kılmak ve onu kazanmak olacaktır.

Milli Eğitim Bakanlığı olarak tüm uygulamalarda fikirlere saygılı olacağız, yasalar ve yönetmelikler içersinde hareket ederek öğretmenlerimize güven vereceğiz. Öğretmenlerimiz ve öğrencilerimiz arasında kaba kuvvete başvurarak huzuru bozmak isteyenlerin, eğilimleri ne olursa olsun karşısında olacağız ve gerekli tüm tedbirleri alacağız. (60)

Öğretim programları ve öğrenci akışını düzenleyen sistem:

Üstündağ, Türk eğitim sistemindeki programlar ve öğrenci akışını yeni bir anlayışla ele alacaklarını, meslek okullarının ilkökula dayalı olan birinci devrelerinde seçmeli dersler yerine meslek dersleri koyacaklarını, birbirine kapalı dikey kuruluşlardan oluşan daha çok lise yolundan yükseköğretim önüne öğrenci yığan ve başarısız sayılan öğrenciyi eleyen mevcut ortaöğretim sistemi yerine öğrencilerini ilgi, istidat ve kabiliyetlerine ve toplum

ihtiyaçlarına göre yükseköğretime çeşitli temel öğrenim alanlarına yönelen veya çalışma hayatının çeşitli alanlarına hazırlayan ve aralarında dikey ve yatay geçiş yolları açık olan çeşitli programlardan oluşmuş bir sistem bütünlüğü içinde yeniden düzenleyeceklerini, ortaöğretimin hem mesleğe, hem de yükseköğretime hazırlayan programlar ile hayata- iş hayatına hazırlayan programlardan oluşacağını, bunu da ders geçme ve kredi düzeni içinde gerçekleştireceklerini vurgulamıştı. (61)

Yukarıdaki açıklamalarından da anlaşıldığı gibi Mustafa Üstündağ'ın her şeyden önce bir eğitimbilimci olarak Türk eğitim sisteminin mevcut yapısı ve sorunlarını, eğitim ile toplum arasında nasıl bir ilişki kurulmasının gerekli olduğunu çok iyi kavradığı görülmektedir. Yine eğitimin toplumsal işlevlerini çağdaş bir anlayışla algıladığı ortadadır.

Aslında Üstündağ'ın yukarıda sergilenen eğitim ilke ve politikaları, Türkiye Cumhuriyetinin genel devlet felsefesini yansıtmaktadır. Bu görüşler ilk Cumhuriyet hükümetlerinden başlayarak, o güne değin kurulan hükümetlerde görev yapmış Milli Eğitim Bakanları tarafından da zaman zaman dile getirilmiş, hatta yasa ve yönetmeliklere bağlanmıştı. Ne var ki uygulamaya koymada birkaç bakanın dışında diğerleri aynı başarıyı gösterememişti.

3.Koalisyon Protokolünde ve Hükümet Programında Eğitim Hedefleri:

CHP-MSP Koalisyon Hükümetinin Protokolunda Eğitim :

CHP-MSP partilerinin ileri gelenleri kuracakları hükümetin hangi ilke ve politikalar üzerinde hükümet etmekte anlaştıklarını gösteren bir protokol imzalamışlardı. (62)

CHP ve MSP, hükümet Protokolunda eğitim gençlik ve spor konularında şu noktalarda anlaşmaya varmışlardı:

“...Kalkınma planının eğitilmiş insan gücü hedeflerine ulaşabilme gayesi ile orta eğitimde özellikle teknik konulara yönelmeyi hızlandıracak tedbirler uygulanacaktır.

Çocuklarımıza töre ve geleneklerimizle milli hasletlerimize uygun ahlak kaidelerinin öğretilmesi gayesi ile ilk ve orta öğretime mecburi ahlak dersleri konulacaktır. Bu dersleri okutacak öğretmenlerin genel vasıfları taşımalarına özel bir önem verilecektir.

Bütün meslek ve sanat dallarında eğitim ilköğretime dayalı olacak, orta okullarda meslek ve sanat eğitimi veren çeşitli bölümler bulunacaktır. (63)

Ortaokuldan sonra bölüm ve dalını değiştirmek isteyenlere hazırlayıcı imkanlar temin edilecektir. Liselerde de şartlara göre değişen çeşitli bölümler bulunacaktır.

Ortaokulda mesleki öğrenim görenler gerekli şartları yerine getirmek kaydı ile liselerin yükseköğretime hazırlayan bölümüne geçebileceklerdir. Böylelikle öğrenimde kimsenin önünün tıkanmaması ilkesi gerçekleştirilmiş olacaktır. Üniversite ve yüksekokullara giriş liselerde yüksek öğrenime yönelen öğrenciler için imtihansız olacaktır. Bu sistem işler duruma getirilinceye kadar meslek okullarının orta kısımları öncelikle açılacaktır.

Ortaöğretimdeki meslek okullarının orta ikinci döneminde mezun olanların üniversite ve yüksekokullara girebilme imkanı bulamayan öğrencilere özellikle teknik eleman ve fen dalları öğretmenleri olarak fiziki kapasitelerinden de faydalanılarak eğitim imkanları geliştirilecektir.

Halk yardımı ile yapılıp bugüne kadar öğrenime açılmamış okul binaları yapılmış maksatlarına uygun olarak biran önce hizmete açılacaktır.

Yükseköğrenim parasız olacak yükseköğrenime alınacak öğrenci sayısı ve bunların fakülte ve bölümler arasındaki dağıtım kalkınma planlarında öngörülen yetişmiş insan gücü hedeflerine göre tespit olunacaktır. Sporda gençliğin ve halkın beden ve ruh sağlığının geliştirilebilmesine yardımcı olunması esas alınarak seyir sporundan çok kitle sporuna, profesyonel spordan çok amatör spora ve bu meyanda okul içi spora ağırlık verilecektir....” (64)

Hükümet Programında Eğitim:

Başbakan Bülent Ecevit, kurduğu hükümetin programını 1.2.1974 tarihinde, Millet Meclisinde kendisi okumuştur. Hükümetle ilgili güven oylaması MM’de 7 Şubat 1974 tarihinde yapılmış ve hükümet güvenoyu alarak resmen görevine başlamıştır.

Ecevit, hükümet programını sunuş konuşmasında, öncelikle hükümetin nasıl kurulduğuna değinmişti. Bu arada 14 Ekim 1973 milletvekilliği genel seçimlerinin sonuçlarını değerlendiren Ecevit, seçim sonrasında Türkiye’nin içinde bulunduğu koşulların hükümet kurulmasını güçleştirdiğini, bu durumun da yeni hükümetin kurulmasını yaklaşık üç ay geciktirdiğini vurgulamıştı. Tüm bu güçlülere karşın demokratik anlamda güçlü bir hükümetin kurulmuş olmasının önemine dikkatleri çekmişti. Ecevit sözlerini daha sonra şöyle sürdürmüştü:

“Karma Hükümetimizi meydana getiren iki parti Cumhuriyet Halk Partisi ve Milli Selamet Partisi hükümet görevini birlikte üstlenme kararını vermeden önce aralarında her konuyla ilgili genişliğine ve derinliğine görüşmeler yapmışlardır. Her alanda izleyecekleri politikaların ilkelerinde ve doğrultusunda tam bir anlaşmaya varmışlardır. Bir karma hükümet içinde temel konularda hatta bazı önemli ayrıntılarda ortaya çıkabilecek tartışmaları geride, hükümet kuruluşundan önceki aşamada bırakmışlardır. Neleri yapacaklarında da birleşmişlerdir. Bir partinin tek başına iktidar olduğu zaman yapacaklarından yapmayı tasarladıklarından bir başka parti ile hükümet ortaklığı kurarken bazı fedakarlıklara razı olması doğaldır. Fakat CHP ile MSP’nin başlıca ekonomik sosyal ve siyasal sorunlarla ilgili olarak görüşlerinin birleştirdiği noktalar, yapmak zorunda kaldıkları karşılıklı fedakarlıklarla kıyaslanamayacak kadar çoktur ve önemlidir. İki partinin üzerinde birleştiği noktalar Türk toplumu için yeni ve mutlu bir dönem başlatabilecek değerdedir. (...) Bu anlamda iyi işleyen bir demokrasinin temel koşulu olan geniş görüşlülüğü eleştiriye tahammülü karşı düşüncelere saygıyı en başta hükümet göstermelidir. Hükümetimiz buna kararlı olarak göreve başlıyor. Buna kararlı olduğu için de programın temel unsurları arasında rejimin sıkıntılı yıllarından arta kalmış kırgınlıkları ve kavgaları tarihe gömecek geniş kapsamlı bir genel af çıkarma ve demokrasimizi her bakımdan yüksek bir düzeye erdirmeye üzere düşünce ve inanç özgürlüğü önündeki sınırlamaları kaldırma kararı yer alıyor. (...) ...halkın yönetime daha büyük ölçüde ağırlığını koyabileceği ve başka ulusların da örnek alabileceği bir Türk Demokrasisidir, asıl amacımız. (...) Hükümeti oluşturan iki parti demokrasinin ve toplumun güçlenmesine yalnız özgürlükleri genişletmenin yetmeyeceğini bilmektedir. Bütün topluma yaygın bir sosyal adalet düzeninin de siyasal haklar ve özgürlükler kadar düşünce ve inanç özgürlüğü kadar gerekli olduğu kanısındayız. Özgürlük içinde yaygın sosyal adaletin ise hızlı ve dengeli ekonomik kalkınmadan ayrı düşünülemediğini biliyoruz. Onun için geniş anlamda

demokratik özgürlükleri yaygın sosyal adaletle ve hızlı ekonomik kalkınmayla bir arada gerçekleştirmeye ve yaşatmaya kararlıyız.

(...)Bu hükümet programına temel olan 'Koalisyon Protokolü'nde de belirtildiği gibi "milli demokratik laik ve sosyal hukuk devleti" ilkesine yürekten inanan hukukun üstünlüğüne demokratik hak ve hürriyetlere saygılı, (..)kanunları herkese eşit olarak uygulayan, Atatürk ilkelerine bağlı bir devlet idaresiyle anlayış kardeşlik ve sosyal adalete dayanan bir toplum düzeninin kurulmasıdır. Böyle bir toplum düzeni kurma yolunda atacağımız her adım karşı karşıya bulunduğumuz çetin dünya koşullarına ve son yılların biriktirdiği güçlüklerle rağmen ekonomik sorunları çözme ve kalkınmayı hızlandırma yolundaki çabalarımıza da hız katacaktır. (...)

Ecevit, hükümet programını sunuş konuşmasında, izlemeyi düşündükleri eğitim ilke ve politikaları konusunda da açıklamalarda bulunmuştu. Programın eğitim hedefleri ile yukarıda kısaca değerlendirilmiş bulunan hükümet protokolü arasında ciddi bir tutarlılık gözlenmiştir. Protokolda yer alan her konunun hükümet programına da girdiği gözlenmiştir.

Ecevit, izlemeyi düşündükleri eğitim politikaları konusunda milletvekillerine şu bilgileri vermişti:

"...Kalkınma planının eğitilmiş insan gücü hedeflerine ulaşabilme gayesi ile ortaöğretimde özellikle teknik konulara yönelmeyi hızlandırıcı tedbirler uygulanacaktır.

Çocuklarımıza töre ve geleneklerimizle milli hasletlerimize uygun ahlak kaidelerinin öğretilmesi gayesi ile ilk ve ortaöğretime mecburi ahlak dersleri konulacaktır. Bu dersleri okutacak öğretmenlerin gerekli vasıfları taşımaya özel bir önem verilecektir.

Bütün meslek ve sanat dallarında eğitim ilköğretime dayalı olacak ortaokullarda meslek ve sanat eğitimi veren çeşitli bölüm ve program bulunacaktır. Ortaokuldan sonra öğretim dalını değiştirmek isteyenlere hazırlayıcı imkanlar temin edilecektir. Liselerde de şartlara göre değişen çeşitli bölümler bulunacaktır. Ortaokulda mesleki öğretim görenler gerekli şartları yerine getirmek kaydı ile liselerin mesleki öğretime hazırlayan bölümüne geçebileceklerdir. Böylelikle öğrenimde kimsenin ününün tıkanmaması ilkesi gerçekleştirilmiş olacaktır. Üniversite yüksek okullara giriş yüksek öğrenime yönelik programları izleyen öğrenciler için imtihansız olacaktır.

Bu sistem işler duruma getirilinceye kadar mevcut öğretim kurumlarının eğitim kapasiteleri azami ölçülerde kullanılarak yüksek öğrenim yapmak isteyen öğrencilerin açığa kalmamaları sağlanmaya çalışılacaktır.

Gene bu sistemin işler duruma getirilmesine kadar meslek okullarının orta kısımları öncelikle açılacak ve orta öğretimdeki meslek okullarının ikinci dönem mezunlarının üniversite ve yüksek okul giriş imtihanlarına girebilmeleri sağlanacaktır.

Halk yardımı ile yapıлып da bugüne kadar öğrenime açılmamış bulunan okul binaları yapılış maksatlarına uygun olarak bir an önce hizmete açılacaktır.

Yüksek öğrenim parasız olacak, öğrenime alınacak öğrenci sayısı bunların ve fakülte ve bölümler arasındaki dağılımı kalkınma planlarında öngörülen yetişmiş insan gücü hedeflerine göre tespit olunacaktır. Eğitim kurumlarımız ihtiyaç ve imkanlara göre yaygın eğitim faaliyetlerine gireceklerdir. Yaygın eğitim çalışmaları koşullara göre her seviyede ve çeşitli alanlarda programlara bağlanarak zamanında eğitim fırsatı bulamamış olanlara bu imkan verilecektir. Böylelikle bir taraftan toplumun ihtiyacı olan yetişmiş insan gücü sağlanırken, diğer taraftan süreklilik

imkanları geliştirilecektir. Eğitim Kurumları modern araç ve laboratuvarlarla donatılacak öğretim programları taklitçilikten kurtarılarak milli koşullarımıza uygun hale getirilecektir. Öğretimin her kademesinde kitaba ve ezbere dayanan öğretim yerine deneye, gözleme, milletlerarası seviyede araştırma yapmaya metot ve teknik maharet kazanmaya kişisel inisiyatifin geliştirilmesine, işe ve üretime yönelmiş bir eğitime ağırlık verilecektir.

Kültür ve sanat kuruluşlarının daha verimli hale getirilmesini, sanatın halka dönük ve herkesin faydalanabileceği bir biçimde gelişmesini ve bu faaliyetlerin yurdun en uzak bölgelerine kadar yayılmasını sağlayacak tedbirler alınacaktır.

Çocuklarımızı zararlı yayınlardan koruyacak eğitici ve öğrenmeyi özendirici milli ve insani duyguları güçlendirici yeni bir yayın programı geliştirilecektir. Bilimsel ve teknik araştırmalar özel teşvik görecektir. Birçok ilimlerin kurucusu insanları yetiştirmiş olan milletimizin bundan böyle de araştırmacı ve bulucu yetiştirmesine, başarılı ve ileri çalışmaları yapmasına elverişli şartlar tesis edilecektir.

Yüksek İslam Enstitüleri, Eğitim Enstitüleri ve benzeri diğer yüksek okullara geniş bilimsel araştırma yapma imkanları sağlanacaktır.

Eğitimin bütün kademelerinde sosyal adalet ve eşit imkan sağlamak amacıyla özellikle dar gelirli ailelerin çocukları için geniş bir yatılılık kredi ve burs sistemi geliştirilecek ve eğitim yatırımları yurt düzeyine dengeli olarak dağıtılacaktır. Bütün öğretim kurumları ve öğrenci yurtlarında çocuklarımızın ve gençlerimizin huzur ve güven içinde yaşama ve çalışmaları sağlanacaktır.

Ecevit izleyecekleri gençlik ve spor politikaları konusunda da şunları dile getirmişti.

“...Sporda gençliğin ve halkın beden ve ruh sağlığının geliştirilmesine yardımcı olunması esas alınarak seyir sporundan çok kitle sporuna profesyonel spordan çok amatör spora ve bu meyanda okul içi spora ağırlık verilecektir.

Okul içi ve dışı gençliğin spor, izcilik, beden eğitimi boş zamanları değerlendirme ve gönüllü olarak toplum kalkınmasına hizmet imkanları geliştirilecektir.

Güreş, atıcılık, okçuluk, binicilik ve cirit gibi geleneksel spor dalları ile jimnastik, atletizm ve yüzme gibi spor dallarına önem ve öncelik verilecektir. (65)

Hükümet programında o güne kadar Türk eğitiminde izlenen politikalara ek olarak dikkat çeken üç yön vardır. Bunlardan birincisi ve en önemlisi 1739 sayılı milli eğitim temel yasasıyla getirilen her Türk çocuğunun aynı programları izleyerek aynı eğitimi alması esasına dayanan (ilkokul + ortaokul) 8 yıllık temel eğitimdeki birliğin bozulmasıdır. Hükümet programında “Bütün meslek ve sanat dallarında eğitim ilköğretime dayalı olacak ortaokullarda meslek ve sanat eğitimi veren çeşitli bölüm ve program bulunacaktır” denilerek aslında üstü örtülü olarak genel ortaokullara dönüştürülmüş bulunan İmam Hatip Liselerinin orta kısımlarının yeniden açılması hedeflenmiştir.

Programın dikkat çeken ikinci yönü “Çocuklarımıza töre ve geleneklerimizle milli hasletlerimize uygun ahlak kaidelerinin öğretilmesi gayesi ile ilk ve ortaöğretime mecburi ahlak dersleri konulacaktır. Bu dersleri okutacak öğretmenlerin gerekli vasıfları taşımasına özel bir önem verilecektir” denilerek Türk eğitim sisteminin çağdaşlaşması, yenilikten yana, çağdaş değerleri benimsemiş kuşaklar yetiştirmesi hedefleriyle çelişen bir anlayışın Türk eğitim sistemine sokulması hedeflenmiştir. Çünkü çağdaş bir toplum veya devlet eğitim sisteminde yetişmekte olan kuşaklarına kazandıracığı davranışların ne tür davranışlar olacağını belirlerken(öğretim programlarının geliştirilmesi) elindeki temel yol gösterici

bilimdir, zamanın ruhudur, yaşamın gerçekleridir. Kuşkusuz hala işlevselliğini koruyan, birey ve toplumun gereksinmelerine karşılık veren geçmişten gelen tutum, alışkanlık ve bilgilere eğitim programlarında elbette yer verilmeye devam edilir. Başka türlü de zaten düşünülemez. Bu değerlerin programda yer almasının gerekçesi, geçmişten gelişi değil, hala en işe yarar oluşudur. Eğer bir toplum töre diye akıl ve mantık süzgecinden geçirmeden, zamanın gereksinmelerini karşılayıp karşılamadığına bakmadan çocuklarına geçmişin işlevselliğini yitirmiş değerleri temelinde dayanan davranışları okullarında kazandırmayı sürdürürse, kaçınılmaz olarak belli bir süre sonra çağın gerisinde kalmaya mahkum olur. Bunun sonuçlarını da dünya, sosyal, ekonomik ve siyasal sahnesinde en ağır biçimde öder. Eğitim sistemini çağdaşlaştıramayan, sürekli işlevsel tutamayan bir toplumun dünyada özgür, bağımsız, kimlikli, kişilikli, kısaca uygar yaşaması mümkün değildir. Çünkü toplumların özgür ve bağımsız, kısaca uygar yaşamaları fizik veya fizik ötesi güçlerin lütfuyla değil, doğaya ve insana egemen olma güçleriyle, uygar olmalarıyla doğru orantılıdır. İşte CHP-MSP hükümet programına ilk ve orta dereceli okullara ahlak derslerinin konulması siyasetinin ardında, temel siyasal söylemi Cumhuriyetin getirdiklerinin önemli bir bölümünü dışlayarak geçmişin dinsel ve ahlaki değerleri üzerine Türk toplumunu yeniden inşa etmek olan MSP'nin dayatmasının yattığı gözlenmektedir. CHP de iktidar olabilmek uğruna bu dayatmaya boyun eğmekte kendince bir sakınca görmemiştir. Gerçi CHP yeni "ortanın solu" kimliğiyle 1973 seçimlerine girerken yayınlamış olduğu "Akgünlere" adlı seçim bildirgesinde, 1969 seçim bildirgesine göre "*dinsel konulardan kaçınma*" eğiliminden belirli ölçülerde vazgeçmişti. CHP dinsel tartışmalara girmeme yerine, din sorunlarına gerçekçi ölçülerde yaklaşılmasının daha doğru bir hareket olacağını parti politikası olarak belirlemiştir. CHP dinsel konularla ilgili tavrını: "CHP Türk halkının dinsel inançlarının dine bağlılığının demokratik yoldan ve sosyal adaletle kalkınma için bir engel değil, tersine kolaylaştırıcı bir etken olduğu kanısındadır" ifadesiyle ortaya koymuştu. (66) İşte bu politika değişikliği sonucunda CHP için MSP'nin dinsel konularla özellikle din eğitimiyle ilgili isteklerini karşılamak daha kolay hale gelmiştir. Bu türden bir anlayış, 1750 sayılı üniversiteler yasasında da yer almıştı. 1750 sayılı yasanın 3. maddesinde(67) üniversitelerin görevleri sıralanmış ve (b) fıkrasında da "*öğrencilerini bilim anlayışı kuvvetli, milli tarih şuuruna sahip, vatanına, örf ve adetlerine bağlı, milliyetçi ve sağlam düşünceli aydınlar ve yüksek öğrenime dayanan mesleklerde türlü bilim ve uzmanlık kolları için iyi hazırlanmış bilgi ve tecrübe sahibi sağlam karakterli vatandaşlar olarak yetiştirmek*" hükmü yer almıştı. Anayasa mahkemesi Şubat 1975 tarihinde "*örf ve adetlerine bağlı*" sözcüklerini, CHP ve Ankara Üniversitesinin açmış olduğu iptal davası doğrultusunda yasanın metninden çıkarılmasına karar verdi. (68)

5.4. Milli Eğitim Bakanlığını Örgütlenme Çalışmaları :

Üstündağ Milli Eğitim Bakanlığının tüm örgütsel yapısının, daha iyi bir eğitim hizmeti verebilmesi için, çağın gerekleri, Türk toplumunun gereksinimleri doğrultusunda yeniden yapılandırılmasından yanaydı. Bu konuda Üstündağ'ın ne düşündüğüne daha önce eğitim görüşleri bölümünde değinilmişti. Bakanlığın yeniden örgütlenmesinin gerekliliği 24.6.1974 - 4.7.1974 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren IX. Milli Eğitim Şurasında alınan bir kararla ortaya konuldu. (Karar-130) (69) Bu kararın gerekçesinde hiçbir eğitim reformunun, yönetsel reformlar yapılmadan başarılmasının mümkün olmadığı, mevcut MEB'nin merkez ve taşra örgütünün ortaöğretim sistemindeki dikey kuruluşlara paralel olarak düzenlenmiş olduğu, önerilen yeni eğitim sisteminin dikey kuruluşlar yerine yatay kuruluşları getirdiğini, bu nedenle de yeni sistemin uygulanabilmesi için Bakanlık merkez ve taşra örgütünün de yeniden düzenlenmesinin gerekli olduğu belirtilmişti. Bu konuyla ilgili olarak yasal düzenlemenin yapılabilmesi için gerekli çalışmalara başlanılması kararlaştırılmıştı. (70) Ne var ki Üstündağ'ın bakanlık yaptığı süre içinde, böyle bir yasa tasarısı hazırlanarak

TBMM'den geçirilememiş, dolayısıyla da MEB'in örgütsel yapısında herhangi bir değişiklik yapılamamıştır.

Talim ve Terbiye Kurulu 12.6.1974 tarih ve 371 sayılı kararıyla “*Milli Eğitim Bakanlığı Merkez Ve Taşra Örgütlerindeki Çeşitli Görevlere İlk Defa Atanacaklar İçin Zorunlu Yeterlik Ve Yarışma Sınavları Özel Yönetmeliği*”ni kabul etmiştir. Aynı tarihte de bu yönetmeliği M.Üstündağ onaylamış ve yürürlüğe girmiştir.

Yönetmeliğin amacı, 29.1.1974 gün ve 14783 sayılı resmi gazetede yayımlanan devlet memurluğuna atanacaklar için zorunlu yeterlik ve yarışma sınavları genel yönetmeliğinin 23. maddesine istinaden Bakanlık personel komisyonunun kuruluşunu görev ve çalışma şeklini kadro ve personel ihtiyacının tespitini, bakanlığımıza bağlı merkez ve taşra örgütlerindeki herhangi bir göreve ilk defa gireceklerin memuriyete giriş sınavlarının düzenlenmesini, sınav kurullarının kuruluş ve çalışma şekillerini yapılan sınavların ne şekilde değerlendirileceğini, sınav sonuçlarının ilanını ve bu sonuçlara yapılacak itirazların nasıl inceleneceğini, saptamak amacıyla düzenlenmiştir. Yönetmelik 30 maddeden oluşmuştur. (71)

TTD, 30.5.1974 tarih ve 352 sayılı kararıyla “*Milli Endüstriyel Eğitim Projesi Yönetim Kurulu Çalışma Yönetmeliği*”ni kabul etti. Bu yönetmelikte, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ile UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) arasında kabul edilen 31.7.1973 tarih ve 14161 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren anlaşmanın, 1. ve 21. maddeleri uyarınca “*Milli Endüstriyel Eğitim Projesi Yönetim Kurulu*” oluşturuldu. Yönetim kurulunun da Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, ve Ticaret Borsaları Birliği, Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu, Milli Produktivite Merkezi tarafından görevlendirilmiş bulunan üst düzeyde yetkili bir daimi temsilciden oluşacağı karara bağlanmıştır.

Milli Endüstriyel Eğitim Projesi Yönetim Kurulu Başkanının, MEB Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarı (veya onun temsilcisi) olması benimsenmişti. Kurulun görevleri: “saptanan amaçlara uygun olarak projenin uygulama politikasını belirlemek, gerekli önlemleri alarak ilgili bakanlıklar arasındaki işbirliğini sağlamak, projede yer alan yabancı uzmanların görevleri, görev süreleri konusunda gerekli öneri niteliğindeki kararları almak” olarak belirlenmişti. (72)

5.Örgün Eğitim Kurumları Üzerindeki Çalışmaları:

5.1.İlköğretim:

Mustafa Üstündağ göreve başladığında nasıl bir ilköğretim sistemi devraldığını, kendisinin bu kademedeki neler yapmayı düşündüğünü ve yaptıkları işlerin de neler olduğunu Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası açış konuşmasında şöyle dile getirmişti:

“...İlköğretim:1973-1974 öğretim yılında 37.145'i köylerde 4080'i şehirde bulunan 41.225 ilkokulda 5.400.000 çocuğumuz öğrenim görmüş ve 160.000 öğretmen görev yapmıştır.

İlköğretimin, 7-12 yaş çağ nüfusu için 1971-1972 öğretim yılında %100 gerçekleşmesi planlanmışsa da, yıllara göre öngörülen yatırım ödeneklerinin ayrılabilmesi nedeniyle bu hedefe ulaşılamamıştır.

222 sayılı ilköğretim ve eğitim kanunu, her yıl devlet gelirlerinin %3'ünün ilköğretime ayrılmasını öngörmesine rağmen I. Ve II. Beş yıllık Kalkınma Planları döneminde öngörülen yatırım ödenekleri ile yarılabilen yatırım ödenekleri arasında 1,5 milyar TL. dolayında noksanlık olmuştur. Bu dönemlerde ilköğretim alanında

karşılaşılan en büyük sorun bina yapımı ile öğretmen yetiştirme arasında bir paralelliğin kurulamayışı olmuştur. Bugün kent okullarının %50'sinden fazlasında ikili ve üçlü öğretim yapılmaktadır. İkili öğretim normal sayılsa bile üçlü öğretimin kesin olarak ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Normal yeni kayıt artışının gerektirdiği kapasite yanında, harap okulların yenilenmesi, kalabalık okulların normal şartlara dönüştürülmesi, geçici binalı okulların yeni okul binalarına kavuşturulması ve üçlü öğretimin önlenmesi için toplam 61.000 dersliğe ihtiyaç vardır. Bu sayıya ayrıca nüfus artışı için her yıl 5.000 dersliğin daha eklenmesi gerekmektedir. Halbuki geçmiş yıllarda ilköğretimde yıllar itibariyle yapılan derslik sayısı 3.500 dolaylarında kalmıştır. Bu yıl ilk defa 5000 in üzerinde derslik yapımına gidilmektedir.

İlköğretim çağında bulunan 785.000 çocuğumuzun okuldan yoksun bulunduğu 1973-1974 öğretim yılında okullaşma oranı %90 dolaylarındadır.

Son duruma göre mevcut 36.294 köyümüzün 32.933'ü ilkokula kavuşturulmuş olup 3.361 köyümüz okuldan yoksun bulunmaktadır.

1973-1974 öğretim yılında ilkokul mezunlarının ortaöğretimin birinci devresine geçişi %50 dolaylarındadır. Bu oran kentlerdeki okullardan mezun olan öğrenciler için %75'e varmaktadır. Bu durum bize fırsat eşitliği yönünden kırsal bölgedeki çocuklarımızın üst öğrenime geçiş olanaklarının sınırlı olduğunu göstermektedir..."
(73)

Üstündağ'ın döneminde eğitim alanında önemli bir gelişme de Bakanlar Kurulu Kararıyla Cumartesi gününün tatil günü sayılması nedeniyle yaşandı. Bu karara bağlı olarak TTK, 5.9.1974 tarih ve 401 sayılı kararıyla, ilkokullarda haftalık ders dağılım çizelgelerini yeniden düzenledi. Bu yeni düzenlemeye göre, normal öğretim yapan ilkokulların haftalık ders süreleri toplamı 29 saat olarak saptandı. Bu süreye ayrıca eğitsel çalışmalar için 5, haftalık çalışmaların değerlendirilmesi için de 1 saatin eklenmesi kararlaştırılmıştı. Böylece normal ilkokulların beş sınıfında da haftalık ders saati toplamı "35 saat" olarak belirlenmişti.

Çift öğretim yapan ilkokullarda haftalık çalışma saati süreleri kısa ve uzun günler için ayrı ayrı saptanmıştır. Uzun günler için 30, kısa günler için 25 saat olarak belirlenmiştir. Uzun günlerde haftalık ders saati toplamının 3 saati eğitsel çalışmalara, 1 saati de haftalık çalışmaların değerlendirilmesine ayrılmıştır. Kısa günlerde ise eğitsel çalışmalara 1 saat, haftalık çalışmaların değerlendirilmesine de 1 saati ayrılmıştır. Sonuç olarak ikili öğretim yapan okulların normal öğretim yapan okullara göre uzun günlerde haftada 5 saat, kısa günlerde de 10 saat daha az ders işleme kararı kararlaştırılmıştır. Birleştirilmiş sınıflı ilkokulların haftalık ders dağılım çizelgeleri normal okullara göre bazı farklılıklar gösterse de süre olarak aynı ders saati toplamı (35 saat) korunmuştur. (74)

TTK, 12.9.1974 tarih ve 414 sayılı kararıyla ilkokulların 4., 5., sınıflarının Fen Bilgisi dersinin yeni programını kabul etmiştir. Bunun yanı sıra bu dersin IX.MEŞ kararları doğrultusunda 1975-1976 öğretim yılından itibaren tek kitapla okutulması ve okutulacak kitapların da yarışma yoluyla yazdırılmasını kararlaştırmıştır. (75)

İlkokulların Öğretim Programlarına Ahlak Dersinin Konulması:

CHP-MSP karma hükümetinin eğitim alanında gerçekleştirmiş olduğu işler arasında ön plana çıkanlardan birisi de ilk ve orta dereceli okulların programlarına ahlak derslerinin konulması olmuştur. Bu dersin konulması konusunda yukarıda da değinildiği gibi her iki siyasi parti daha hükümetin kuruluş aşamasında bir uzlaşmaya varmışlardı. Konuya hem karma hükümetin protokolunda, hem de hükümet programında bir açıklık getirilmişti.

Üstündağ'da MM'de 26.5.1974 tarihinde yapmış olduğu konuşmasında 1974-1975 öğretim yılında ahlak dersinin ayrı bir ders olarak okutulacağını belirtmişti. Ahlak dersinin felsefe grubundan ve din dersi grubundan farklı bir ders olarak düşünüldüğünü vurgulayan Üstündağ, açıklamalarını şöyle sürdürmüştü:

“...Ahlak dersinin konulması ve milli ahlak konusu üzerinde herhangi bir tereddüdümüz yok. Aslında “Ahlak Dersi” derken anladığımız mana, ülkemizin içindeki gerçeklere dayanan ahlak dersidir. Kendi geleneklerimize, örfümüze dayanan ahlak dersini kast ediyoruz. Nasıl ki “Din Dersi” derken, “İslam Dini Dersi” demeye ihtiyaç görmüyorsak, ahlak dersi derken de Milli Ahlak Dersi” demeye lüzum görmüyoruz. Zaten bu memlekette vereceğimiz ahlak dersini kendi gerçeklerimize, kendi örf, adet ve geleneklerimize dayalı bir ahlak dersi programı gelecektir. Bu program huzurunuzda gelip ayrıntılarıyla gördüğünüz zaman, bunu rahatça paylaşmış olacağız. Belki akla şu gelebilir: “Çeşitli filozofların bu konudaki görüşleri vesaire” konusu. Bunların görüşleri daha ziyade felsefede, felsefenin etik kısmında tartışılacak konulardır. Biz ahlak dersinde daha ziyade kendi törelerimize, geleneklerimize ve adetlerimize dayalı bir program geliştirmeyi amaçlamış bulunuyoruz. O bakımdan bu konu hükümette de görüşülmüştü. Bu yönden “Ahlak Dersi” olarak programlara geçecektir. (76)

TTK'na, Bakanlık tarafından, hükümetin kurulmasının hemen ardından koalisyon protokolü ve hükümet programında yer alarak ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulmasına karar verilen “Ahlak dersi”nin öğretim programını en kısa sürede geliştirme görevi verilmişti. TTK da bu görev doğrultusunda Ahlak dersinin taslak halinde bir öğretim programını geliştirdi ve IX.MEŞ'nin incelemesine sundu. Daha sonra da bu dersin nasıl ve hangi nitelikteki öğretmenler tarafından okutulacağına ilişkin ilkeleri saptadı.

TTK tarafından geliştirilmek üzere(taslak) hazırlanan ahlak dersi programı üzerinde IX. MEŞ'te gerekli görüşmeler yapıldı. Bu görüşmeler sırasında ahlak eğitiminin zorunlu olduğu belirlendi, ancak bunun ayrı bir ders mi, yoksa diğer dersler kapsamı içinde mi yapılacağı konusunda tereddütler ortaya çıktı. Şura, ahlak dersinin ayrı bir ders olarak okutulmasını oylamaya gerek görmeden kabul etti. (Konunun TBMM'de onay gören hükümet programında bu şekilde yer alması nedeniyle) (77) Şura, Ahlak dersinin program taslağını kabul edilen ders dağıtım çizelgelerine göre Bakanlıkça uygulamaya konulmasını ve denenerek geliştirilmesini kararlaştırdı. (78)

TTK tarafından denenerek geliştirilmek üzere hazırlanan (taslak halinde) ve tüm ilk ve orta dereceli okul müdürlüklerine uygulanmak üzere gönderilen “Ahlak Dersi Öğretim Programı”nın “amaçlar” bölümü, Türk eğitim sisteminde yeni bir anlayış değişikliğini yansıttığı için aşağıya aynen alınmıştır.

TEMEL EĞİTİM VE ORTAÖĞRETİMDE AHLAK DERSLERİ PROGRAMI

Çocuklarımıza töre ve geleneklerimizle milli hasletlerimize uygun ahlak kaidelerini öğrenmek amacı ile ilk ve orta dereceli okullarımıza konulması hükümet programında öngörülen ahlak derslerine ait program, Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak Talim ve Terbiye Kurulunca ön taslak halinde hazırlanmış ve bilgi edinilmek üzere 9.Şura üyelerine sunulmuştur.

Amaçlar: Öğrencilerin:

1.Tarih boyunca bağımsız yaşamış , hak ve hürriyetleri için savaşmış Türk milletinin bütün fertlerini kaderde kıvançta ve tasada ortak bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında milli birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmayı ve Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmayı öngören inancı paylaşımları için gerekli ortamı hazırlamak,

2.Asıl teminatını vatandaşların gönüllerinde ve iradelerinde yer aldığı inancı teşkil eden, hürriyete adalete ve fazilete aşık evlatlarının uyanık bekçiliğine emanet edilmiş Anayasamızı insan hak ve hürriyetlerini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi, ve teminat altına almayı, mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukuki ve sosyal temelleri ile kurmaları ve korumaları için gerekli anlayışı kazanmalarını sağlamak,

3.Töre ve geleneklerimiz ile milli hasletlerimize uygunu ahlak kurallarını öğrenmelerine yardımcı olmak,

4.Türk toplumunun ahlaki ve manevi değerlerini kazanmaları için gerekli ortamı hazırlamak,

5.Toplum yaşayışını dikkatle inceleme alışkanlığı kazanmalarına ve böylece toplum değerlerini tanımalarına ve insan ilişkilerini anlamalarına yardımcı olmak,

6.Hür ve demokratik ilkelere dayalı sosyal yaşayışımızda yeri olan düşünce ve inanç hürriyetini kavramaları için imkan ve ortam hazırlamak,

7.Günümüze kadar gelen ve her zaman tartışma konusu yapılan ahlak görüşlerini tanımaları hususunda yardımcı olmak,

8.Türk toplumunda mutlu bir evliliğe ve ana babalığa önem veren ahlak anlayışını kazanmalarını sağlamak.

9.Aile hayatında huzurun temelini teşkil eden uyanıklığın değerini kavramalarına imkan hazırlamak,

10.Ailenin daha başarılı ve mutlu olması için kişiler arasında olumlu ilişkilerin pekiştirilmesine yardımcı olacak anlayışı geliştirmeleri için ortam hazırlamak,

11.aile ve toplumun etkili birer üyeleri olmaları için gerekli tutumları ve değerleri anlamalarına ve gelişmelerine yardımcı olmak,

12.Hareketlerinde veya karar verme sürecinde temel olarak kullanılacak bilgi ve davranışları kazanmalarını sağlamak, ve liderlik kabiliyetini geliştirmek,

13.Davranışlarının ve olaylar karşısında takınacakları muhtemel tavırların sonuçlarını değerlendirmeleri için imkan ve ortam hazırlamak,

14.Kendilerini tamamlamalarına ve toplumun ilerlemesine katkıda bulunan kişisel ve çevresel yetkinlikleri geliştirmelerine yardımcı olmak,

15.Kendilerinin itibarını yükseltecek ve davranışlarına rehberlik edecek ahlaki ve manevi değerlerle ilgili kuralları geliştirmelerine yardımcı olmak,

16.Geçerli ahlak yargılarında bulanabilmeleri için gerekli ortamı hazırlamaktır.

TTK, 26.8.1974 tarihinde 395 sayılı kararıyla 1974 –1975 öğretim yılından itibaren ilk ve orta dereceli okullarda ayrı bir ders olarak okutulmasına başlanacak olan Ahlak Dersinin hangi öğretmenlerce okutulabileceği konusuna da şu şekilde açıklık getirmişti: (79)

1.Hükümet programında öngörülen ahlak derslerine ait program Türk milli eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak Talim ve Terbiye Kurulunca ön taslak halinde hazırlanmış ve 22.7.1974 gün ve 1798 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanmıştır.

2.Ahlak dersleri ilkokul dördüncü, beşinci ortaokul altıncı yedinci, sekizinci, lise ve dengi okullar dokuzuncu ve onuncu sınıflarında haftalık ders dağıtım programı içinde birer saat olarak yer alacaktır.

3.Ahlak dersleri ilkokullarda sınıf öğretmenlerince veya mümkün olduğu takdirde okul yöneticileri tarafından okutulacaktır. Bu konuda karar vermeye okul müdürü yetkilidir.

4.Ahlak dersleri ortaokullar ile lise ve dengi okullarda okul müdürleri tarafından görevlendirilecek öğretmenlerce okutulacaktır. Okul müdürü bu görevlendirmede Felsefe, ilköğretmen okulu meslek dersleri, Sosyal Bilgiler, Din Bilgisi, Tarih, Türkçe, Edebiyat öğretmenlerine ve okul yöneticilerine öncelik tanınacaktır. Derslerin bu yolla kapatılmaması halinde açık kalan dersler diğer öğretmenlere de verilebilecektir.

5.Ahlak derslerini okutmakla görevli her öğretmen tarafından maaş karşılığında kanuni ders saati içinde okutulacaktır. Zorunlu ders saati dışında okutulan dersler için ek ders ücreti ödenecektir.

6.Ahlak derslerini okutmakla görevli öğretmenler, okul müdürünün başkanlığında kendi aralarında zümre toplantısı yapacaklar ve 1798 sayılı Tebliğler dergisindeki programda belirtilen konulardan yararlanarak yıllık ders programını hazırlayacaklardır. Derslerin işleniş sırasında da zümre toplantıları yapılmak suretiyle uygulamalarda birlik ve bütünlük sağlanacaktır.

İlkokulların ahlak dersi öğretim programında içerik: 4.sınıfta 1.Çocuk ve çevresi, 2. İnsanın kendi hakkında bilgisi, 5. sınıfta 1.Bugünün dünyası içinde insan, 2.Yetişkin şartı ve durumu ana başlıkları altında saptanmıştır. (80)

5.2.Ortaöğretim:

Üstündağ'ın bakan olarak görevde kaldığı süre içinde üzerinde en fazla kafa yordduğu öğretim kademesi ortaöğretim olmuştur. Çünkü ona göre Türk eğitim sisteminin birçok sorunu ortaöğretim kademesinin yanlış yapılanmasından kaynaklanmaktaydı. Bu nedenle de öncelikle ortaöğretim kademesinde ciddi yapısal reformlar yapılmalıydı. Üstündağ'ın kafasındaki yeni Türk ortaöğretim sisteminin yapısı, sorunları ve bu sorunları nasıl çözmeyi planladığı konularında daha önce verilmiş bilgiler verilmişti. Bu nedenle tekrar olmaması için yeniden ele alınmayacaktır. Ancak Üstündağ'ın IX.MEŞ açış konuşmasında Türk ortaöğretim sistemiyle ilgili olarak söyledikleri ayrı bir önem taşıdığından kısaca değerlendirilecektir. Üstündağ IX.MEŞ açış konuşmasında genel olarak o gün için Türk ortaöğretim sistemiyle ilgili ciddi bir durum saptaması yapmış ve şunları söylemişti:

"...Genel Ortaöğretim: Bugün ortaokullarımızın sayısı 99'u özel olmak üzere 2550'dir. Bu okullarımızda 1973-1974 öğretim yılında 1.119.924 öğrenci öğrenim görmüştür. Çağ nüfusuna göre okullaşma oranı %36,8 olmuştur. Ortaöğretim sistemimizin bugün üzerinde en çok durulan konusu ortaöğretim II.devre okullarıdır. Bugün sayıları 636'ya ulaşan resmi liselerimizde 287.818 öğrenci öğrenim görmüştür. Mevcut eğitim sistemi, daha çok lise yolundan,yüksek öğretim önüne öğrenci yığan bir düzende çalışmakta, ortaöğretim kademesinde hayata ve iş alanlarına hazırlama ve yöneltme görevini yerine getirememektedir. Genel ortaöğretimde de I. Ve II. Beş Yıllık Plan dönemlerinde bütçelerle alınabilen yatırım ödenekleri, planda öngörülenden 1.255.209.000 Tl eksik kalmıştır. Eksik yatırımlar nedeniyle fiziki kapasitenin yaratılmamasına rağmen planda bu kesim için öngörülen öğrenci sayısına ulaşılmış olması, okul niteliğini taşımayan binalarda verimsiz öğretime sınıf mevcutlarının kabarmasına yol açmış, ve bu durum eğitim-öğretimin niteliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Ortaöğretimde öğretmen sorunu henüz

çözümlememiş, geniş çapta ücretli öğretmenlerden yararlanılması, öğretimin niteliğini bozan diğer bir etken olmuştur. Bu kesimde 1973-1974 öğretim yılında normal ve verimli bir öğretim için 40.335 öğretmene ihtiyaç vardır. Eğer tedbir alınmazsa, bu ihtiyaç gittikçe artacaktır. Laboratuvarlarla, ders araç ve gereçleri yetersizliği eğitim ve öğretimin verimini azaltan bir diğer önemli etkidir. Şuralarda üzerinde çok durulmasına ve hazırlıklar yapılmasına rağmen bu dönemde hayata hazırlayıcı program uygulamalarına başlanamamış ve bu okullarımızın bir üst öğrenime hazırlayıcı yapısı değiştirilememiştir.

Yılların üst üste gelen ihmalleri ve çağımızın hızla değişen koşulları karşısında ortaöğretim sistemimiz bugünkü durumuna gelmiştir. Esasen yüksek öğretim önünde öğrenci yığılmasının ana sebebi bu kademedeki sistem bozukluğudur.

Genel ortaöğretimin birinci devresinde sınıfta kalma oranı %22.5 ikinci devrede bu oran %24'tür. 1973 mali yılı bütçesine göre yapılan hesaplamalar bu kesimde bir öğrencinin devlete 1317 liraya (81) mal olduğunu göstermektedir. Bu maliyet üzerinden sınıfta kalma nedeniyle devlet bütçesi yalnız ortaokul ve liselerde bir yılda 354 milyon TL., kayba uğramaktadır. Buna ailenin bir öğrenciye yaptığı yıllık masraf da eklenince yıllık kaybın çok daha büyük miktarlara ulaştığı kolayca tahmin edilebilir.

1973 –1974 öğretim yılında ülkemizde 16-18 yaş çağ nüfusunun okullaşma oranı %21'dir. Bu oran 1967-1968 öğretim yılında Belçika'da %77, İtalya ve Hollanda'da %70 Federal Almanya'da %59, Fransa'da %50 olmuştur.

Mesleki ve Teknik ortaöğretim:

Kalkınma planlarında ortaöğretim kesimindeki öğrencilerin mesleki ve teknik öğretime kaydırılması öngörüldüğü halde uygulamalar bu hedefe ulaşılmasını sağlayamamıştır. Liselerimiz halen prestijini koruyan kurumlar olmaya devam etmektedirler.

Kalkınmamızın gerektirdiği orta seviyedeki insan gücünü yetiştirmek ve gençlerimizi belli meslek, bilgi ve becerileriyle donatarak hayata hazırlamak ve yüksek öğretim önündeki yığılmaları önlemek, mesleki ve teknik öğretimin plan hedefleri yönünde geliştirilmesine bağlı bulunmaktadır.

Mesleki ve teknik öğretimde yapılacak yatırımların değerlendirilmesi geniş ölçüde eksikliği görülen öğretmen ihtiyacının tamamlanmasına bağlıdır. Bu nedenle mesleki ve teknik okullara öğretmen yetiştiren kurumlarda kapasite artırmak ve gece öğretime geçmek suretiyle ihtiyacın karşılanması için gerekli bütün tedbirlerin alınmasına zaruret vardır. (82)

Sözlerinden de anlaşıldığı gibi Üstündağ'ın Türk ortaöğretim aksayan yönlerinin düzeltilmesine yönelik olarak şu işleri öncelikle yapması gerekmektedir:

- 1.Ortaöğretim çağındaki nüfusun tamamının okullaştırılması,
- 2.Ortaöğretimdeki başarısızlık oranlarının aşağıya çekilerek eğitim verimliliğinin yükseltilmesi.
- 3.Büyük ölçüde yükseköğretime öğrenci hazırlayan mevcut ortaöğretim sisteminin süratle mesleki ve teknik alanlara doğru kaydırılması, bunun için okul türünde ve bunların da öğretim programlarında gereken düzenlemelerin yapılması.
- 4.Öğrencinin ilgi ve yeteneklerini yeterince dikkate almayan mevcut genel ve mesleki teknik ortaöğretim sisteminin programlarında genel bir iyileştirmeye gidilerek ders geçme ve kredi düzenine geçilmesi.
- 5.Ortaöğretim kurumlarında okumakta olan öğrenciler için ulusal bütçeden öğrenci başına ayrılan ödenek miktarının artırılması.

6.Eğitim ve öğretimin niteliğini yükseltilmesine yönelik olarak okulların fiziki olanaklarının elverişli duruma getirilmesi, öğretim araç ve gereçleriyle takviyesi.

7.Şiddetli biçimde kendini hissettiren dal öğretmeni açığı sorununun çözümlenmesi.

8.Yurt düzeyinde öğretmenlerin dengeli dağılımının sağlanması, böylece eğitimde olanak ve fırsat eşitliğinin sağlanması.

İşte Üstündağ bu sorunları çözebilmek amacıyla çalışmalara başlamıştı. Bu sorunların çözümünün kendi gücünün çok üstünde olduğu gerçeğini göz önünde bulundurarak izlenmesi gereken genel tutumun ne olması gerektiğini saptayabilmek amacıyla 5 yıldır toplanamayan MEŞ'ni toplamaya karar verdi. İleride değerlendirilmiş bulunan IX.MEŞ'nda, belirtilen sorunlar enine boyuna tartışılarak önemli kararlar alınmıştır.

Genel Ortaöğretim :

Üstündağ, bakanlık yaptığı dönemde genel ortaöğretim kurumları üzerinde IX.MEŞ kararları doğrultusunda önemli işler gerçekleştirmiştir.

TTK, 9.9.1974 tarihinde Milli Eğitim Bakanı M.Üstündağ, Valiliklere, IX.Milli Eğitim Şurası kararlarının 1974-1975 öğretim yılında nasıl uygulamaya konulacağına ilişkin esaslarla ilgili olarak TTK'nın 5.9.1974 gün ve 402 sayılı kararını içeren bir genelge (genelge no:11108) göndermiştir. (83) Aslında bu genelge hem Türk ortaöğretim sisteminin IX.MEŞ'ndan sonra aldığı yeni biçimi gösteren, hem de yeni sisteme nasıl geçileceği konusunda ilgililere görevlerini anımsatan özet bir belge niteliğindedir. Bu nedenle genelgenin tamamının aşağıya alınması uygun görülmüştür.

“VALİLİKLERE

Milli eğitim sistemimizin yeniden düzenlenmesi, ile ilgili olarak IX.Milli Eğitim Şurası kararları gereğince 1974-1975 öğretim yılında uygulamaya konulacak esaslara ilişkin 5 Eylül 1974 gün ve 402 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı ekli olarak gönderilmiştir.

Bilindiği gibi eğitim reformu amacı ile sürdürülen çalışmalar Türk eğitim sisteminin, bir yandan Türk vatandaşlarının ilgi, istidat ve yeteneklerine, öte yandan, ekonomik , sosyal ve kültürel kalkınmamızın ihtiyaçlarına dengeli olarak cevap verecek biçimde yeniden düzenlenmesi zorunluluğunu ortaya koymuş ve bu amaçla yapılan hazırlıklar IX. Milli Eğitim Şurası Kararları ile yeni ve hızlandırıcı bir aşamaya ulaşmış bulunmaktadır. Getirilen yeniliklerin özünü kısaca “yöneltme” teşkil etmektedir.

Eğitim sistemimizde özellikle ortaokul üstünde birbirlerine kapalı dikey kuruluşlardan oluşan, yüksek öğretim önüne öğrenci yığın ve başarısız sayılan öğrencileri eleyen bugünkü ortaöğretim sistemimiz, öğrenci ilgi istidat ve yeteneklerine ve toplum ihtiyaçlarına göre yüksek öğretimin çeşitli temel öğrenim alanlarına veya çalışma hayatının çeşitli alanlarına yönelten ve öğrencilere yeteneklerine göre yatay ve dikey geçiş yollarını açık tutan çeşitli programlardan oluşmuş bir sistem bütünlüğü içinde yeniden düzenlenecektir. Bu amaçla Milli eğitim temel kanunu ile gerekli hükümler getirilmiş bulunmaktadır. Bugünkü ilkökul ve ortaokul temel eğitim halinde bütünleştirilecek, orta öğretimi a) yükseköğretim hazırlayan programları b) hem mesleğe hem de yüksek öğretim hazırlayan programları, c) hayata ve iş alanlarına hazırlayan programları kapsayacak, öğrenciler istek ve yeteneklerine göre bu programlara yönelerek yetişme olanağı bulacaklar ve (a) ve (b) programlarını bitiren öğrenciler yetiştirildikleri yönde üniversitelere, akademilere ve yüksekokullara girmek için aday olma hakkını kazanacaklardır. Böylece ortaöğretim ile yükseköğretim arasındaki normal geçiş kanalları kurulmuş ve bugünkü kopukluk giderilmiş olacaktır. Hangi fakülte, akademi ve yüksekokullara, hangi programları bitirenlerin nasıl girecekleri ilgili kurumlarca kararlaştırılarak önceden ilan edilecektir. Yani öğrenciler girmek istedikleri yükseköğrenime ulaşabilmek için bütün ümitlerini yalnızca

yükseköğretim önünde yapılan merkezi bir yarışma sınavına bağlamayacaklar, fakat ortaokuldan itibaren uygulanacak “yönelme” düzeni ile ortaöğrenimleri sırasında hangi programları hangi seviyede başarmakla yükümlü olduklarını bileceklerdir. Kısaca “yönelme” yalnızca bir noktada yapılmayacak fakat bütün ortaokul ve ortaöğretim süresi içinde gelişerek oluşacaktır.

Yönelme düzeninin esasını, programlar ve öğrenci akışını düzenleyen kurallar bakımından getirilen yenilikler teşkil etmektedir. Programlar: “a. ortak dersleri, b. özel dersleri ve c. seçmeli ders” leri kapsayacaktır. Bakanlıkça hazırlanan ve IX. MEŞ’nda kabul edilen yeni ders dağıtım çizelgelerinde a.ortak derslerin ilkokuldan dokuzuncu sınıfın sonuna kadar okul programlarına esas olması, b. öğrencileri orta öğretimin üç amacından birine yönelten özel derslerin dokuzuncu sınıftan sonraki sınıflarda alması, c. beceriye yönelik seçmeli derslerin veya meslek derslerinin ise altıncı sınıftan orta öğretimin sonuna kadar bütün programlarda bulunması kararlaştırılmıştır.

Eğitim sisteminin bütünlüğü içinde öğrenci akışını düzenleyen kurallar bakımından a) öğrencileri başarılarına göre yönlendirmek ve çalışmaya teşvik etmek esas olduğundan, her derste öğrenci başarısını dört ayrı notla başarısızlığını ise tek notla değerlendiren beşli sayısal sistemin kullanılması b) beşli sayısal sistemin bütün öğretim kademelerinde de uygulanması, c) ölçme işlemlerinin geçerli ve güvenilir araçlarla yapılması, d) ölçme sonuçlarından değerlendirmeye geçişte eğitim ve öğretimin amaçları ile sınıfın başarı dağılımı ve her öğrencinin bu dağılımdaki yerinin dikkate alınması, e) öğretim yılı sonunda yapılacak değerlendirmede bir dersin nihai notu saptanırken ara ve dönem sonu sınavlarına genel ilkelere uygun şekilde tanınacak ağırlıklar verilmesi, f) öğretim yılı sonunda her dersten nihai not olarak geçer notlardan birini alanların doğrudan sınıf geçmesi, bir ya da daha çok dersten aldığı nihai not geçmez durumda olanların haziran ayında okulca açılacak yetiştirme kurslarına devam etmeleri kurslardan sonra yapılacak bütünleme sınavlarında bir ya da daha çok dersten geçmez not alan öğrencilerin durumlarının, sınıf öğretmenler kurulu tarafından karara bağlanması, g) sınıf geçme ve okul bitirmede, derslere verilecek bağıl önemin haftalık ders saati sayısını ayarlama yoluyla sağlanması, h) her öğretim kademesi sonunda tek diploma verilmesi, ancak mezunların başarı durumlarındaki farklılıkların, öğrenci dosyasındaki kayıtlara dayalı olarak, alınan dersler ile başarı derecelerini ayrıntılı olarak gösteren bir belgenin de verilmesi, i) bir öğretim kademesini bitirmek için kademe sonunda ayrıca bir bitirme sınavı yapılmaması, k) bir öğretim kademesi mezunlarının bir üst öğretim kademesine kabulleri için yeterli ya da yetersiz olduklarının diploma üzerinde belirtilmemesi, bu husus ve giriş şartlarının üst öğretim kurumunca karara bağlanması gibi hususlar kabul edilmiştir.

Milli eğitim sistemimizi yukarıda özetlenen bütünlük içinde yeniden düzenlemek amacı ile kısa ve uzun dönemde uygulama alanına konulacak esaslar saptanmıştır. Bunlardan bazıları belli bir denemeden sonra genelleştirilecek, bazıları bütün okullarımızda hemen uygulanmaya başlanacaktır. 5 Eylül 1974 gün ve 402 sayılı TTK Kararı, 1974-1975 öğretim yılında bütün ortaokullarımızda ve genel mesleki ve teknik nitelikteki bütün orta öğretim kurumlarımızda uygulanacak esasları kapsamaktadır.

Uygulamaya başlarken bütün yönetici ve öğretmen arkadaşlarıma duyurmakta yarar gördüğüm bazı önemli konuları kısaca açıklamak isterim.

1. Temel eğitimin ikinci kademesi olan yeni ortaokul yönetmelik taslağı hazırlanmıştır. Bu taslak bakanlıkça seçilecek bazı okullarda 1974-1975 öğretim yılı boyunca uygulanıp geliştirildikten sonra 1975-1976 öğretim yılında bütün okullarımızda genelleştirilecektir.

2. Orta öğretimde ders geçme ve kredi düzeninin bu yıl denenmesine başlanacak deneme sonuçları değerlendirilerek gelecek yıllarda bütün orta öğretim kurumlarımızda uygulamaya geçilecektir.

3.Ortaokul için IX. MEŞ'nda kararlaştırılan yeni ders dağıtım çizelgesi 1974-1975 öğretim yılında bütün ortaokulların her üç sınıfında da uygulamaya konulacaktır.

Milli Eğitim Temel Kanunu uyarınca temel eğitim, bugünkü beş yıllık ilkokul ile üç yıllık ortaokulu içine alarak, milli eğitim sistemimizin 7-14 zorunlu öğrenim çağını kapsayan alt kademesini oluşturmaktadır. Uzun dönemli kalkınma planında ortaokul için 1995 yılında çağ nüfusunun %75' inin okullaşması gibi ileri bir sosyal hedef öngörülmüştür. Temel eğitimin amacı her Türk çocuğunu hayata ve üst öğrenime hazırlamak olduğuna göre, ilkokul ve ortaokul ister ayrı ayrı okullar halinde olsun, ister birlikte olsun, isterse meslek okullarına bağlı bulunsun, ortaokul kademesinde çocukları üst öğretim kademesine hazırlayacak olan ortak derslerin bütün okullarda aynı olması, onları hayata ve iş alanlarına yönelmesine yardım edecek daha çok uygulamalı nitelikteki seçmeli derslerin ise okulun ve çevrenin olanaklarına ve öğrencilerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi gerekmektedir. Yani ders dağıtım çizelgesi bunu sağlayacak şekilde hazırlanmıştır.

Sekiz yıllık bir eğitimle öğrencileri hayata ve üst öğretime hazırlamakla görevli olan temel eğitimde her öğrencinin her bir öğretim yılı ders görmesi esas olacaktır. Öğrenci her sınıfın programından ilgi ve yeteneği ölçüsünde yararlanacak ve ertesi yılda bir üst sınıfın programına devam edecektir. Buna göre her öğrencinin okulda yetişmesini sağlayıcı tedbirleri almak görevimiz olacaktır. Temel eğitimde her öğrenciyi okulda yetiştirebilme görevini başarabilmek için öğretmenlerimiz:

Programı amaç olarak değil, araç olarak kullanacak ve her öğrencinin yeteneği ölçüsünde daha ileri bir düzeye geçmesine yardım edecek,

Ölçme ve değerlendirmeyi yetişmemiş sayılan öğrenciyi elemek için değil, fakat öğretimin verimliliğini ve etkenliğini artırmaya yarayan bir araç olarak kullanacaklardır.

Bu görüşle hazırlanan yeni ders dağıtım çizelgesinde ortak dersler bakımından getirilen yenilik daha çok sosyal bilgiler ve fen bilgisi programını ilgilendirmektedir. Bu derslerin haftalık ders saatleri azaltılmıştır. Yeni programların ve ders kitaplarının temel eğitim anlayışına uygun olarak hazırlanması ve ders kitaplarının geliştirilmesi zaman alacağından uygulamanın yürürlükteki programlardan yararlanmak suretiyle yapılmasında zorunluluk vardır. Bu amaçla sosyal bilgiler ve fen bilgisi derslerinin mevcut programlarında kısaltılabilecek veya çıkarılabilecek konular saptanmış ve uygulamada bu dersleri okutan öğretmenlere ders saatlerine göre yıllık programını ayarlayabilme yetkisi tanınmıştır. Öğretmenlerimizin bu yetkiyi en uygun şekilde kullanarak öğrencilerin olanak ve koşulların elverdiği en üst düzeyde yetişmelerini sağlayacaklarına inanıyor ve kendilerine güveniyorum.

4.Ortaokul ders dağılım çizelgesindeki önemli bir yenilik de yeni seçmeli dersler düzenidir. Öğrencileri hayata hazırlama görevinin başarılmasında seçmeli dersler düzeninin önemi büyüktür. Bu nedenle koşulları elverişli olan okullarımıza seçmeli dersler düzenini uygulama olanağını bir an önce tanımakta yarar gördük. Böylece IX. MEŞ'nin önemli konularından biri olan eğitim-üretim-insan gücü ilişkilerinin gelişmesi okul-çevre -iş yerleri işbirliğinin sağlanması, sonuç olarak üretici eğitim düzenine geçilmesi yolunda önemli bir adım atılmış olacaktır. Bu yolda bakanlık olarak yeni programlar hazırlanması, öğretmen yetiştirilmesi okulların gerekli tesis araç ve gereçlerle donatılması başlıca görevlerimiz arasındadır.

Okul ve çevre ilişkilerinin geliştirilmesi okul müdürününün başta gelen görevlerinden biridir. Ortaokulda öğrenciyi hayata hazırlama görevinin yerine getirilebilmesi amacıyla yeni programda oldukça geniş yer verilen uygulamalı nitelikteki seçmeli derslerin düzenlenmesinde çevrenin olanaklarından yararlanmak gerekmektedir. Bu işte okul müdürüne ve öğretmenler kuruluna yeni görevler düşmektedir. Seçmeli derslerin hayata, çevreye ve üretime dönük olduğu ölçüde başarılı olacağı asla gözden uzak tutulmamalıdır. Bu alanda başarı sağlanabilmesi için çevrenin olanaklarının iyice araştırılması , bunlardan

yararlanma yollarının bulunması, böylece çevre ile okul arasında sıkı bir işbirliğinin kurulması, kısaca okulun çevre ve üretim sistemi ile bütünleşmesi gerekmektedir.

Okul müdürü, iş yeri gezileri düzenlemek, okul içinde ve dışında toplantılar yapmak, okula konuşmacılar davet etmek, çevrede mevcut olup okula yararlı olabilecek uzman ve usta öğreticileri bularak bunların okul çalışmalarına katılmalarını sağlamak gibi yollara başvurulmak suretiyle çevrenin olanaklarına bağlı bazı seçmeli derslerin düzenlenmesini sağlayacaktır. Böylece öğrencilerin iş alanlarını tanımalarına ve ortaokuldan sonra isteyerek ve severek hayata atılacak öğrencilerin kendilerini ve ailelerini tatmin edecek nitelikte bir işe girebilmelerine yardım edilmiş olacaktır. Okul müdürü ve öğretmenler bu yoldan hayata atılan ve üst öğrenime geçen mezunlarını izleyerek hem onların okulları ile manevi bağlarını sürdürmelerine hem de eğitim programlarını her yıl bir öncekinden daha başarılı kılmağa böylece okul ile çevre ilişkilerinin zaman içinde kökleşmesine çalışacaklardır.

5.Öğrencilerin ilgi ve yetenekleri ölçüsünde ve doğrultusunda yetiştirilmelerinde rehberlik ve eğitsel çalışmalar büyük bir önem kazanmaktadır. Bu alanda rehberlik örgütüne sınıf öğretmenlerine ve eğitsel kol öğretmenlerine yeni görevler düşmektedir. Bu nedenle rehberlik ve eğitsel çalışmalar okullarımızda yeniden düzenlenecek ve bu çalışmalarda görevlendirilecek her öğretmene branş dışı olarak haftada üç saat ek ders ücreti ödenecektir.

6.Liselerde yıllık ders çeşidinin azaltılması ve derslerin yoğunlaştırılmış olarak okutulması amacıyla hazırlanan ders dağıtım çizelgeleri, 1974-1975 öğretim yılında modern fen ve matematik programlarının uygulandığı lise kolej ve öğretmen liselerinde kademeli olarak uygulanacaktır. Bu uygulama da gelecek yıl tüm okullarımıza yaygınlaştırılacaktır. Bu bir yıl içinde bütün okullarımız hazırlıklarını tamamlama olanağını bulmuş olacaktır.

Bu durumda diğer liselerimizde 1974-1975 öğretim yılında eski ders dağıtım çizelgelerinin uygulanmasına devam olunacaktır. Ancak Cumartesi gününün hafta sonu tatili olması nedeniyle haftalık ders saati toplamının indirilmesi zorunlu olmuş bu amaçla haftalık ders dağıtım çizelgesinde bazı değişiklikler yapılması kararlaştırılmıştır. Böylelikle gözden geçirilmiş olan lise ders dağıtım çizelgesi de bu Tebliğler dergisinde yayınlanmaktadır. Aynı nedenle gözden geçirilen diğer okulların der dağıtım çizelgeleri ayrıca ilgili okullara duyurulmuş bulunmaktadır.

7.Öğrenci akış düzeni kurallarından bu yıl başlangıç dönemi olarak yalnızca bütünleme sınavlarının yetiştirme kurslarından sonra Haziran ayında yapılması ve bitirme sınavlarının kaldırılması ile ilgili kararlar uygulamaya konulacaktır.

Ortaokul ve ortaöğretim kurumlarında yürürlükteki bitirme sınavları 1974-1975 öğretim yılı sonundan itibaren kaldırılacak öğretim yılı sonunda başarısız dersleri olan öğrenciler için bütünleme kursları ve bu kursların sonunda yapılacak bütünleme sınavları sonunda kaç dersten olursa olsun başarısız notu olan öğrencinin durumu hakkında aynı öğrencinin yetişmesinden sorumlu bütün öğretmenlerin toplandığı sınıf öğretmenler kurulu karar verecektir. Böylece her öğrencinin yıl sonu başarısı yalnızca her bir dersteki başarısına göre değil, fakat öğrencinin diğer dersleri ve geçen yıllardaki başarıları ile devam ve disiplin durumları, eğitsel kol çalışmalarına katılması, kısaca yıllık başarı durumu bütünü ile değerlendirilmek suretiyle sınıf öğretmenler kurulunca saptanacaktır.

Kurulun bir üst sınıfa geçirme yetkisi sınırlandırılmıştır. Kurul başarısız notu olan her öğrencinin değil, fakat tek dersten başarısız olan ya da bütün derslerden yıllık başarı not ortalaması 5.00 olan bir öğrencinin doğrudan ya da tek dersten sorumlu olarak bir üst sınıfa alınmasına karar verebilecektir. Yıllık genel başarı ortalamasının her dersin haftalık saati sayısına göre ağırlıklı olarak saptanması zorunluluğu bundan ileri gelmektedir.

Sınıf öğretmenler kurulu yıllık genel başarı ortalaması yeterli olmayan bir öğrencinin durumunu da inceleyecek ve bu öğrenci hakkında velisine yapılacak tavsiyeyi kararlaştıracaktır. Böylece bir dersten sorumlu geçmedeki aksaklıklar büyük ölçüde

giderilmiş olmaktadır. İleride ders geçme ve kredi düzeninin getirilmesiyle sorun kökten çözümlenmiş olacaktır.

Bu uygulama ile okul bütünlemeye kalan öğrencilerin yetiştirilmesi görevini öğretmenler kurulu ise başarısız öğrencilerin yıl sonu genel başarı durumunu değerlendirme görev ve sorumluluğunu üzerine almaktadır. Bütün bu işlemler en geç 10 Temmuz'a kadar sonuçlanacak ve okul, öğrencileri yaz tatilinden yararlanmış ve dinlenmiş olarak Eylül ayı başında açılacaktır. Bu durumun şimdiden aynı zamanda bütün öğrenciler ve öğrenci velileri tarafından açık ve kesin olarak bilinmesinde öğrencilerin yetiştirilmesi için gerekli tedbirlerin zamanında alınabilmesi bakımından yarar vardır. Bu uygulama her öğrencinin daha başarılı olması için okul ve aile olarak bütün olanakları seferber etme görev ve yükümlülüğünün kesin ifadesidir. Öğrenci her olanaktan yararlanılarak yetiştirilecektir. Yetiştirme okulun görevidir. Okul aile ile de işbirliği yaparak ve çevrenin bütün olanaklarından yararlanarak bu görevi yerine getirecektir.

9.Son olarak uygulama bakımından 1974-1975 öğretim yılının en hassas bir dönem olduğunu belirtmek yerinde olur. Çünkü hemen yeni kararların yürürlüğe konması, hem de yıllar boyu alışkanlık haline gelmiş bazı uygulamaların terk edilmesi bu dönemde olacaktır. Bu nedenle önümüzdeki öğretim yılı özellikle yönetici ve öğretmen arkadaşlarımdan tam bir anlayış ve işbirliği beklediğim bir dönem olacaktır.

Milli Eğitim Müdürleri kendi illeri içinde uygulamanın gereği gibi düzenlenip başarı ile yürütülmesinden Bakanlığa karşı sorumludurlar. Milli Eğitim Müdürleri okul müdürleri ile yakın ilişki kurarak okulun eksikliklerini tamamlamak, uygulayıcılara rehberlikte bulunmak, gerektiğinde okulun öğretmenler kuruluna katılmak, okul aile birliği toplantılarında hazır bulunmak ve uygun göreceği başka tedbirleri almak suretiyle uygulamanın başarı ile gerçekleştirilmesi için bir yandan okul içinde yönetici ve öğretmenler arasında öte yandan okul ile çevre arasında karşılıklı tam bir anlayış ve işbirliği ortamının yaratılmasına ve her yönetici ve öğretmenin huzur ve güven içinde görevine sarılmasına yardımcı olacaklardır. Milli eğitim müdürleri ayrıca kendi illeri içindeki okullar arasında genel toplantılar yönetici toplantıları zümre öğretmenleri toplantıları, konferanslar ve seminerler gibi mesleki çalışmalar düzenlemek suretiyle uygulama çalışmalarını tanıtmağa ve 1975 –1976 öğretim yılı için yönetici ve öğretmenlerin daha iyi hazırlanmalarına böylece kendi illeri içinde öğretmenler arasındaki mesleki birlik ve dayanışmanın gelişmesine yardımcı olacaklardır. Okul müdürleri kendi okullarında uygulamanın düzenlenmesi ve başarı ile yürütülmesi amacı ile gerekli gördükleri her türlü tedbirleri almakla görevli ve yetkili olup bu görevlerinden Milli Eğitim Müdürlüğüne karşı sorumludurlar. Okul müdürleri okullarına tevdi edilen her Türk çocuğunun normal öğrenim süresi içinde yetenekleri ölçüsünde yetiştirilmesini sağlamak için her öğrencinin yalnızca herhangi bir dersteki başarısına veya başarısızlığına bakarak değil, fakat tüm yıl içi çalışmalarının sınıf öğretmenleri kurulu tarafından bir bütün halinde ve bir arada değerlendirilerek sonucun öğrencinin velisine duyurulmasından okul adına aileye karşı birinci derecede sorumludurlar. Bu görevi başarabilmek için okul müdürü okulun bütün olanaklarını kullanmağa yetkilidir. Bu yolda okulun bütün öğretmenleri ve öteki görevlileri okul müdürünün her bakımdan en yakın yardımcıları olup yönetmelikte belirtilen veya okul müdürü tarafından kendilerine verilen görevleri yerine getirmekle yükümlü ve bundan okul müdürüne karşı sorumludurlar. Her okul müdürünün her bir öğrencinin yetişmesi yolunda, okulundaki yönetici ve öğretmenlerin birbirine karşı tam bir saygı anlayış ve güven içinde isteyerek severek inanarak ve bütün güçlerini kullanarak çalışmaları ve her öğrencinin yetişmesi yolunda aralarında işbirliği yapmaları için gerekli ortamı yaratmak için bütün gücünü kullanacağından eminim.

Yeni uygulamanın yöneticiler, öğretmenler ve aileler arasında tam bir anlayış ve işbirliği içinde düzenlenip yürütülebilmesi ve okul içinde özlenen birlik ve uyumu sağlayıcı

tedbirlerin alınabilmesi için okul müdürleri öğretmenler kurulunu sınıf öğretmenler kurulunu, zümre öğretmenlerini sınıf öğretmenlerini, eğitsel kol öğretmenlerini, öğrenci velilerini gerekli gördükçe toplantıya çağırarak ve her öğretmenin görevinde daha başarılı olması için çalışmalarını yakından izleyecek denetleyecek ve ona her bakımdan yardımcı olmağa çalışacaktır.

Uygulamaya geçmek üzere bölge toplantıları yapılacaktır. Bu amaçla Bakanlıkça 15 ekip kurulmuştur. Her ekipte Talim ve Terbiye Kurulu üyesi, bir bakanlık müfettişi, bir ilgili daire temsilcisi ve bölgenin milli eğitim müdürleri bulunmaktadır. Bölge toplantıları 18-30 eylül tarihleri arasında yapılacaktır. Aynı toplantılar Şubat ve Mayıs aylarında tekrar edilecektir. Böylece uygulamanın başarılı olarak yürütülmesi, yönetici ve öğretmenlerimizin yerinde ve zamanında aydınlatılması için gerekli tedbirler alınmış olmaktadır.

1974-1975 öğretim yılı uygulamasının yukarıdaki esaslar da göz önünde bulundurularak okul ve çevre olanaklarının bütünleştirilmesiyle en iyi şekilde düzenlenip yürütülebileceğine inanıyor, bu inançla uygulamada görev alan yönetici ve öğretmen arkadaşlarıma en içten başarı dileklerimi sunuyorum.

Durumun ilgili okullara duyurulmasını ve uygulamaya hemen başlanması için Valiliğinizce gerekli tedbirlerin alınmasını önemle rica ederim. M.Üstündağ Milli Eğitim Bakanı.....” (84)

Yukarıdaki genelgeye TTK'nın 5.9.1974 tarih ve 402 sayılı IX.MEŞ kararları uyarınca 1974-1975 öğretim yılı başında uygulanacak esasları içeren kararı eklenmiştir. TTK'nın kararı şu ana başlıklar altında yer almıştı:

“-temel eğitimin ikinci kademesi olan yeni ortaokul yönetmelik taslağının geliştirilmesi,

-yeni ortaokul ders dağıtım çizelgesi, ortaöğretimde ders geçme ve kredi düzeninin denemesi,

-modern fen ve matematik programları uygulamayan liseler ile uygulayan lise ve kolejlerde 1974-1975 öğretim yılında izlenecek yeni ders dağıtım çizelgeleri,

-modern fen ve matematik programı uygulayan ilköğretmen okullarında 1974-1975 öğretim yılında izlenecek yeni ders dağıtım çizelgesi,

-rehberlik ve eğitsel çalışmaların yeniden düzenlenmesi,

-ahlak dersleri ile ilgili uygulama esasları,

-ortaokulda ve ortaöğretim kurumlarında bütünleme sınavlarının yetiştirme kurslarından sonra Haziran ayında yapılması ve bitirme sınavlarının kaldırılması,

-tüm okullarda yıllık çalışma takviminin yeniden düzenlenmesi,

-ortaöğretim kurumlarının lise adı altında bütünleştirilmesi,

-yönetmelik değişiklikleri,

-öğrencileri ve velileri aydınlatma görevi” konularında ayrıntılı açıklamaları içermiştir.

TTK'nın kararı doğrultusunda uygulamaya konulan orta dereceli okulların yeni ders dağıtım çizelgeleri aşağıda gösterilmiştir.

1974-1975 ÖĞRETİM YILINDA LİSELERDE YENİ DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ (Modern Fen Ve Matematik Programları Uygulanmayan)

Tablo:2

DERSLER	IX. Sınıf	X.Sınıf		XI.Sınıf	
		Fen	Edebiyat	Fen	Dil ve Edebiyat

Türk Dili ve Edebiyatı	5	4	5	3	6
Psikoloji	-	2	2	-	-
Felsefe, Mantık Sosyoloji	-	-	-	3	6
Ahlak	1	1	1	-	-
Tarih	2	2	2	2	3
Sanat Tarihi	-	-	2	-	1
Coğrafya	2	2	2	1	2
Matematik	5	5	4	7	2
Tabiat Bilgisi	3	2	2	1	-
Fizik	3	3	2	4	2
Kimya	3	3	2	3	1
Yabancı Dil	4	4	4	4	5
Betden Eğitimi	1	1	1	1	1
Milli Güvenlik	1	1	1	1	1
Din Bilgisi	1	1	1	-	-
Toplam	30(31)	30(31)	30(31)	30	30
Rehberlik ve Eğitsel Çalışmalar	2	2	2	1	1
	3	3	3	3	3

Yeni çizelgede haftalık süresi azaltılan derslerin programlarının planlanması ve uygulanmasına ilişkin esasların belirlenmesinde zümre öğretmen kurulları yetkili kılınmıştır.

**1974-1975 ÖĞRETİM YILINDA LİSELERDE VE KOLEJLERDE
İZLENECEK YENİ DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ
(Modern Fen Ve Matematik Programları Uygulayan)**

Tablo:

DERSLER	IX. Sınıf	X.Sınıf		XI.Sınıf		
		Fen	Edebiyat	Mate-Matik	Tabii Bilimler	Dil ve Edebiyat
Türk Dili ve Edebiyatı	5	4	5	3	3	6
Yabancı Dil	4	4	4	4	4	4
Coğrafya	5	2	2	1	1	2
Tarih	-	2	2	2	2	3
Sanat Tarihi	-	-	2	-	-	1
Felsefe Grubu	-	-	-	3	3	6
Psikoloji	-	2	2	-	-	-
Ahlak	1	1	1	-	-	-
Milli Güvenlik	1	1	1	1	1	1
Matematik	5	6	2	8	3(*)	-
Tabiat Bilgisi	-	-	-	-	6	6
Kimya	-	-	-	-	6	6
Fizik	-	6	-	-	-	-
Fen Bilgisi	4	-	4	-	-	-
Jeoloji	-	-	-	-	2(*)	-
Beden Eğitimi	1	1	1	1	1	1

Seçmeli	3	-	-	-	-	-
Seminer	1	1	4	1	1(**)	-
Din Bilgisi	1	1	1	-	-	-
Toplam	30(31)	30(31)	30(31)	30	30	30
Rehberlik ve Eğitsel Çalışmalar	1-2 3	1-2 3	1-2 3	1-2 3	1-2 3	1-2 3

(Yeni çizelgede haftalık süresi azaltılan derslerin programlarının planlanması ve uygulanmasına ilişkin esasların belirlenmesinde zümre öğretmenler kurulu yetkili kılınmıştır. Yine Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kolejlerde yabancı dil derslerinin bütün sınıflarda 9'ar saat olarak okutulması kararlaştırılmıştır. Böylece kolejlerde haftalık ders saati toplamı 35 saat olarak belirlenmiştir.

1974-1975 ve 1975-1976 öğretim yıllarında son sınıf tabii bilimler kolunda seçmeli olarak öğrencilerin 3 saat matematik, ya da 2 saat jeoloji ve bir saat seminer dersleri almaları kararlaştırılmıştır.

**ORTAOKUL (TEMEL EĞİTİM II. KADEME)
HAFTALIK DERS DAĞILIM ÇİZELGESİ**

Tablo:4

DERSLER	SINIFLAR			TOPLAM
	VI	VII	VIII	
Türkçe	5(4+1)	5(4+1)	5(4+1)	15
Matematik	4(3+1)	4(3+1)	4(3+1)	12
Sosyal Bilgiler	3(2+1)	3(2+1)	3(2+1)	9
Fen Bilgisi	3(2+1)	3(2+1)	3(2+1)	9
Yabancı Dil	3(2+1)	3(2+1)	3(2+1)	9
Sanat ve İş Eğitimi	1	1	1	3
Müzik	1	1	1	3
Beden Eğitimi	1	1	1	3
Ahlak	1	1	1	3
Toplam	22	22	23	67
Seçmeli Dersler (Öğrenci Her Yıl en az 4 saatlik seçmeli ders alır)	4-8	4-8	4-8	12-24
Din Bilgisi	1	1	-	2
Haftalık Ders Saatleri Toplamı	26(27)	26(27)	27	79(81)
Rehberlik ve eğitsel Çalışmalar	3	3	3	9

* Yönetmeliğin 22. maddesinde de seçmeli derslerin listesi yer almıştır.

Açıklama: Parantez içindeki birinci rakam sınıfın bütün öğrencilerini, ikinci rakam gruplara ayrılan haftalık ders saatini göstermektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı, 16.9.1974 gün ve 1805 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan 9.9.1974 gün ve 5000 sayılı yukarıda sunulmuş bulunan genelgesinin ardından Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı 14.10.1974 tarihinde 7125-19 sayılı kararına dayalı olarak valiliklere 11134 sayılı ikinci bir genelge göndermiştir. Bu genelgede Bakanlık valiliklerden (ve onlara bağlı milli eğitim kurumlarından) şunları istemiştir:

Valiliklere

“...temel eğitim ve ortaöğretim kurumlarının haftalık ders dağıtım çizelgeleri ve öğrenci akış kurallarının yeniden düzenlenmesi ile ilgili olarak IX.MEŞ kararları uyarınca 5.9.1974 tarih ve 402 sayılı TTK kararıyla saptanan “esaslar” ilgili bütün okullarımızda yeni ortaokul yönetmelik taslağı, ile ilgili geliştirme projesi 21 ortaokulda ortaöğretimde ders geçme ve kredi düzeni denemesi ise 15 ortaöğretim kurumunda 1974-1975 öğretim yılı başından itibaren uygulamaya başlanmış bulunmaktadır.

Bu uygulamanın düzenlenmesi için yönetici ve öğretmenlerimizi aydınlatmak üzere esaslar 12. paragrafı uyarınca kurulan 15 Bakanlık ekibi 18/30 Eylül 1974 tarihleri arasında bütün yurtda düzenlenen bölge toplantılarına katılmışlardır. Bu ekiplerin Ankara'ya dönüşlerinde yapılan değerlendirmede başta valilik makamı olmak üzere bütün yönetici ve öğretmenlerimizin yeni uygulamalara istekle ve heyecanla giriştiklerini ve uygulamaların başarı ile düzenlenip yürütülmesi için bütün olanaklarını kullanmaya çalıştıklarını memnurlukla öğrenmiş bulunuyorum.

Bu değerlendirme sırasında yönetici ve öğretmenlerimize yardımcı olmak üzere yeni kararlarla ilgili bazı noktaların bu aşamada daha da açıklığa kavuşturulmasında yarar görülmüş ve bu amaçla TTK ca hazırlanan AÇIKLAMA ile branş öğretmenlerinin atamalarına esas olan derslerle birlikte kanuni ders saatleri içerisinde okutacakları seçmeli dersler hakkındaki 11 Ekim 1974 tarih ve 428 sayılı TTK kararı ilişik olarak gönderilmiştir...

Bakanlık ekipleri Şubat ayında ilinize tekrar gelerek uygulamayı yerinde izleyecek ve uygun görülecek sayıda ve yerlerde düzenlenecek yönetici ve öğretmen seminerlerine katılacaklardır. Bu amaçla ESASLAR ın 123. paragrafında belirtilen iliniz raporunun Ocak ayı sonundan önce Bakanlığa gönderilmesini beklemekteyiz... M.Üstündağ (85)

Bakanlık IX.MEŞ kararları doğrultusunda Türk ortaöğretim sisteminde getirilen yeni yapısal değişikliklerin doğru algılanması ve uygulanması amacıyla yukarıda sunulmuş bulunan genelgelerine ek olarak bu kez milli eğitim kurumlarına 42 maddeden oluşan bir AÇIKLAMA göndermiştir.

Açıklamada genel olarak ortaokullardaki yeni ders düzeni, yeni matematik programının uygulanmasında ortaya çıkan sorunların nasıl çözümleneceği, seçmeli derslerin saptanması ve okutulması, modern fen ve matematik programının uygulandığı ortaöğretim kurumlarında karşılaşılabilecek özel durumlar ve bunların çözüm yolları, rehberlik ve eğitsel çalışmalarla ilgili izlenmesi gereken yol, yıl içinde okutulamayan derslerle ilgili olarak yaz aylarında açılacak kurslarla ilgili açıklamalar, okul dışı bitirme sınavları vb. konuları yer almıştır.

Bakanlık yeni uygulamayla birlikte ortaokul ve ortaöğretim kurumlarında görevli öğretmenlerin yasal ders yükümlülükleri içinde okutacakları seçmeli dersleri de TTK'nun 11.10.1974 tarih ve 428 sayılı kararı doğrultusunda saptayarak tüm eğitim kurumlarına duyurmuştur. Bu saptamada Bakanlık 21 değişik öğretmenin atanmasına esas olan branş ve bu öğretmenlerin de bu esas branşları kapsamı içinde zorunlu olarak okutacakları seçmeli dersleri saptamıştır. (86) Böylece öğretmenlerin meslek öncesi aldıkları eğitimle örtüşen görev tanımları yapılmışa çalışılmıştır.

Üstündağ'ın döneminde daha önce sunulmuş olan genelgelerde de söz edildiği gibi TTD Başkanlığı 19.9.1974 tarih ve 6037 sayılı kararları doğrultusunda ortaokul yönetmelik taslağını, uygulama okullarında bir yıl süre ile uygulanarak geliştirilmesi ve alınan

sonuçların değerlendirilmesinden sonra da kesinleştirilerek 1975-1976 öğretim yılında bütün ortaokullarda uygulamaya konulmasını kararlaştırmıştı.

Yönetmelik taslağında “temel eğitim anlayışına uygun olarak ilkokul ve ortaokul programlarının yeniden düzenlenmesi zorunludur” denilmiştir.

Taslak yönetmelikte neden mevcut ortaokul yönetmeliğinin değiştirilmesine gerek duyulduğu, temel eğitimde yeni ortaokul anlayışının ne olduğu, böyle bir anlayış değişikliğinin gerekçeleri konularında açıklamalarda bulunulmuştur. Bu açıklamalar arasında önce Türk eğitim sisteminde kademeler arasındaki öğrenci akış oranları oransal olarak ortaya konulmuştur. Son on beş yıl içinde yapılan araştırma sonuçlarına göre ilkokulda beş yıllık öğrenimi sınıfta kalmadan bitirme oranının %27 olduğu, sınıf tekrar edenler de dahil olmak üzere birinci sınıfa kaydolanlardan ilkokul bitirenlerin %50 yi geçmediği, ortaokullarda üç yıllık öğrenimi sınıfta kalmadan bitirme oranının %46-60 arasında değiştiği, liselerde ise oranın %53-69 arasında değiştiği, başarı yüzdelerinin 1968 yılında genelleştirilen yeni ilkokul programının uygulamaya konulmasından sonra ilkokullarda %90 lara ulaştığı, ama ortaokul ve liselerde ise oranın her yıl daha artarak olumsuz bir durum ortaya koyduğu belirtilmiştir. Türkiye’de ilkokulu bitirenlerin %45 inin hayata atıldığı, ortaokulu bitirenlerin ise yaklaşık %90’ının üst öğrenime geçtiği vurgulanmıştır. İlkokuldan veya daha sonra hayata atılma durumunda kalanlar için onları iş alanlarına hazırlayıcı nitelikte eğitim tedbiri bulunmadığından bu çocukların kendi gelecekleri ile baş başa bırakıldıkları ve bu uygulamanın özellikle ortaöğretim kurumu bulunmayan veya yeterli olmayan yöreler için yurt düzeyinde olanak ve fırsat eşitliğini zedeleyici nitelikte olduğunu özellikle vurgulanmıştır. Eğitimde verim düşüklüğünün, dolayısıyla ekonomik kaybın açık göstergeleri olarak değerlendirildiğinde bu yüzdelerin aynı zamanda ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim programları ile öğrenci akışını düzenleyen kuralların öğrencinin ihtiyaçlarına cevap verecek ve toplumumuzun uzun dönemli okullaşma hedeflerini gerçekleştirecek biçimde yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır.... denilmiştir.

Yönetmelikte ortaokul temel eğitimin ikinci kademesi olarak tanımlanmış ve amacı da :

1.öğrencilerin genel eğitimlerini yaş ve gelişme seviyelerine uygun surette sağlamak, onlara günlük yaşantıları ile yakından ilgili bilgi beceri ve tavırları kazandırmak,

2.öğrencilere ortaöğretim programlarına geçebilmek için gerekli olan temel bilgi ve becerileri kazandırmak,

3.Çevrenin coğrafi ekonomik sosyal ve kültürel özelliklerini de göz önünde tutarak çeşitli iş ve uğraşı alanlarında ilgi ve yeteneklerini deneme ve geliştirme fırsatı vermek, böylece ileride işe yönelmede ve meslek seçiminde daha isabetli karar vermelerine yardımcı olmak ile görevli milli bir eğitim ve öğretim kurumu olarak saptanmıştır.

Ortaokul programının bu özellikleriyle , öğrencilere bu kademedede yanlış ve erken yönelmeyi önlemede, onlara genel ve ortak bir eğitimin yanında, seçmeli derslerle kendilerini tanımalarına, hayata hazırlanmalarına yardımcı olunacağı vurgulanmıştır.

Ortaokulların haftalık ders dağıtım çizelgesi de taslak yönetmelikte saptanmıştır. Bu çizelge yukarıda gösterilmiştir. :

Yönetmeliğin getirdiği önemli bir yenilik de ortaokullarda beşli not verme sistemini getirmesi olmuştur. Buna göre öğrencilere verilecek notların sayısal değeri ile bu notları niteleyen sıfatlar şu şekilde saptanmıştır:

Ölçek değeri	Değer hükmü	Sıfat karşılığı
5		Pekiyi
4		İyi
3		Orta
2	GEÇER	Geçer

1	BAŞARISIZ	Geçmez
---	-----------	--------

Üstündağ'ın döneminde Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı, 25.11.1974 tarihinde aldığı 8611/23 sayılı kararla valiliklere IX. Milli Eğitim Şurası kararları doğrultusunda geliştirilen ve 22 .7.1974 tarihli ve 1798 sayılı tebliğler dergisinde yayınlanarak yürürlüğe girmiş bulunan “Ahlak Dersi” programına uygun olduğu iddiasıyla çeşitli kitapların yazılarak piyasaya sürüldüğünü, öğrencilere aldırılmakta olduğunu, bakanlığın incelemesinden geçmemiş olan bu kitaplar konusundaki gereken duyarlılığın gösterilmesini istemişti. Bu durum da Bakanlığın bu konuda ne denli duyarlı davrandığını göstermektedir. (87)

Bu arada IX.MEŞ kararları doğrultusunda temel eğitimin amaçlarına uygun olarak temel eğitim 4., 5., 6., 7., 8. sınıflar Sosyal Bilgiler dersinin yeni öğretim programları TTD tarafından geliştirilerek yayınlanmıştır. Yine MEB yeni Sosyal Bilgiler ikinci kademe öğretim programının 1975-1976 öğretim yılından, birinci kademe programının da 1977-1978 öğretim yılından başlayarak bütün yurttta uygulanmaya konulmasını kararlaştırmıştır. (88)

1.5.5.2.2.Mesleki ve Teknik Ortaöğretim:

Üstündağ 26.5.1974 tarihinde MM'de yapmış olduğu konuşmasında Türkiye'nin mesleki ve teknik eğitim açısından durumunun son derece çarpıcı biçimde şu şekilde ortaya koymuştu:

“...Teknik öğretim yürekler acısı. Devlet Planlama Teşkilatı, teknik öğretimi milli eğitimin merkezi olmak şartı ile eğitim sisteminin gelişmesini istiyor. Teknoloji çağındayız. “Öğrenciler genellikle teknik öğretime kaydırılmalıdır. Eğitim sistemimizde teknik öğretime ağırlık kazandırılmalıdır” diyor, tam tersine olarak genel öğretim daha süratle geliyor, teknik öğretim geriden gidiyor. Niçin geriden gidiyor? Teknik öğretimde öğretmen yok. Sanat Enstitülerine geçen yıl girmek için müracaat eden öğrencilerin ancak dörtte biri girebilmiştir. Toplum bunun değerini anlıyor, halk bunun değerini anlıyor. Halk çocuğunu liseye değil, sanat enstitüsüne göndermek istiyor, ama sanat enstitüsü bunun dörtte birini alıyor, imtihan ediyor, dörtte üçüne liseye git diyor. Liseler geri çevirmiyor. Tam tersine planlamanın gelişmesini önerdiği sanat enstitüleri talebeyi geri çeviriyor. Liseler massediyor. İşte eğitim sistemimizin işleyen durumu gözlerinizin önündeki manzara...” (89)

Üstündağ IX.Dokuzuncu Milli Eğitim Şurasını açarken yapmış olduğu konuşmasında da teknik eğitimin durumuna, hemen hemen aynı sözlerle değinmişti. (90) Kendisinin bu öğretim kademesinde yaşanan sorunları, kalkınmanın gerektirdiği orta düzeydeki insan gücünü yetiştirerek, , gençleri belli meslek, bilgi ve becerilerle donatıp hayata hazırlayarak ve böylece de yükseköğretim önündeki öğrenci yığılmasını önleyerek çözeceklerini belirtmişti.

Mesleki ve Teknik eğitim alanında yapılacak yatırımların değerlendirilmesinin MM'de de söylediği gibi geniş ölçüde öğretmen açığının kapatılmasına bağlı olduğunu belirten Üstündağ, bu nedenle mesleki ve teknik okullara öğretmen yetiştiren okulların geliştirilmesine önem vereceklerini, mesleki ve teknik öğretmenleri yetiştiren okullarda gece öğretimine geçilerek öğretmen açığı sorununu çözmeye çalışacaklarını vurgulamıştı.

Üstündağ'ın Bakanlık yaptığı dönemin bir önceki ve bir sonraki öğretim yıllarında mesleki ve teknik ortaokul ve liselerin sayısal yönden gelişimleri aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

ERKEK TEKNİK ÖĞRETİM OKULLARIYLA İLGİLİ SAYISAL GÖSTERGELER
Tablo:4

Öğretim Yılı	Okul	Artış indeksi	Öğretmen	Artış İndeksi	Öğrenci	Artış indeksi
1973-74	179	133.5	4630	151.2	73183	155.0
1974-75	189	141.0	5055	165.0	77918	165.0
1975-76	208	155.2	5406	176.5	97901	207.4

TABLO 1972/1973 yılından itibaren , Endüstri Meslek Lisesi, Sanat Ortaokulu, Erkek Sanat Öğretmen Okulu ve Teknik liselerle ilgili toplam sayısal verileri göstermektedir.

Kaynak:DİE.Türkiye İstatistik Yıllığı, 1981, s.106/ (Cumhuriyetin 50. Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz. İstanbul:MEB:Yay., 1973, s.192 (Artış indeksleri 1970/1971 öğretim yılı 100 temel alınarak gösterilmiştir.

KIZ TEKNİK ORTAÖĞRETİM OKULLARIYLA İLGİLİ SAYISAL GÖSTERGELER
Tablo:5

Öğretim Yılı	Okul	Artış indeksi	Öğret Men	Artış İndeksi	Öğrenci	Artış indeksi
1972-73	338	100	3654	100	38475	100
1973-74	343	101.4	3962	108.4	42700	110.9
1974-75	361	106.8	4404	120.5	45633	118.6
1975-76	379	112.1	4650	127.2	51638	134.2

TABLO Kız Meslek Lisesi, Sanat Ortaokulu, Kız Sanat Öğretmen okulu, Teknik Liselerle ilgili toplam sayısal verileri göstermektedir. Kaynak:DİE.Türkiye İstatistik Yıllığı, 1981, s.107 Artış indeksleri tarafımızdan hesaplanmıştır.

TİCARET VE TURİZM OKULLARIYLA İLGİLİ SAYISAL GÖSTERGELER
Tablo:6

Öğretim Yılı	Okul	Artış indeksi	Öğretmen	Artış İndeksi	Öğrenci	Artış indeksi
1972-73	102	100	1931	100	39093	100
1973-74	113	110.7	2245	116.2	52700	134.8
1974-75	121	118.6	2628	136.0	63166	161.5

TABLO Sekreterlik Okulu, Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, Ticaret Lisesi, Ticaret ortaokulu, Özel Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi ile ilgili toplam sayısal verileri göstermektedir.

Kaynak:DİE.Türkiye İstatistik Yıllığı, 1981, s.110 (Artış indeksleri tarafımızdan hesaplanmıştır).

MESLEKİ VE TEKNİK ORTAOKUL VE LİSELERLE İLGİLİ
GENEL SAYISAL GÖSTERGELER

Tablo:7

Öğretim Yılı	Okul	Öğretmen	Öğrenci (000)
1972-73	973	15858	256
1973-74	974	16868	285
1974-75	1078	19117	313

Kaynak: DİE. Türkiye İstatistik Yıllığı, 199- Artış indeksleri tarafımızdan hesaplanmıştır.

Tablo:7 den görülebileceği gibi göreve geldiği zaman mesleki ve teknik ortaokul ve liselerin sayısı 974' idi. Üstündağ bu sayıyı 1974-1975 öğretim yılında 104 okulluk artışla 1078'e ulaştırmıştır. Aynı gelişme oranı öğretmen sayısında da gözlenmiştir. Fakat genel olarak mesleki ve teknik ortaöğretimle genel ortaöğretim kurumları sayısal yönden karşılaştırıldığında mesleki ve teknik ortaöğretimin aleyhine bir durumun olduğu gözlenmektedir. Bu durum Türkiye'nin genel eğitimi mesleki ve teknik eğitime yönlendirme politikaları ile de ciddi bir çelişki oluşturmaktadır.

İmam Hatip Okulları Üzerindeki Çalışmaları:

12 Mart sonrasında kurulan hükümetlerde görev yapan milli eğitim bakanlarını mesleki ve teknik eğitim alanında en çok uğraştıran konular arasında imam hatip okulları ilk sırayı almıştır.

12 Mart sonrası kurulan I.Erim hükümetinin milli eğitim bakanı olan Şinasi Orel imam hatip liselerinin orta kısımlarını kapatmış, bu okulların ortaokul mezunu öğrenci almalarını sağlamıştı. Bu uygulama bu şekilde Üstündağ'ın milli eğitim bakanı olarak görev yaptığı CHP ve MSP karma hükümetine kadar gelmiştir.

Üstündağ'ın döneminde bir önceki uygulamanın sonucu olarak TTK, 8.5.1974 tarih ve 322 sayılı kararıyla imam hatip okullarının(liselerinin) birinci devrelerinin ortaokula dönüştürülmesinden ötürü, 1971-1972 öğretim yılından itibaren, bu okulların bünyesinde bulunan ortaokullara kayıt ve kabul olunup da mezun olma aşamasına gelenlere ilgili okul müdürlüklerince ortaokul diploması verilmesini kararlaştırmıştı.

CHP-MSP karma hükümeti, eğitim alanında *“bütün meslek ve sanat dallarındaki eğitim ilköğretime dayalı olacak, ortaokullarda meslek ve sanat eğitimi veren çeşitli bölüm ve program bulunacaktır”* görevini hükümet programına almıştı. Gerçekte CHP-MSP iktidarı bu hedefi benimsemekle kapatılan imam hatip okullarının orta kısımlarının yeniden açmayı planlamaktaydı. Nitekim Bakan Üstündağ'ın kendisi de MM'de bu gerçeği şu sözleriyle açık biçimde dile getirmişti:

“...imam hatip okullarının ortaokul kısmını açmakta samimiyiz. Bu konuda lütfen samimiyetsiz olduğumuz gibi bir husus işlenmeye kalkışılmasın. Çünkü imam hatip ortaokulları kapandıktan sonra imam hatip liselerindeki öğrenci mevcudunda düşme olmuştur. Halbuki hep beraber savunuyoruz, din toplumu oluşturan önemli müesseselerden birisidir. O halde bu önemli müesseseyi iyi yetiştirmiş elemanların yönetimine vermek, o müesseseye saygıyı, o müessesenin güçlenmesine yardımcı olmayı sağlar. O bakımdan iyi yetiştirmiş dini görevlilerinin sağlanabilmesi için imam hatip okullarına ihtiyaç vardır. İmam hatip okullarının lise kısmındaki mevcut %65 oranında ve süratle düşmüştür. Süratle düştüğü için insangücü açıklarımız olduğundan halkın bu amaca yönelik olarak yaptığı okulların elverişli olanlarında imam hatip orta okulları açılarak imam hatip liselerinin beslenmesi sağlanacak ve iyi yetiştirmiş din görevlilerinin bu okullarda yetişmelerine yardımcı olunacaktır...” (91)

Üstündağ yukarıda belirtilmiş olan sözleri doğrultusunda harekete geçmiştir. Fakat mevcut imam hatip liselerinin tamamının ortaokul kısımlarının açılarak öğrenci alımına girişilmesinin zamana bağlı bir iş olduğunu da görmüştür. Bu konuda yapılacak çalışmalara bir ilk adım olarak Milli Eğitim Bakanlığı (Din Eğitimi Genel Müdürlüğü) 5.8.1974 tarihinde

valiliklere imam hatip liselerinin orta kısımları hakkında bir genelge yayınlanmıştır. Bu genelgede şu ifadelere yer verilmiştir:

“Bütün meslek ve sanat dallarında eğitimin ilköğretime dayalı hale getirileceği hususu, Koalisyon Protokolü ve hükümet programında öngörülmüştür. Ayrıca 6 Mayıs 1974 tarih ve 1788 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan Bakanlığımız görüşlerini yansıtan öntaslağın 23 numaralı önerisi gereğince hazırlanan İmam Hatip Lisesi Birinci Devre Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi IX. Milli Eğitim Şurasının incelenmesine sunulan raporun 134. sayfasında yer almış ve bu çizelge sözü edilen Şuraca da uygun görülmüştür.

IX.MEŞ kararları 1974-1975 öğretim yılından itibaren uygulamaya konulmak üzere makamlarınca onaylanarak 15 Temmuz 1974 tarih ve 1797 sayılı tebliğler dergisinde yayınlanmıştır. Aynı ortaokul programı ve haftalık ders dağıtım çizelgesinin genel mesleki ve teknik ortaöğretim okullarının bünyelerindeki okullarda aynen uygulanacağı bu okullarda seçmeli dersler yerine ikinci devrelerinin amaçlarına ve özelliklerine uygun olarak meslek derslerinin okutulacağı meslek derslerinin çeşitleriyle bunların uygulama çalışmalarının ilgili okulun 2. devresinin amaçları ve özellikleri dikkate alınarak saptanacağı ve gerekiyorsa haftalık ders saatinin artırılabilceği hususları IX.MEŞ'nun 22 ve 91 numaralı kararlarında hükme bağlanmıştır. Diğer taraftan uygulamada görülen aksaklıklar ile IX. MEŞ kararları göz önünde bulundurulmak suretiyle 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ve Koalisyon Protokolü ile hükümet programının milli eğitimle ilgili bölümlerinde yer alan direktiflere uyularak hazırlanan yönetmelik değişikliği taslağı 19 Temmuz 1974 gün ve 321.11.5384 sayılı yazımızla TTK'nun incelemesine sunulmuştur. Ayrıca IX. MEŞ'nun 22 ve 91 numaralı kararlarına uygun şekilde imam hatip liseleri orta kısım seçmeli dersler müfredat programları hazırlanmakta olup yakında TTK'na sunulacaktır.

1974/1975 öğretim yılı için öğrenci kayıtlarına Ağustos ayında başlanılacağından gecikmeye meydan verilmemesi amacı ile yasa ve yönetmeliklerde gerekli değişiklikler yapıluncaya kadar İmam hatip liselerinin bünyelerinde veya yeniden temel eğitimin ikinci kademesi olarak açılacak ortaokullara yukarıda belirtilen maksatla ilkokul mezunu öğrenci kaydedilmemesini bu okullardan mezun verilinceye kadar Diyanet İşleri Başkanlığının din görevlisi ihtiyacının kesintisiz olarak karşılanması için imam hatip okulu idare yönetmeliği hükümlerine göre imam hatip liselerine ortaokul mezunu öğrenci alınmasını tensiplerine arz ederim.

Mustafa Cinkılıç

Din Eğitim Genel

Müdürü

Uygun Dur M.Üstündağ 2.8.1974

Genelgenin ekine “İmam Hatip Liselerinin Birinci Devre Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi” de eklenmiştir. Çizelge incelendiğinde normal ortaokul programlarına ek olarak imam hatip liselerinin orta kısımlarına 3 tane meslek dersi konulduğu görülmektedir. Bunlar: Kur'an-ı Kerim (6.,7. sınıflarda 9, 8. sınıfta 8 saat) Arapça (üç sınıfa da 3'er saat), Din dersi (6. ve 7. sınıflarda 3, 8.sınıfta 2 saat) Böylece haftalık meslek dersleri orta kısımda 6. sınıfta 9, 7.sınıfta 9. 8.sınıfta 8 saat olarak saptanmıştır. Meslek dersleriyle birlikte imam hatip liselerinin orta kısımlarının her üç sınıfında da toplam yük 34 saat olarak belirlenmiştir. (92)

Türkiye'de özellikle imam hatip okullarının hızla yaygınlaşmasında bu işi kendisine amaç edinmiş kişi ve kurumların(vakıf) da büyük katkısı olmuştur. Özel kişi, dernek ve

vakıflar, 1960'lı yıllardan başlayarak çok sayıda imam hatip okulu binasının yapılmasında büyük rol oynamışlardır. Bu şekilde yapılan okul binaları ile devlet adeta din eğitimi genişletmeye zorlanmıştır.

12 Mart Askeri muhtırasından sonra Bakanlık bu şekilde binası bitirilmiş bulunan imam hatip okullarını, öğretmen ve yardımcı personel sağlayarak öğretime başlatmamıştır. Hatta mevcut imam hatip okullarından bazılarında öğretime son vermiştir. İşte CHP-MSP karma hükümeti göreve geldiğinde ülkenin hemen hemen her yöresinde bu şekilde imam hatip okulu olarak inşa edilmiş “boş okul binası” ile karşı karşıya kalmıştı. CHP-MSP iktidarı, bu soruna da el atmış ve bu binaların hemen hemen tamamının yapılış maksatlarına uygun olarak imam hatip okulu olarak öğretime başlatılmalarını sağlamıştır.

İmam Hatip Okullarında iki askeri müdahale (12.3.1971/ 12.9.1980) arasındaki sayısal gelişme aşağıdaki tablolardan izlenebilir.

İMAM HATİP OKULLARIYLA İLGİLİ SAYISAL GÖSTERGELER
(1972/1980) ORTA KISIMLARI

Tablo:8

Öğretim Yılı	Okul	Artış İndeksi	Öğrenci	Artış İndeksi	Öğretmen	Artış İndeksi
1972-1973	72	100.0	16443	100.0	446	100.0
1973-1974	58	80.5	10522	63.9	281	63.0
1974-1975	101	140.2	24091	146.5	214	47.9
1975-1976	171	237.5	51829	315.2	770	172.0
1976-1977	248	344.4	84863	516.1	1494	334.9
1977-1978	334	463.8	108340	658.8	1875	420.4
1978-1979	335	465.2	114273	694.9	1212	271.7
1979-1980	339	470.8	130072	791.0	685	153.5

Kaynak:DİE.Türkiye İstatistik Yıllığı, 1981, s.112

Artış indeksleri tarafımızdan hesaplanmıştır.

İMAM HATİP LİSELERİYLE İLGİLİ SAYISAL GÖSTERGELER

Tablo:9

Öğretim Yılı	Okul	Artış İndeksi	Öğrenci	Artış İndeksi	Öğretmen	Artış İndeksi
1972-1973	71	100	19935	100	1118	100
1973-1974	71	100	23960	120	1331	119
1974-1975	73	102	24809	124	1938	173
1975-1976	72	101	25809	129	2163	193
1976-1977	73	102	25800	129	2358	210
1977-1978	103	145	26177	131	3050	272
1978-1979	171	240	34417	172	4077	364
1979-1980	249	350	47941	240	5397	482

Kaynak:DİE.Türkiye İstatistik Yıllığı, 1981, s.112

Artış indeksleri tarafımızdan hesaplanmıştır.

İmam hatip okullarının açılması konusunda hükümetin nasıl bir tutum izlediğini 26.5.1974 tarihinde MM'de Üstündağ milletvekillerine şu şekilde açıklamıştı:

“...hükümet programında belirtildiği gibi bu amaçla yapılmış olan binalarımız tespit edilmiştir. Masa üzerinde amaca uygun işlerliği görülen 55 kadar bina tespit edebildik. Bunun için Bakanlık müfettişlerimi görevlendirdim. Şu anda göreve başladılar. Öğretime açılacak durumda olanları bizzat yerinde görerek kaç tane ise önümüzdeki ders yılı öğretime açacağız burada aradığımız kriterler öyle zannedildiği gibi değildir. Üzeri kapanmış olacak, bir ortaokul açılabilmesi için en az yedi dersane istiyoruz. Çünkü, bu okulların imam-hatip liselerine öğrenci yetiştirmesi lazım. O bakımdan bizim tahminimiz, bu 55 tane binanın içerisinde kaç tane uygun olmayan çıkacağını bilmiyorum, 5-10 ne ise, diğer tarafı önümüzdeki ders yılında öğretime açılacaktır...” (93)

Üstündağ, dediği gibi bu 55 binadan 43 tanesinde 1974-1975 öğretim yılında imam hatip ortaokullarını açmış ve öğretime başlamasını sağlamıştır. Bu şekilde de giderek Türkiye’de imam hatip okulları bir meslek okulu olmaktan çıkmış adeta bir genel lise havasına bürünmüştür. Bu niceliksel büyümenin ardında hükümetin MSP kanadının etkisinin yattığı açıkça görülmektedir.

Ortaöğretim Kurumlarında Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması:

Üstündağ’ın döneminde yükseköğretim kurumlarında sürmekte olan anarşi ve terör olaylarının yavaş yavaş ortaöğretim kurumlarında da yaygınlık kazanmaya başladığı gözlenmiştir. CHP-MSP hükümeti döneminde eğitim kurumlarındaki ilk ciddi olay, 19.3.1974 tarihinde Tunceli Öğretmen okulu ile Erzurum Kız lisesinde çıktı. Bu okullardaki karşıt görüşlü öğrenciler arasında çıkan çatışmalarda 19 öğrenci yaralandı. Özellikle Tunceli İlköğretmen Okulunda çıkan olaylar kısa bir sürede kente de yayılma eğilimi gösterdi. Bunun üzerine Tunceli iline komşu illerden polis takviyesi yapıldı. Tunceli İlköğretmen okulunda öğrenciler memleketlerine gönderilerek Valilikçe güvenlik amacıyla öğrenime ara verildi.

Bu olaylar üzerine Cumhurbaşkanı Korutürk’le olağanüstü görüşmesinin ardından Başbakan Ecevit, basın mensuplarına: *“şimdiye kadar sabırlı davrandık. Gençleri alet edenlerle yine mücadele edeceğim. Bazı kişiler gençleri şiddet olaylarına tahrik ediyorlar, bunların içinde politikacılar var, politikaya karışmaması gereken kişiler var. Yalnız gençliğe karşı değil millete karşı büyük günah işliyorlar. Şimdiye kadar sabırlı davranmaya çalıştık. Fakat kendi siyasal emellerine veya kişisel ihtiraslarına genç insanları alet etmekten çekinmeyen kimselerle gerektiği zaman en açık şekilde yeniden mücadele edeceğim”* demişti. (94)

Tunceli ve Erzurum olaylarının ardından CHP ortak gurubu 19.3.1974 tarihinde olağanüstü toplanarak bir durum değerlendirmesi yaptı. Bu toplantı sonrasında da CHP, TBMM’de gençlik sorunlarının tartışılacağı bir genel görüşme açılmasını istemişti. (95)

Olaylar 20.3.1974 tarihinde Ardahan Lisesinde, 21.3.1974 te Gümüşhane Lisesinde devam etti. Tunceli Valisi yönetici kadrosu değişmeden okulun açılmamasını istemişti., (96) Böylece olayların arkasında gerek görevi ihmal, gerekse de bizzat işin tahrikçisi olarak öğretmen ve yönetici kadronun da bulunduğu görülmekteydi.

Ecevit, olayların gelişmesi üzerine daha etkili kararların alınıp uygulamaya konulabilmesi için bakanlardan oluşan bir komisyon kurmaya karar verdi. Bu komisyon anarşi konusunda hükümet içindeki koordinasyonu da sağlayacak, çelişkili kararların alınmasını önleyecekti. Bu arada başbakan Ecevit, basına da öğrenci olaylarının bu şekilde sürmesi durumunda 12 Mart öncesi günlere dönülebileceğini, olayların amacının üzerinde

çalışılan af yasasını “bugünkü şekliyle çıkartmamak, hatta tümüyle engellemek” olarak dile getirmişti. (97)

Memleketlerine gönderilen öğrencilerden bir gurup Ankara’ya geldi ve Bakan üstündağ’la görüştü. Öğrenciler Tunceli’deki olaylarla ilgili olarak Üstündağ’a bilgi verirken, “solcu diye nitelendirdikleri arkadaşlarının Nazım Hikmet in Kurban isimli oyununu sahneye koymak istediklerini, bu oyunda elindeki rakı kadehiyle Allah ve Hz.İbrahim’in görülmekte olduğunu , böylece dinle alay edildiğini...” söylemişlerdi. (98) Bakan Üstündağ da “Kaba kuvvete müsamaha gösterilmeyeceğini söylemişti. (99)

Olaylar üzerine aralarında Antalya milletvekili İhsan Ataöv, İzmir milletvekili Ali Naili Erdem’in de bulunduğu 12 milletvekili MM Başkanlığına yazılı başvuruda bulunarak genel görüşme açılmasını istemişlerdi. (100)

Önerge üzerinde konuşan Bakan Üstündağ’ın söyledikleri, (101) eğitim kurumlarının bazılarında ortaya çıkan anarşik ortamın nedenlerini anlayabilmek için önemli ipuçları içermektedir. Bu nedenle Üstündağ’ın daha önce yer verilmeyen açıklamalarının bir bölümüne burada yer verilmesinin yararlı olacağı düşünülmüştür.

Bakan Tunceli İlköğretmen Okulunda yaşanan olaylarla ilgili olarak MM’de 30.4.1974 tarihinde şu açıklamalarda bulunmuştu:

“...Bilindiği gibi son günlerde kamunun ve yasama Meclislerimizin üzerinde hassasiyetle durduğu, öğrenci olaylarını titizlikle ve tarafsız olarak izlemekte ve gerekli tedbirleri almaktayız. Genel görüşme önerisine paralel olarak Yüce Meclisinize bu konuda memleketimizde cereyan etmekte olan olayları açıklamak isterim...

Hükümetimiz işbaşına geldikten sonra ülkemizde iç barışı sağlamak ve fikirlerin hoş görü ile karşılandığı, saygı gördüğü bir ortam yaratmak amacına dönük olarak çalışmalarına başlamıştır. Ancak ülkemizde hiçbir kişi ya da grubun söz ve düşünce özgürlüğü ilkelerini zedeleyici bir tutumla, fikirlerini bir baskı unsuru olarak kullanmasına, bunları eylem ve kaba kuvvet haline dönüştürmelerine , özellikle milli bütünlüğümüzü bozucu faaliyetlere girişmelerine olanak vermemek hususunda hükümetimiz kararlı ve azimlidir...

Olayların doğuşu ve seyri:

Tunceli Erkek İlköğretmen Okulunda 18.3.1974 günü meydana gelen olayları hazırlayan ön olaylardan kısaca söz etmekte yarar mülahaza etmekteyiz. Adı geçen ilköğretmen okulunda 16 Mart 1974 tarihinde öğretmen okullarının kuruluş yıldönümü münasebetiyle bir program hazırlanmış ve bu programın, gerek okul öğrencilerine ve gerekse velilere ve gerekse halka gösterilmesi karara bağlanmıştır. Bunun için lüzumlu resmi gerekler yerine getirilmiştir. 15.3.1974 günü hazırlanan programın hem öğrencilere gösterilmesi, hem de genel prova yapılması düşünülmüş ise de, programın uygulanacağı Halk Eğitim Salonu öğrencilerden başka yoğun miktarda halkın doldurmuş olması ve disiplin sağlanmasının hiçbir şekilde mümkün olamayacağı görüşü ile bu programın o gün uygulanmasından okul idaresince vazgeçilmiştir. (...) program seyretmek hevesiyle salonu doldurmuş bulunan halkın programı seyredmeden salondan çıkarılmaları ilk homurdanmalara ve salondan ayrılan görevli öğretmenleri ilk kez yuhalamalara sebep olmuştur. 16 Mart 1974 Cumartesi günü aynı program öğrencilere gösterilirken folklor gösterilerinden Kafkas ekibi oyunun son bölümünde oyuncu erkek öğrencilerin o güne kadar yapılan provalardan farklı olarak oyunu değişik figürlerle oynamaları, ve Türkistan diye bağırıp, kurt uluması gibi sesler çıkarmaları üzerine, seyirci bir kısım öğrenciler tarafından yuhalandıkları, bunun üzerine idarecilerin , gerek akşamki programa hazırlık

yapmak ve gerekse daha büyük olaylara sebebiyet vermemek için programı o andan itibaren kestikleri anlaşılmıştır. Aynı günün akşamı program halka ve velilere gösterilirken adı geçen ekibin noksan kadrosu ile oyunu oynadığı, buna sebep olarak da gündüz ki olaylardan sonra ekipteki kız öğrencilerden üçünün oyuna katılmadıkları, bu durumu öğrenen okul müdürünün bu ekibi yöneten öğretmen Meral Nacar'a programdan bu oyunu çıkarmasını söylediği, fakat Meral Nacar'ın bir kız temin ederek ve bizzat kendisi de ekibe dahil olarak oyunu oynattığı, her ne kadar gündüzki gibi Türkistan diye bağırma ve kurt gibi ulumalar olmamış ise de, salona her nasılsa girmiş olan ve çoğunluğunu öğrencilerin teşkil ettiği bir grup tarafından ekibin yuhalandığı öğrenilmiştir. Kafkas ekibinin oyunu biter bitmez, sahnede öğrenciler arasında kavga çıkmış, görevliler ve emniyet kuvvetleri tarafından yatırılmış, programın bundan sonraki kısmı iptal edilerek, halk sonulunu boşaltmıştır. Hadise çıkaran birkaç öğrenci karakola celbedilmiş, diğer öğrenciler öğretmenlerinin nezaretinde okula dönmüşlerdir.

Aynı gece bir grup öğrencinin karakoldaki arkadaşlarının dönmeden yatmayacaklarını bildirmeleri üzerine okul müdürü ve diğer idarecilerden birkaçı karakola giderek, emniyetçe nezarete tutulan 3 öğrenci dışındaki diğer öğrencileri alıp okula getirmişler, arkadaşlarının döndüklerini gören öğrenciler de yatakhanelerine çıkarak yatmışlardır. Daha önceleri yakasına bozkurt rozeti takan ve bu durumu okul müdürünce de bilinen öğretmen Meral Nacar, Kafkas ekibini yönettiği için, bu ekipteki erkek öğrenciler, yerli gündüzlü, yatılı öğrenciler tarafından "Bozkurtçu" olarak tanımlanmaktadır. Kafkas ekibinin erkek öğrencileri, Bozkurtçular, oyun sırasındaki yuhalamanın Türk Bayrağına yapıldığını ileri sürerken, 17.3.1974 tarihinde yerli öğrencilere karşı harekete geçmişler onları "Siz Türk değilsiniz, Bozkurt rozeti takmayanın kani mavidir. Siz Bayrağı yuhalattınız" diye suçlayıp okul kantininde onlarla kavga etmişlerdir. Bu kavgaya yoldan geçen halktan bazı kimselerin de katıldığı, bunun üzerine 40-50 kadar yerli yatılı öğrencinin okulu terk ederek şehre indikleri, okul müdürünün emniyet müdürü ile de işbirliği yaparak, olayın büyümemesi için, öğrencilerle halkın temasına fırsat verilmeden öğrencilerin ikna edilerek okula dönmelerinin sağlandığı ve okuldaki iki grup arasında gece biri hadisenin çıkmaması için gerekli tedbirlerin alındığı anlaşılmıştır...." (102)

Üstündağ, konuşmasının daha sonraki bölümlerinde ertesi günü, Hayri Avcı ismindeki bir öğrencinin okulun kömür yığınları üzerine çıkarak "Arkadaşlar buraya toplanın, Bu moskof memleketinde bunların kafasını ezeceğiz" diye bağırmasıyla okulda öğrenim görmekte olan tüm öğrenciler arasında büyük çaplı bir kavga çıktığını, polis ve jandarmanın müdahalesiyle olayların önlendiğini, bunun üzerine de Valilikçe okulun kapatılarak öğrencilerin de memleketlerine gönderilmek üzere askeri araçlara bindirilerek Elazığ'a gönderildiklerini açıklamıştı. (103)

Aytekin Yıldız, Tunceli ve Erzurum'da yaşanan olayları yerinde inceleyerek Milliyet gazetesinde "Tunceli ve Erzurum Olaylarının İcyüzü" başlığıyla yayınlamıştı. Yıldız, Tunceli İlköğretmen Okulunda yaşanan olayların arkasında öncelikle yerli ve yabancı ayrımının yattığını belirtmişti. Bunu öğrenciler arasındaki ideolojik kamplaşmanın da körüklediğini, yerli öğrencilerin solcu, yatılı öğrencilerin de bozkurtlar diye tanındıklarını açıklamıştı. Yıldız, yaşanan olayların ortaya çıkış nedeni konusunda da, solcu öğrencilerin olay günü bozkurtlar diye nitelendirdikleri öğrenci arkadaşlarının öğretmen okullarının kuruluş yıldönümü kutlama törenleri sırasında Türk bayrağının arkasına bozkurt rozeti taktıklarını, bu nedenle olayı protesto ettiklerini, komandoların (bozkurtlar) ise solcu öğrencilerin Türk

bayrağını yuhaladıkları için tepki göstermeleri ile olayların başladığını belirttiklerini yazmıştı. (104)

Üstündağ, 1.5.1974 tarihinde olaylarla ilgili olarak gereken önlemlerin alındığını açıklamıştı. (105)

4.5.1974 tarihinde bu kez Sivas Sanat Enstitüsünde öğrenciler birbirleriyle çatıştılar. (106) Olayların bu şekilde sürmesi üzerine dönemin İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk, “anarşik hareketleri hassasiyetle takip ediyoruz. Anarşiyi anında önleyeceğiz demişti. (107) Ne var ki hükümet bir türlü öğrenci olaylarını önleyememekteydi.

Kastamonu Göl İlköğretmen okulunda öğrenim görmekte olan yaklaşık 450 öğrenci 9.5.1974 tarihinde boykota başladı. Bunun üzerine de Bakanlık okulu 3 ay süreyle tatil etti. (108) Bu olaylar yaşanırken 14.5.1974 tarihinde TBMM Genel Af Yasasını kabul etti.(109)

Af yasının kabul edilmesi sırasında koalisyonu oluşturan iki parti arasında ciddi gerginlikler yaşandı. Af yasa tasarısı parlamentoda görüşülürken MSP, ortağı CHP ile af yasaı üzerinde daha önce vardığı uzlaşmaya aykırı harekette bulunarak Türk Ceza Kanununun 141 ve 142. maddelerini af kapsamı dışında tutulmasını sağladı. CHP ortağının bu tutumunu koalisyonun bozulmasına yol açabilecek bir davranış olarak algıladı. CHP Parti Meclisi, 19 Mayıs 1974 günlü toplantısında Genel Başkan Ecevit’in koalisyonundan çekilme önerisini onayladı. Ne var ki daha sonra gelişen olaylar, ülkenin karşı karşıya bulunduğu olumsuz durumlar bir süre daha koalisyonun sürmesini sağlamıştır.

Ortaöğretim kurumlarının 1973-1974 öğretim yılı yaz tatiline girmesi nedeniyle öğrenci olayları doğal olarak belli bir süre kesildi. Yeni öğretim yılı başladığında ise mevcut CHP-MSP hükümeti görevden çekilmişti.

5.3.Yükseköğretim:

Üniversiteler Önündeki Öğrenci Yığılması Sorununa Çözüm Arayışları:

1960 yıllardan sonra her geçen gün büyüyen ciddi bir eğitim sorunu durumuna gelen “yükseköğretim kurumları önündeki öğrenci yığılması sorunu”, CHP-MSP iktidarının çözümüne öncelikle önem verdiği eğitim sorunlarından biri olmuştur. Koalisyon hükümeti sorunu hükümet programına alacak kadar ciddiye almıştır.

CHP-MSP koalisyon hükümetinin programında “...üniversite ve yüksekokullara giriş yüksek öğrenime yönelik programları izleyen öğrenciler için imtihansız olacaktır” hükmü yer almıştı. Aynı hüküm, hükümet protokolüne de konulmuştu. Dolayısıyla kamuoyu, yeni hükümet kurulup göreve başladıktan sonra vaatleri doğrultusunda yükseköğretime sınavsız girişin nasıl sağlanacağını bekleme sürecine girmişti.

Bakan Üstündağ yükseköğretim önündeki öğrenci yığılmasının toplumda ortaya çıkardığı gerilimin ciddiyetinin bir eğitimci olarak farkındaydı. Nedenleri ve çözüm yollarına yönelik olarak da bir proje geliştirme çabasına girişmişti.

Üstündağ bakan olduktan sonra yükseköğretim sisteminin mevcut sorunları ve bunları nasıl çözmeyi planladıklarına ilişkin parlamentoda milletvekillerine, basın aracılığıyla da kamuoyuna sık sık bilgiler sunmuştu. Yükseköğretim sistemiyle ilgili olarak en kapsamlı açıklamaları 27.3.1974 günlü basın toplantısında,(110) 26.5.1974 tarihinde MM’de bütçe görüşmeleri sırasında ve 24.6.1974 tarihinde de IX.MEŞ’ni açarken yapmış olduğu konuşmasında yapmıştı.

26.5.1974 tarihinde MM’de yükseköğretim kademesiyle ilgili olarak Üstündağ şu açıklamalarda bulunmuştu:

“...yükseköğretim önündeki durumumuzu kısmen açıklarsam, anlam bakımından birlikte daha iyi kavrama olanağını bulacağımız kanısındayım. Senelerin biriktirdiği sorunlarla yüksek öğretimimiz önümüzdeki yıl oldukça büyük sorunlarla karşı karşıyadır. Bu yıl liseyi ve dengi okulu bitiren öğrencilerden

175.000 civarında öğrenci, üniversite ve yüksekokullarımıza girmek için imtihanlara gireceklerdir. Geçen yıl birinci imtihanda 144.000 öğrenci imtihana girmiş, bütünleme imtihanlarından sonra giriş imtihanlarında bozukluk olduğu için ikinci sınava 120.000 öğrenci katılmıştı. 120.000 öğrenci katılmasına karşın üniversitelerimiz bunun ancak 14.000 ini alabilmişlerdir. Bütün yüksekokullarımız, akademiler dahil hepsi beraber 36.000 öğrenciye olanak hazırlayabilmişlerdir. 36.000 arz. 120.000 talep...” (111)

Üstündağ, aynı şekilde IX.MEŞ açış konuşmasında da yükseköğretimle ilgili bir durum saptaması yaparak şu değerlendirmelerde bulunmuştu:

“...üniversiteler, akademiler ve yüksekokullardan oluşan yükseköğretim sistemimizde 1973-1974 öğretim yılında 195.000 öğrenci 11.407 öğretim üyesi, üye yardımcısı ve öğretmen mevcuttur. 1973-1974 öğretim yılına göre 19-22 yaş çağı nüfusunun okullaşma oranı, %6.8’dir. 1966-1967 öğretim yılında bu oran Lüksemburg’da % 23, İtalya ve Hollanda’da %14, Fransa’da %13, Belçika ve Federal Almanya’da %10, ABD’de %45 olmuştur. 1974 yılı bütçesi ile Milli Eğitime ayrılan toplam ödenek 15.737.000.000 TL. olmuştur. Bunun %29’u üniversite, akademi ve yüksekokullara ayrılmıştır. 1973-1974 öğretim yılında ilkokuldan üniversiteye kadar milli eğitim sistemimizdeki öğrenci sayısı 7 milyon 69 bin olmuştur. Yükseköğretimdeki öğrenci sayısının toplam öğrenci sayısına oranı %2.75’tir. I. Ve II.Beş Yıllık plan dönemlerinde yıllara göre milli eğitim bütçesinin ortalama %20’si üniversitelerimize ayrılmıştır. Bu dönemlerde üniversitelerimize yapılan 2 milyar 750 milyon TL. yatırımla sağlanan fiziki yapı artışı %307 olmuştur. Yine aynı dönemlerde öğretim elemanı sayısı 3200’den 9600 e ulaşmış ve artış oranı %300 olmuştur. Buna karşılık bu dönemlerde üniversitelere yılda kaydedilen öğrenci sayısı 12.567’den 14.000’e ulaşmış ve ancak %5’lik bir artış sağlanmıştır.

Bir üniversitemizin senatosunca, kendi üniversitesi için yaptırılan bilimsel bir kapasite araştırması, bu üniversite fakültelerinin kapasitelerinden ortalama %24 oranında yararlanıldığını ve kullanılmayan kapasitenin %76 olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmanın yapıldığı bu üniversitede bugün 12.000 olan öğrenci mevcudunun 40.000’e çıkarılabileceğini de bir üniversite öğretim üyesi basında açıklamakta ve diğer üniversitelerde yapılacak bir kapasite araştırmasının ortaya koyacağı sonuçların, Türk toplumunu maddi ve beşeri kaynakların sınırsız israfı karşısında dehşete düşüreceğini belirtmektedir.

Geçen yıl yüksek öğretime girmek isteyen 120 bin lise ve dengi okul mezununun ancak 36 binine yer bulunabilmiş diğerleri dışarıda bırakılmıştır. Yükseköğretim önünde yığılma sorunu, ciddi olarak büyümekte ve genişlemektedir. Bu sorunun asıl çözümü, kaynağında, yani ortaöğretimde olacaktır...” (112)

Konuşmalarından da anlaşıldığı gibi Üstündağ, yükseköğretime girişin önemli bir sorun olduğunu kabul etmekte, yükseköğretim kurumlarının mevcut kapasitelerinden yeterince yararlanmadıklarına, yararlanmaları durumunda ise sorunun hafifletilebileceğine inanmaktaydı.

İşte CHP-MSP koalisyon hükümeti yükseköğrenim çağında bulunup da okumak isteyen her Türk gencine ilgisi, yeteneği ve ülkenin insangücü gereksinmesi doğrultusunda yükseköğrenim olanağını sunacak yeni bir sistem kurmakla karşı karşıyaydı. Hükümet ve onu

temsil eden Milli Eğitim Bakanlığı sorunu çözmeye yönelik olarak şöyle bir kronolojik faaliyet içine girmişti:

Üstündağ göreve başlamasının üçüncü gününde YÖK'ü toplantıya çağırmıştı. Bu toplantının gündeminde birinci sırada yükseköğretim kurumlarında ön lisans eğitiminin yaygınlaştırılması yer almıştı. Çünkü daha önce bazı üniversiteler bu eğitime başlamışlardı.

Önlisans Eğitimini Başlatma Çalışmaları:

YÖK(Yüksek Öğretim Kurulu), 10.2.1974 tarihinde Üstündağ'ın başkanlığını yaptığı toplantısında, yükseköğretim kurumlarının öğrenci kapasitelerini artırmaya yönelik olarak “iki yıllık ön lisans okulları”nın açılmasına karar verdi. Üniversiteye girmek isteyenlerin açıkta kalmamaları için bu okulların 1974-1975 öğretim yılında öğretime başlamalarının uygun olacağını kararlaştırdı. Ayrıca Diyarbakır, Konya, Bursa, Ondokuz Mayıs, Fırat, Çukurova üniversitelerinin kurulmasını da uygun buldu. (113) Basında yer aldığına göre YÖK bu toplantısında üniversiteye giriş sınavı yerine ön lisans öğretime giriş sınavı yapılmasının uygun olacağını kararlaştırmıştı. YÖK'ün kararına göre, lise düzeyindeki teknik okullardan mezun olup ön lisans okullarına girmek isteyenlere teknisyen, ön lisans okullarını bitirerek çalışmaya başlayanlara da yüksek teknisyen unvanı verilecekti. Bu ünvanlarla ilgili olarak da 657 sayılı devlet memurları yasasında gereken düzenlemelerin yapılmasının uygun olacağı kararlaştırılmıştı.

YÖK'ün bu kararları almasından bir gün sonra Cumhuriyet gazetesinin Ankara temsilcisi Kemal Aydar, 11.2.1974 tarihinde Başbakan Bülent Ecevit ile bir söyleşi gerçekleştirdi. Ecevit, Aydar'ın kendisine yöneltmiş olduğu: “*ücretsiz ve sınavsız yükseköğrenim bu dönem başlayabilecek mi ? Yoksa, kanun değişikliği beklenip gelecek döneme mi kalacak? Biliyorsunuz çok geniş bir kitleyi ilgilendiriyor*” sorusunu aynen şu sözlerle yanıtlamıştı:

“...Üniversiteye ve öteki yükseköğrenim kurumlarına sınavsız giriş hakkıyla ilgili taahhüdümüz önümüzdeki ders yılından başlayarak uygulanabilecektir. Şimdi içinde bulunduğumuz ders yılı başlangıçta uzunca bir süre geçmiştir. Hatta birinci sönestrinin sonuna gelinmiştir. Bu durumda fiilen yapılabilecek bir şey yoktur. Fakat önümüzdeki ders yılı için kendi hazırlıklarımızı büyük ölçüde şimdiden tamamlamış bulunuyoruz. Bu arada üniversitelerimizin , yüksek öğrenim kurumlarımızın değerli yöneticileriyle de görüşerek onların da fikirlerini ve yardımlarını rica edeceğiz. Bu konuda yapmayı düşündüklerimizin bir çoğu muhtemelen kanun değişikliğine gerek göstermeyecek konulardır...” (114)

YÖK, önlisans eğitiminin öncelikle öğretmen yetiştirmede uygulanmasını kararlaştırdı. Bu maksatla eğitim enstitülerindeki eğitimin ilk iki yılının önlisans, son iki yılının da lisans olarak düzenlenmesi, ön lisans eğitimi tamamlayıp lisansa devam etmek isteyenlerin ilk ve ortaokul öğretmeni, lisansı tamamlayanların da lise öğretmeni olmalarını kararlaştırdı. Bu arada ilköğretmen okullarından çıkıp halen ilkokul öğretmeni olarak görev yapmakta olanların, yeni sisteme uyum sağlayabilmeleri için en az iki yıl daha önlisans eğitime devam etmeleri zorunluluğu getirildi. (115) Üstündağ, 1974-1975 öğretim yılında YÖK'ün bu kararlarını Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünde deneme niteliğinde uygulamaya koydu.

Ege Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof.Dr. Kemal Karhan Milliyet gazetesinde yazmış olduğu “Yükseköğretimde Önlisans Ne Getiriyor?” başlıklı makalesinde “önlisansın yurt düzeyinde gerçekleşmesi durumunda, bundan sayısız faydalar sağlanacağını, en büyük yararın da şüphesiz yükseköğretime olan talebin karşılanması olacağını, böylece de mevcutların en iyisi olmakla beraber birçok kusurları bulunan üniversiteye giriş sınavına gerek kalmayacağını ...” dile getirmişti. (116)

İ.Ü. Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof.Vahit Turhan da Milliyet gazetesinde 21.3.1977 tarihli “Lisans-öncesi öğretim için bir öneri” adlı makalesinde “.....özetlemek gerekirse lisans öncesi eğitime alışlagelmiş önyargılarla bakmayıp bu sistemin bütün üniversitelerimizde bir an önce denenmesi olanakları aranırsa, kamuoyunda özellikle genç üniversite öğrenci adayları arasındaki büyük huzursuzluğa son verilmiş olacaktır” görüşünü ileri sürmüştü. (117)

YÖK’ün önlisans eğitimi ile ilgili olarak almış olduğu bu karar doğrultusunda 1974-1975 öğretim yılı için 3 üniversite (Boğaziçi, Hacettepe ve Ege Üniversiteleri ön lisans eğitimini başlatma kararı aldılar. Boğaziçi Üniversitesi 1, Hacettepe Üniversitesi 4, Ege Üniversitesi, 7 (Denizli, Balıkesir, Buca, Alsancak, Aydın, Manisa) önlisans okulu açmayı kararlaştırdı. (118)

YÖK’ün 10.2.1974 tarihli toplantısında aldığı kararların ardından MEB da harekete geçti. Bakan Üstündağ, üniversitelere giremeyerek açıkta kalan öğrencilerden 3 binine yükseköğrenim olanağı sağlamak üzere 14 Mart 1974 tarihinden itibaren eğitim enstitülerinde gece öğretime başlanacağını açıkladı. Daha sonra eğitim enstitülerinin gece bölümlerine alınacak üç bin öğrencinin nasıl seçileceği konusunda kamuoyuna MEB tarafından bir açıklama yapıldı. Buna göre 1973-1974 öğretim yılı başında eğitim enstitülerinde yapılan giriş sınavlarına katılıp da kesin kaydını yaptıramayan veya üniversitelerarası giriş sınavına katılıp da herhangi bir yükseköğretim kurumuna giremeyen lise ve ilköğretmen okulu mezunları, eğitim enstitülerinin gece bölümlerine gündüzlü statüsünde aday öğrenci olarak kayıtlarını yaptırabileceklerdi. Bu durumdaki öğrencilerden, (*eğitim enstitülerinde akşam öğretime devam etmek isteyenler*), bir dilekçe ile en geç 25 Şubat 1974 Pazartesi saat 17’ye kadar sınava girdikleri eğitim enstitüsü müdürlüklerine başvurmaları istenmişti. Bu şekilde başvuruları alınarak ön kayıtları yapılan öğrencilerin sınava girdikleri dallarda aldıkları puanlara göre sıralamaya tabi tutularak kesin kayıtlarının yapılacağı belirtildi. Ön kayıtlar sırasında daha önceki yedek listelerin dikkate alınmaması da kararlaştırıldı. Bunun yanısıra üniversitelerarası giriş sınavına katılanlardan daha önce Eğitim enstitülerine girmek üzere müracaat etmeyen ve herhangi bir yükseköğretim kurumuna kayıtlı olmayan lise mezunlarının da bu haktan yararlanmalarına olanak sağlandı. Bu durumdaki öğrencilerden ön kayıtlarını yaptırmak üzere öğrenim belgeleri ve puan kartlarının asılları ile birlikte bir dilekçe ile en geç 25 Şubat 1974 Pazartesi günü saat 17 ye kadar girmek istedikleri eğitim enstitüsü müdürlüklerine başvurmaları istendi. (119)

Eğitim enstitülerinde başlatılan gece öğretimi uygulaması ile Bakan Üstündağ, hem açıkta kalan önemli bir öğrenci kitlesine yükseköğrenim görme olanağı sağladı, hem de ortaöğretim kurumlarında ciddi boyutlara ulaşmış bulunan dal öğretmeni açığının kapatılmasına yönelik önemli bir adım attı.

Bu arada CHP’nin Anayasa Mahkemesinde 1750 Sayılı Üniversiteler Kanununun 27 maddesinin anayasaya aykırı olduğunu iddia ederek açmış olduğu iptal davasıyla ilgili olarak 20.2.1974 tarihinde “Üniversiteler Kanununun Tümü İptal edildi” biçiminde yanlış bir haberin basına sızması üzerine ilginç bir durum yaşandı. Hemen haber bir bakan tarafından üniversite rektör ve akademi başkanlarıyla toplantı halinde bulunan Başbakan Ecevit’e iletildi. Haberin yanlış olduğunun anlaşılması üzerine haberi başbakana götüren devlet bakanı, kendini “*haber bana bu şekilde intikal etti ve ben de Başbakana toplantıda iken bu haberi ulaştırdım. Bazı rektör ve akademi başkanları da bundan haberdar oldular. Sonra haberin üzerinde durmadım. Şimdi kararın yanlış olduğunu sizden duyuyorum. Bize yanlış haber gelmemesi gerekir. Durumu tahkik edeceğim*” sözleriyle savunmuştu. (120) Olayın ertesi günü Anayasa Mahkemesi Başkanı Muhittin Taylan, “*kanunun tetkik safhasında olduğunu, bir kararın bahis konusu olmadığını, kanunu inceleyen raportörün raporunda böyle bir görüşü olabileceği*”ni belirtti. ve “*genel kurula konu intikal ettiğinde görüşülüp gerekli karar verilecektir*” dedi. Bu arada Üniversiteler kanununu inceleyen raportör Oğuz

Barutçuoğlu, kanuna itiraz edilen madde ve bölüm sayısının 27 değil 47 olduğunu açıklamıştı. (121)

CHP-MSP koalisyon hükümetinin kurulmasıyla birlikte izlenecek yeni eğitim politikaları konusunda basın organlarında sürekli haberler çıkmaya başlamıştı. Bu haberler arasında hükümetin göreve başladığı ilk aylar içinde yükseköğretim kurumlarıyla ilgili olanlar ön plandaydı. Kamuoyu, yükseköğretime giriş ve açıkta kalan öğrencilerin durumlarının ne olacağı konusunda doğal olarak merak etmekte ve bu konuya karşı büyük duyarlılık göstermekteydi. Bu konu üzerinde gerek Başbakan Ecevit'in, gerekse de Üstündağ'ın her söylediği önemli bir haber olarak basın organlarında yer almaktaydı. Bu haberlerden bazıları yukarıda değerlendirilmiştir. Yetkililerin basına yapmış olduğu açıklamalar arasında bazen birbirinin karşıtı olan açıklamalara da izleyen günler içinde rastlanabilmekteydi. Örneğin 21.2.1974 tarihinde Başbakan Bülent Ecevit, üniversite rektörleri ve akademi başkanlarıyla yapmış olduğu toplantının ardından basın mensuplarına “gelecek yıl üniversiteye sınavsız girilecek” demişti. (122) Bu açıklamanın üzerinden üç gün geçtikten sonra 24.2.1974 tarihinde ise Bakan Üstündağ, 1974-1975 öğretim yılında açıkta lise mezunu kalmayacağını, kimin hangi yüksek öğrenimi yapacağını ise sınavla belli olacağını, yöneltme sınavı denen bu sınavda öğrencilerin kabiliyetlerine göre fakültelere dağıtılacağını açıklamıştı. (123)

Üstündağ aynı günkü açıklamasında herkesin kabiliyetine göre, yükseköğrenim yapmasını sağlamak için tedbirler alacaklarını, ancak ya lise bitirme sırasında ya da üniversiteye girişte yöneltme sınavı yapılacağını bildirmiş ve özetle şöyle demişti:

“...Her lise mezunu örneğin doktor, mühendis olmak isteyebilir. Tamamen sınavsız girişi sağlasak özellikle sosyal bilim kurumlarına az müracaat olur. Fakat fen ve tıp fakültelerine büyük hücum olur. Bu tabii ki mümkün değildir. Herkese sınavsız ve parasız yüksek öğrenim hakkı tanıyacağız. Ama kimin hangi yükseköğrenimi yapacağını bir sınavla tespit etmek gerekecektir. Yöneltme sınavı denilen bu sınavda öğrenciler kabiliyetlerine göre fakültelere dağıtılacaklardır”.

26.2.1974 tarihinde Üniversitelerarası Kurul Başkanı Prof.Dr.Yusuf Vardar, kamuoyuna üniversite giriş sınavları ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştı:

“yükseköğrenim kurulu önümüzdeki yıl da üniversitelerarası giriş sınavlarının devamlılığını, zorunluluğunu karara bağlamıştır. Ancak daha etkin bir şekilde sınavların yürütülmesi için, sınavların hem yapıcı, hem de noksansız yürütülmesi için araştırmalar sürdürülmektedir.” (124)

Vardar 18.3.1974 tarihinde basına yapmış olduğu açıklamasında ise üniversiteye sınavsız girişin iki yıl sonra başlayabileceğini belirtmişti. (125)

Üstündağ, 20.3.1974 tarihinde Milliyet gazetesine vermiş olduğu özel demecinde 1974 yılında da üniversiteye girişin sınavla olacağını, sınavlarda yine test usulünün uygulanacağını, fakat niteliğinin değiştirileceğini söylemişti. Üstündağ açıklamalarını daha sonra yükseköğretim kurumlarının öğrenci kapasitelerinin artırılması konusuna şöyle sürdürmüştü:

“.....Teknik okullarda, eğitim enstitülerinde Milli Eğitim Bakanlığının yaptığı incelemelerin sonucunda, halen bu okullarda mevcut bulunan öğrencilerden birkaç kat daha fazla öğrenci alınması olanağı bulunduğu saptanmıştır. Bakanlık bu kuruluşlara ek öğretmen kadrosu verecek, araç gereçler alınması ve gerekirse bina yaptırılması için ödenek tahsis edecektir”.

Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ ayrıca üniversitelerde ve yüksek okullarda gece öğrenimine hız verilmesiyle ilgili tedbirlerin alınacağını, bu arada televizyon

cihazlarından faydalanarak bir salonda ders veren öğretim üyesinin başka salonlarda ki öğrenciler tarafından görülüp duyulabilmesi işinin düzenleneceğini de söylemişti.

Yükseköğretim kurumlarıyla ilgili o günlerde yaşanan bir diğer önemli gelişme de CHP'nin Anayasa Mahkemesinde yükseköğretimin paralı oluşunun iptal ettirmesine yönelik olarak açmış olduğu davanın sonuçlanması olmuştur.

CHP 1739 sayılı kanunun 38.maddesinin anayasanın 50 ve 12.maddelerine aykırı olduğunu öne sürerek iptal edilmesi amacıyla Anayasa Mahkemesine dava açmıştı. CHP'nin Anayasaya aykırı olduğunu öne sürdüğü 38.madde şu hükmü içermekteydi:

“m.38.Yükseköğretim paralıdır. Başarılı olan fakat maddi imkanları elverişli olmayan öğrencilerin kayıt ücreti imtihan harcı gibi her türlü öğrenim giderleri burs kredi yatılılık ve benzeri yollarla sağlanır. Öğrenim harç ve ücretlerinin tutarları ve bunların ödenme tarzları ile bur ve kredilerin tutarları ve bunların verilmiş esasları Maliye Bakanlığı ile birlikte hazırlanacak yönetmelikle tespit edilir. Bazı alanlar için mecburi hizmet karşılığı öğrenci yetiştirilmesi hakkındaki hükümler saklıdır”.

Anayasa mahkemesi, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 38.maddesinin tümünü değil, yalnız ikinci fıkrasını 26.3.1974 tarihinde Anayasa'ya aykırı bularak iptal etti. (126) Bu fıkra “*öğrenim harç ve ücretlerinin tutarları ve bunların ödenme tarzları, ile burs ve kredilerinin tutarları ve unların verilmiş esasları, Maliye Bakanlığı ile birlikte hazırlanacak yönetmelikle tespit edilir*” hükmünü içermekteydi.

Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu kararında, 38.maddeyi biçim yönünden Anayasaya aykırı bulmadı. Yine “yükseköğretim paralıdır” hükmünün de Anayasaya uygun olduğuna karar verdi. (CHP'nin Anayasaya aykırı görerek asıl iptal ettirmeye çalıştığı yasanın bu hükmüydü). Yalnız yukarıda belirtildiği gibi öğrenim harç ve ücretlerine ilişkin düzenlemenin yönetmelikle yapılmasını öngören kuralın Anayasaya aykırı olduğuna karar verdi.

Üstündağ, 26.4. 1974 günü Akademiklerarası Kurul çalışmalarından sonra basına yapmış olduğu açıklamasında ise üniversiteye sınavsız girme çalışmalarının 4 yıl sürebileceğini belirtiyordu. (127) Yalnız Üstündağ, yükseköğretime giriş sorununun sıradan bir eğitim sorunu olmadığına, bunun aynı zamanda bir rejim sorunu olduğuna inanmaktaydı. Nitekim 3.6.1974 tarihinde Ankara'da yapılan IX. MEŞ Bölge Hazırlık Toplantısında yapmış olduğu konuşmasında “*konuya gözümüzü kapayamayız, geçen yıl ne olduysa yine olur, diyemeyiz. Had safhaya gelen bu sorun sistemimizi, demokrasimizi zorlayabilir*” demişti. (128) Bu sözleriyle Üstündağ, aslında yükseköğrenim kapıları önünde yığılan gençlerin belli bir süre sonra çaresizlik içinde Türk demokrasisini tehdit eden tutum ve davranışlara yönelebilecekleri konusunda herkesi uyarmaya çalışmıştı.

Üniversiteler Kanununda Değişiklik Yapma Girişimleri:

12 Mart ara döneminde büyük üniversitelerin desteğini almadan çıkarılan 1750 sayılı üniversiteler kanununun eksiklikleri üzerindeki tartışmalar, Üstündağ'ın döneminde de sürmüştür. Zaten daha önce de belirtildiği gibi CHP parti olarak bu yasanın birçok maddesine karşı çıkmakta (bu nedenle de Anayasa Mahkemesinde iptal davası açmıştı) ve yeni bir yükseköğretim yasının çıkarılmasının gerekliliğini savunmaktaydı. Bu arada bilim adamları da zaman zaman konuyu irdelemekteydiler.

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Öğretim Üyelerinden Doç.Dr.Selçuk Erez Milliyet gazetesinde 15.3.1974 tarihinde yazmış olduğu “Yeni Bir Üniversiteler Kanunu” adlı

makalesinde yükseköğretimdeki kalite sorununa dikkatleri çekerek şunları dile getirmişti:

“...yükseköğretim kurumlarımızın mezunlarını, kalite açısından, üniversitelerarası bir örgüte, yıllık devlet sınavları yaptırarak, etkin bir şekilde denetletmeliyiz... Bunu sağlayan, ve üniversitelerimize en küçük ayrıntılarına kadar neyi nasıl yapacaklarını dikte etmeyen, eğitim araştırma alanında farklı modellerin uygulanıp en iyisinin bulunması olanağını üniversitelerden esirgemeyen, şekilciliğe saplanmayan, yeni bir kanuna şiddetle ihtiyacımız vardır”. (129)

ODTÜ öğretim üyesi Prof.Dr.Bahattin Baysal da Milliyet gazetesinde 10.6.1974 tarihinde yazmış olduğu “Çift Amaçlı Yükseköğretim Politikası” adlı makalesinde yükseköğretim sisteminin yeniden yapılanmasına yönelik olarak şu önerilerde bulunmuştu:

*“... 1.Bütün akademiler ve yüksekokullar üniversitelere bağlanmalı, ve gerektiği kadar meslek okulları üniversite içinde açılmalıdır.
2.Üniversiteye giren öğrenciler birinci sönestrden itibaren birinci veya ikinci amaçla açılıp yürütülen programlardan birini seçecek ve bunu izleyeceklerdir.
3.Birinci yıldan itibaren her iki programda transfer olanağı açık tutulacak birikimler ve başarısızlıklar önlenecektir.
4.Kanımızca önlisans kademesi köklü bir çözüm getirmeyeceği için gereksiz üstelik sakıncalıdır...”* (130)

Hükümet de 1750 sayılı yasanın aksayan yönlerinin düzeltilmesi konusunda harekete geçmişti. Üstündağ, 26.5.1974 tarihinde bu konuda parlamentoda yapmış olduğu açıklamada, 1750 sayılı yasanın değiştirilmesi konusunda üniversitelerarası kurula gerekli önerilerde bulduklarını, üniversitelerarası kurulun da üniversitelerden alacağı görüşler doğrultusunda kararını MEB’na iletceğini, buna Bakanlığın görüşlerinin eklenmesinden sonra hükümet tarafından bir yasa önerisi halinde konunun MM Başkanlığına sunulacağını açıklamıştı.(131)

Atatürk Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof.Dr.İbrahim Aksöz.8.7.1974 tarihli milliyet gazetesinde yazmış olduğu, “Mahrumiyet Bölgelerindeki Üniversiteler” başlıklı makalesinde, Atatürk Üniversitesindeki bütün öğretim üyelerinin, biran önce özerk üniversiteye kavuşma özlemi içinde bulduklarını, üniversitelerinin bütün kurullarını kurabilecek düzeye ulaştığını, özerk duruma getirilmesi durumunda her türlü siyasi ve idari baskı kalkacağından üniversitelerinin hızla gelişerek eğitim ve kalkınma alanlarında fonksiyonlarını daha iyi yerine getirebileceğini belirtmişti. Aksöz böylece Atatürk Üniversitesinde görev yapmakta olan öğretim üyelerinin diğer üniversitelerin öğretim üyeleri tarafından kendilerine zaman zaman yöneltilen “siz özerk değilsiniz” ithamından da kurtulacağını, görevlerini zevkle yerine getirebileceklerini dile getirmişti.

Aksöz makalesinde ayrıca üniversite özerkliğini benimsemiş, personel rejimi içindeki dengesizlikleri ve adaletsizlikleri gidermeyi ve geri kalmış bölgelerin süratle kalkındırılmasını programına almış CHP-MSP koalisyon hükümetinden, kendilerinin bu haklı sorunlarına eğilmesini istemişti. Böylece bölgeler arasındaki sosyal adalet ve fırsat eşitliğinin de sağlanmış olacağını vurgulamıştı. (132)

Üniversiteye Giriş Sınavında Değişiklik Yapılması:

1974 yılında üniversiteye giriş sınavlarının biçiminde değişiklikler yapılmıştır. Üniversiteye giriş sınavlarının eskiden olduğu gibi değişik yerlerde değil, Hacettepe Üniversitesinin yönetiminde ve tek bir merkezde 5.7.1974 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır. Üstündağ bu konuda 2.5.1974 tarihinde MM’de şu açıklamalarda bulunmuştu:

“...imtihanlarda lise öğrenimi görenlerle, lise ve dengi okullarda öğrenim görenler arasındaki ayırımı büyük çapta önleyerek meslek okullarına ve teknik okullara olan pekişmeleri (pekiştireç) artırmak için gerek lise gerek meslek gerekse teknik okuldan mezun olanların hepsini merkezi sistem imtihanına girmesi olanağı sağlanmıştır. Bu imtihanda ancak (A) grubu, (B) grubu diye iki çeşit imtihan verilecektir. A grubunda lise mezunları yalnız imtihan olacaklardır. B grubunda meslek okulları ve teknik okul mezunları imtihan olacaklardır. Üniversitelerimizin özerkliği içerisinde isteyen üniversitelerimiz (A) grubundan almaları gayet tabiidir. (B) grubundan da öğrenci alabileceklerdir. Şunu memnuniyetle ifade etmek isterim, şimdiden dört üniversitemiz (B) grubuna da kontenjan ayırarak öğrenci alabileceklerini beyan etmişlerdir. İnşallah önümüzdeki yıllarda lise ve diğer okullar ayırımı büyük çapta önleyerek üniversitelerimizin ve yüksekokullarımızın hepsini, öğrencileri aldıkları sağladıkları başarıya göre almaları durumuna ulaştırabilir ve bunu sağlayabiliriz. (...) Bu yılki imtihanın geçen yılki imtihanlardan, bir yerde farkı olacaktır. Geçen yıllarda olduğu gibi imtihan yükseköğretime geçmek isteyen öğrencilerin üçte birini yükseköğretime kabul eden ama üçte ikisini başarısızlıkla damgalayarak yükseköğretim dışında bırakan bir baraj sistemi olmayacak, bu yılki imtihanlar, öğrencilerin hangi branşlara dağılması gereğini gösterecek niteliği taşıyacak, imtihana giren öğrencilerin mümkün olduğu kadar insan gücü açıklarımız yönünde yaratılan kapasitelere alınması sağlanacak, dışarıda öğrenci bırakılmamasına gayret edilecektir. ..” (133)

Üstündağ, üniversiteye girişteki yeni sınav düzeni konusunda 1974 bütçe görüşmeleri sırasında 26.5.1974 tarihinde yapmış olduğu açıklamasında ise en yüksek puanı alan lise mezunu ile en az puanı alan lise mezununun da kendisine yükseköğretimde yer bulabileceğini açıklamıştı. (134) Böylece Üstündağ’ın tüm lise mezunlarının ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yükseköğrenim görmelerini içtenlikle istediği ortaya çıkmaktadır. Bunun için de çözüm arayışlarına girişmiştir.

Mektupla Yükseköğretim Uygulamasını Başlatması:

Üstündağ, yükseköğretim önünde beklemekte olan tüm lise mezunlarını yükseköğretim kurumlarında okutabilmek için örgün eğitimin yanında mektupla yükseköğretimin de etkili bir yol olabileceğini düşünmüştür. Bu doğrultuda mektupla yükseköğretim sisteminin kurulup işletilebilmesi için MEB uzmanlarından 7 kişilik bir grubu Mayıs (1974) ayının sonlarına doğru, gerekli incelemelerde bulunmaları amacıyla Fransa, Almanya, Belçika, İngiltere’ye göndermiş ve kendilerinden 10 gün içinde raporlarını MEB’e sunmalarını istemiştir. (135) Üstündağ yine MM’de milletvekillerine uygulamayı düşündükleri mektupla yükseköğretim sisteminin yararlarını savunurken, bu sistemin örgün eğitim gibi olamayacağını, ama mevcut eğitim sisteminde mektupla öğretimden daha geri eğitim uygulamalarının da bulunduğunu, öğrencinin gelip okula bir kaydolduktan sonra bir daha uğramayarak sadece sınavlara girdiğini, kendilerinin ise kayıttan sonra öğrencilere en iyi öğretmenlerden oluşan komisyonlara hazırlattıklarını, notları bir an önce öğrencilere göndererek onları yaz döneminde sınavlara çağıracaklarını, sınavı geçenlerin 2 aylık 3 aylık kurslara, laboratuvar , atölye çalışmalarına alacaklarını, başarılı olanların da ikinci sınıfa devam etmeye hak kazanacaklarını açıklamıştı.

Bu gelişmelerin ardından MEB. 14.7.1974 tarihinde Mektupla Öğretim Merkezini kurdu. Üstündağ, bu konuda basına bilgi verirken “Bu yıl hiçbir lise mezunu açıkta

kalmayacak “ demişti. (136) Bu konuda Milliyet gazetesinde çıkan MEB kaynaklı bir habere göre mektupla yükseköğretim şöyle uygulanacaktı.

- MYÖ 40 bin lise mezununun alınması düşünülmüştü.

-Programa katılan öğrenciler ders notları için 500 lira ödeyeceklerdi.

-MYÖ merkezi öğrencilerine 20 Kasım 1974 tarihinde ilk ders notlarını gönderecekti.,

-Ders notları alanın uzmanlarına yazdırılacak ve formlar halinde gönderilecekti. Her ders notunun arkasında öğrencinin başarısını ölçmeyi amaçlayan çoktan seçmeli bir test bulunacaktı. Öğrenciler bu soruları süresi içinde cevaplayarak ilgili merkezlere göndereceklerdi.

-Ders notları her programa göre ayrı ayrı yazdırılacaktı. Dersler örgün eğitimdeki derslerin aynısı olacaktı. Örneğin Gazi Eğitim Enstitüsünün Türkçe Bölümünün ilk yıl ders notlarının Kompozisyon, Dilbilgisi, Edebiyat Bilgisi, Eski Türk Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, Türk Sanat Tarihi, Yazı, Eğitim Psikolojisi, Yabancı Dil derslerinden oluşacaktı. –

-Böyle bir sistem içinde öğrenciler juri kararı ile sınıf geçebilecekler ya da ilgili okulların yönetmelikleri doğrultusunda sınıf geçeceklerdi. Bunun için gerekli yönetmelikler hazırlanacaktı.

-Ara sınavlarda çok üstün başarı gösteren öğrencilerin, doğrudan doğruya okullarına devam etme ve böylece bu okulların direkt öğretim verdiği öğrencilerinin statülerine kavuşma olanağına sahip olacaklardı. (137)

Üstündağ, tüm bu çabalarıyla yükseköğretim kademesinde sayısal olarak önemli artışlar sağlamıştır. Yükseköğretim kademesinde nitelik yönünden olmasa bile o güne değin en büyük kapasite artışını sağlayan Milli Eğitim Bakanı, Üstündağ olmuştur. 1974-1975 öğretim yılında üniversitelere bağlı fakültelerde bir önceki öğretim yılına göre 14 bin(%19 luk artış), akademilerde 401(% 01 lik artış); yüksekokullarda 25.352 (%36’ lık artış) öğrenci artışı sağlanmıştır. Fakat hedef olarak belirlediği tüm lise mezunlarının yükseköğretim programlarına alınmasını sağlayamamıştır.

Yükseköğretimdeki kapasite artışını sağlamak üzere gerçekleştirilen mektupla öğretim uygulaması, da iyi niyetli girişilen bir çaba olmakla birlikte, daha sonraki yıllarda Türk eğitim sisteminde kalitenin düşmesine neden olmuştur. Özellikle öğretmen eğitiminde ciddi sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Af Yasasının Uygulanması:

Üstündağ, Cumhuriyetin 50. yılı nedeniyle bazı suç ve cezaların affı hakkındaki 1803 sayılı genel af yasasının yürürlüğe girmesinin (18 Mayıs 1974 gün ve 14890 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir) ardından Valiliklere, bu yasanın nasıl uygulanacağına ilişkin bir genelge yayınlamıştır. (Yasanın 15. maddesinin eğitim kurumlarında nasıl uygulanacağı konusunda) Genelgede Valiliklerden, orta dereceli okullarda 10.2.1974 Pazartesi gününden önce, yüksek okulların özellikleri ve yönetmelikleri gereğince bu okullarda 1974 Şubat imtihanlarının yapıldığı günü takip eden günün akşamına kadar hangi sebeple olursa olsun kaydı silinen öğrencilere veya kendi istekleri ile ayrılmış olanlara, ayrıldıkları eski öğrenim kurumlarına yazılı olarak başvurdukları takdirde birer başvurma belgesi verilmesi ve bu öğrencilerin 1974 yaz döneminden itibaren imtihanlara alınmalarının sağlanması istenmiştir. (138)

Yükseköğretim Kurumlarıyla İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler.

Üstündağ’ın bakanlık yaptığı dönem içinde yükseköğretim kurumlarıyla ilgili olarak şu yasal düzenlemeler yapılmıştır.

1. 24.1.1974 tarih ve 1788 sayılı Cumhuriyet Üniversitesi kuruluş Kanunu çıkarılmıştır. (139)

5 Nisan 1973 tarih ve 1701 sayılı Cumhuriyetin 50.Yılına Kutlama Kanununda Sivas'ta ilk Fakültesi 29 Ekim 1973 de öğrenime başlamak üzere Cumhuriyet Üniversitesi adıyla bir üniversite kurulması öngörülmüştü. (140) İşte bu üniversitenin kurulmasına olanak sağlayan yasa Üstündağ'ın bakanlık yaptığı dönemde TBMM'den çıkarılmıştır.

1788 sayılı yasanın 1. maddesine göre "Merkezi Sivas'ta olmak üzere "Cumhuriyet Üniversitesi" adı ile özerk ve tüzel kişiliğe haiz bir üniversite kurulmuştur.

2. Anayasa Mahkemesi, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü tarafından açılan dava sonucunda 25.6.1973 günlü 1765 sayılı üniversite Personel Kanununun 5 inci maddesini iptal etmiştir. (141) iptal edilen 5.maddenin metni şöyledir:

"m.5.Üniversite öğretim üyeleri ile asistanların ve diğer yardımcıların kadroları üniversitelere bağlı fakülte ve diğer öğretim ve araştırma kurumlarının görüşü alınarak üniversite senatoları tarafından tespit ve ilgili makamlara teklif edilir ve her yıl bütçe kanunlarında gösterilir. Kadroların hazırlanması ile ilgili ortak esaslar üniversitelerarası bir kurulca ve bir yönetmelikle saptanır."

İ.Ü.Rektörlüğü bu maddeye şu gerekçelerle karşı çıkmıştı:

"....Bu kural bir bölüm öğretim üyelerinin kadroları kaldırılarak üniversitedeki görevlerinden uzaklaştırılmalarına olanak vermektedir. Öte yandan üniversitelerin kanunla kurulması ilkesi uyarınca kuruluş kadroları da kapsadığı için kadroların kanunla saptanması gerekir. Oysa bütçe kanununun niteliği geçici olmaktır. Kural Anayasanın 120/1, 3 maddesine aykırıdır...."

3.Üniversite öğretimi üyelerinin öğretim yükünün saptanması hakkındaki tüzüğü yürürlüğe koyan Bakanlar Kurulu kararı 5.9.1974 tarih ve 14997 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur. (142) Tüzükte öğretim üyelerinin verdiği bir saatlik ders, öğretim yükünün temel birimi olarak alınmıştır. Öğretim üyelerinin ders yüklerinin en az iki saati teorik ders olmak üzere haftada toplam en az altı eşdeğer birimden oluşacağı karara bağlanmıştır.(m.4)

Öğretim elemanlarının en az öğretim yükünün yirmi altı haftalık öğretim süresi hesabıyla, haftada altı saat olmak üzere yılda toplam yüz elli altı saatten aşağı olamayacağı, öğretim süresi farklı olan öğretim kurumlarında haftalık fiili en az öğretim yükü hesaplanırken yüz elli altı saatin, uygulanmakta olan öğretim süresindeki hafta sayısına bölünmesiyle bulunacağı, öğretim yükünü kendi kurumunda dolduramayan öğretim üyelerinin aynı üniversitedeki diğer öğretim kurumlarında öğretim yükünü dolduracakları hükme bağlanmıştır. (m.5)

4.Üniversiteler öğretim üyelerinin seçimleri ve profesörlüğe yükseltmeleri hakkındaki tüzük, Bakanlar Kurulu'nun 15.8.1974 tarih ve 7-8823 sayılı kararı ile 19.9.1974 tarih ve 15011 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur. Tüzüğün 1.maddesinde Üniversitelerde öğretim görevi alacak doçent ve profesörlerin seçimlerinin ne yolda yapılacağı, kendi alanlarında bilimsel araştırmalar için yeterli derecede hangi eski veya yeni dilleri bilmelerinin gerekli olduğu gösterilmiştir.

1.5.6.Öğretmen Sorunları ve Öğretmen Yetiştirme:

Mustafa Üstündağ'ın görev yaptığı süre içinde uğraştığı öğretmenlerle dolayısıyla Türk eğitim sistemiyle ilgili sorunlar, şu ana başlıklar altında toplanarak değerlendirilebilir:

1.Mevcut ilk ve ortaöğretim kurumlarında öğretmen açığı sorunu ve bunu kapatmaya yönelik olarak yeni bir öğretmen yetiştirme politikasının saptanması.

2. Öğretmenler arasında ülkenin siyasi koşullarının doğal sonucu olarak ortaya çıkan sağcı-solcu bölünmesi, her ideolojik kesimin öğretmen dünyası içinde ayrı bir dernek olarak örgütlenmesi (TÖB-DER, ÜLKÜ-BİR vb.,) karşılıklı olarak birbirleriyle mücadele etmeleri, bu durumun da hem öğretmenlik mesleğine, hem de ülkenin eğitim sistemine ve geleceğine olan olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması.

3.Geçmiş hükümetler döneminde görevlerinden alınan öğretmenlerin bu mağduriyetlerinin yasa ve yönetmelikler çerçevesinde giderilmesi.

4.Öğretmenlerin çalışma koşullarının, özellikle ekonomik durumlarının düzeltilmesi, öğretmenler arasındaki ücret dengesizliklerinin giderilmesi, ilkokul öğretmenlerinin daha fazla ders okutmalarına karşın ders ücreti hakkında yararlanamayışları sorununun giderilmesi. Ders ücretlerinin artırılması.

5.Ülkedeki diğer eğitim kurumlarında da olduğu gibi özellikle öğretmen yetiştiren kurumlarda öğretmen-öğretmen, öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci arasındaki ideolojik bölünmelerin ortadan kaldırılması.

6.1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 43.maddesinin yasanın gereği olarak öğretmen eğitiminin tüm kademelerde yükseköğretime dayandırılması. Daha önce ilköğretmen okulundan mezun olmuş ve ilkokul öğretmeni olarak görev yapmakta olan öğretmenlerin iki yıllık bir ön lisans eğitiminden geçirilmesi.

Üstündağ, belirtilen bu sorunların çözümüne yönelik olarak şu etkinliklerde bulunmuştur:

Değişik Nedenlerle Görevlerinden Uzaklaştırılan Öğretmenleri Görevlerine Döndürmesi:

Üstündağ, görev yaptığı süre içinde öğretmen sorunları (*öğretmen yetiştirme, öğretmenlerin özlük hakları, öğretmen atama ve yer değiştirmeleri, ideolojik faaliyetlere katılan öğretmenlerle ilgili uygulamalar, öğretmenlerin örgütlenmeleri vb.*)üzzerinde ciddi biçimde durmuştu. Çabalarını da özellikle öğretmenlerin ara dönemde bozulan huzur ve güvenlerini yeniden sağlamak, öğretmeni devletle bütünleştirmek, değişik nedenlerle görevlerinden alınarak mağdur edilmiş öğretmenlerin mağduriyetlerini yasaların sınırları içinde görevlerine iade ederek önlemek, konularında yoğunlaştırmıştı.

Üstündağ, ilkokul öğretmenliğinden bakanlık makamına kadar yükselen bir eğitimci olduğundan, öğretmenlerin içinde buldukları sorunları çok iyi bilmekteydi. Çünkü bu sorunlarla kendisi de uzun yıllar iç içe yaşamıştı. Siyasetçi olduktan sonra da öğretmen sorunlarıyla yakından ilgilendi,

12 Mart askeri muhtırası sonrasında kurulan hükümetler döneminde, sol dünya görüşünü benimsemiş ve bunu yazarak, çizerek, konuşarak dile getirmiş, hatta bu ideolojinin kitaplarını ellerinde bulunduran bir grup öğretmen, ciddi yaptırımlarla karşı karşıya kalmıştı. Bu yaptırımlar arasında gözaltına alma, tutuklanma, görevine son verilme, görev yeri değiştirilme, kıdem cezası verilme, idari görevden uzaklaştırılma vb. gelmekteydi. Sol dünya görüşünü, siyaset anlayışını benimseyen CHP'nin, MSP ile birlikte karma bir hükümet kurarak iktidara gelişi, bu öğretmen kitlesinde mağduriyetlerinin giderileceği inancıyla büyük sevinç yaratmıştı. O dönemdeki öğretmenlerin en büyük kuruluşu olan TÖB-DER (Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği) seçim öncesinde bu beklentiyle CHP'ye kimi zaman üstü örtülü, kimi zaman açıktan destek vermişti. Kısaca aydınlar ve öğretmenler, CHP-MSP iktidarı döneminde kamusal özgürlükler alanının daha genişletileceği, geçmişte yapılan birtakım haksız uygulamaların da ortadan kalkacağı beklentisi içine girmişlerdi. Özetle büyük bir öğretmen kitlesi Üstündağ'a öğretmen ve etkili bir siyaset adamı kimliğinden dolayı, sorunlarının çözümüne yönelik olarak ciddi umutlar bağlamışlardı. Üstündağ da göreve başlamasının ardından basına vermiş olduğu demeçlerinde bu beklentileri karşılayacağına yönelik olumlu açıklamalarda bulunmuştu. Örneğin daha hükümet güvenoyu

almadan Üstündağ Milli Eğitim Bakanlığınca, Matematik Fen Fizik Kimya ve Biyoloji öğretmenleri için Ankara’da düzenlenen modern matematik ve fen kurslarının açılışında yaptığı konuşmada “devleti yönetenlerin öğretmenlik mesleğinin korunması gerçeğini açıkca bilmelerinin gerekli olduğunu, Türkiye’nin kalkınmasında büyük rolü bulunan ve eğitim sisteminin en önemli unsuru olan öğretmenlerin korunması için de bütçeye yeterli ödenek konulacağını” söylemişti.(143) Bu nedenledir ki dönemin önde gelen eğitim dergilerinden biri olan Eğitim Hareketleri Dergisi, daha önce de vurgulanıldığı gibi Üstündağ’ın bir basın toplantısında izlemeyi düşündüğü eğitim politikaları konusunda söylediklerini, okurlarına: “*Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ, eğitim sorunlarını, Cumhuriyetin kuruluş devrelerini andıran yeni bir tutumla aydınlatmaya başladı...*” başlığıyla aktarmıştı.

Üstündağ göreve gelir gelmez, öğretmenlere yönelik olarak yapmış olduğu ilk icraatlardan birisi, Valiliklere bir genelge göndererek değişik nedenlerle bir önceki Bakan Orhan Dengiz tarafından görevlerinden uzaklaştırılan öğretmenlerin görevlerine geri dönmelerini sağlaması olmuştur. (144) Bu konuda Üstündağ, MM’de yapmış olduğu 26.5.1974 günlü konuşmasında, göreve gelir gelmez kendisinin mahkemeye verildikleri için görevlerinden alınan öğretmenlerle ilgili olarak bir inceleme yaptırdığını, 104 öğretmenini bakanlıkça görevlerinden alındıklarını saptadıklarını (görevden alınmalarla ilgili olarak ellerinde 104 dosya bulunduğunu söylemişti) bu öğretmenlerden görevlerine dönmelerinde sakınca görmediği 49 ya da 59 tanesinin(145) yasanın kendisine verdiği yetkiyi kullanarak bir genelge çıkarıp görevlerine dönmelerini sağladığını açıklamıştı. (146) Üstündağ’ın konuşması sırasında öğretmenleri neden görevlerine geri döndürdüğüne ilişkin verdiği örnekler, son derece ilginç ve düşündürücüdür. Üstündağ MM’de şu açıklamayı yapmıştı:

“...Arkadaşlar Bütçe Komisyonunda da arz etim. Öğretmen olduğum için bunun sancısını ben bilirim. Öğretmene elini yak deyin, yakar. Ama öğretmen kolay kolay kitap yakamaz. Kitap ona çok kıymetli gelir. 10 lira vererek aldığı kitabı, yakamamış, atamamış, bir şikayet, bir arama, mahkemeye gitmiş. Hüküm giysin görevden alayım. Mahkemesi devam ediyormuş, nitekim verdiklerimin çoğu zaman içinde beraat edip geliyorlar. Hüküm giydiği gün, 6 ay, 1 gün giydiği gün görevden alırım. Aksi takdirde bu camiaya bu topluluğa güven ve huzur verme yönünde ben bu kanunu kullanırım. Onu güvensizliğe , huzursuzluğa gitme yönünde kullanmam bunu...

Talebesine tasalluta yeltenen bir öğretmen mahkemeye verilmiş, ceza giymemiş olsa bile, onun mahkeme sonucuna kadar bekletilmesine (açığa alınmasını kastediyor) inanıyorum. Bu şaibe altında ise, mahkemece şaibe temize çıkmadan onun göreve dönmesini istemem, halen istemem. Eğer bir hırsızlık şaibesi altında ise, onun için mahkemeye gitmişse, 163’ten, 141’den, 142’den, ne imiş, şu kitabı buldurmuş, filan yapmış, filan etmiş, fikirlerle ilgili bazı şeylerden dolayı gitmişse, mahkum etsin, ondan sonra ayırayım. (...) Ara dönemde birçok yersiz ihbar oldu. Bu yersiz ihbarlardan dolayı, mahkemeye sevk edilmeler oldu. Bunlar öğretmen toplumunda büyük huzursuzluk yarattı. Bunu önlemek için , bunu görev saydım ve bu genelgemi bende gelip geçeceğim bu makamlardan tarihte şerefli bir belge olarak çocuklarıma bırakacağım...” (147)

Üstündağ’ı, bu uygulamasından dolayı, MÖD (Milliyetçi Öğretmenler Federasyonu) 9.3.1974 tarihinde bir muhtıra vererek kınamıştı. (148) MÖD Genel Başkanı Selahattin Arıkan, temsil ettiği öğretmen kitlesi adına Üstündağ’a vermiş olduğu muhtıradan “*komünizm propagandası yapmaları nedeniyle görevlerinden uzaklaştırılanların yerlerine iadesindeki ısrarınız artık okullarda komünizm propagandası yapılması serbest oldu şeklinde*

yayılmıştır” ifadesini kullanmıştı. Muhtıradan Arıkan, öğretmenlerin maddi ve manevi bakımdan huzura kavuşturulmalarını da Üstündağ’dan istemişti.

Üstündağ, MÖD’nin kendisine sunmuş olduğu muhtıraya ilişkin olarak THA muhabirine 13.3.1974 tarihinde bir açıklamada bulundu. MÖD’nin muhtırasında yer alan ağır suçlamalarla ilgili olarak şu açıklamalarda bulunmuştu:

“...Haklarında dava açılan öğretmenlerimiz hakkında karar verme yetkisi Türkiye Cumhuriyetinin özgür yargı organlarına aittir. Şu veya bu şekilde değerlendirmelerle öğretmeni huzursuz kılmaya kimsenin hakkı olmasa gerekir. Bu konuda benim gerçekleştirdiğim tasarruflar kanunlarımıza göre suçu sabit olmamış, hiçbir hüküm giymemiş öğretmenlerin göreve iadesinden başka bir şey değildir. Göreve iade işlemi solda olduğu kadar sağda da vardır. Çalışmalarında kırgınlığı sona erdirip öğretmen toplumunda barışı, birliği bütünlüğü, amaçladım. Genellikle aldığım haberlerden de girişimlerimin olumlu yönde sonuçlandığını görmekteyim.” (149)

Üstündağ’ın bu uygulamalarına tepkiler 1974 yılının Haziran ayı başında muhalefet partilerinin milletvekilleri tarafından TBMM’ye de taşındı. Hatta AP, DP, CGP, MHP, 6.6.1974 tarihinde MM Başkanlığına Üstündağ’la ilgili olarak ortak bir gensoru önergesi verdiler.

Gensoru önergesi, AP den Nahit Mentеше, DP’den Mehmet Altınsoy, Yasin Bozkurt, Hasan Korkmazcan, CGP’den Mehmet Altmışyedioğlu, MHP’den Kemal Erkovan tarafından imzalanmıştı. Ayrıca grup başvekilllerinden Cihat Bilgehan, İhsan Bedirhanoglu, Ali Naili Erdem ve Hüseyin İncioğlu da imza koyanlar arasındaydı. Adı geçen milletvekilleri verdikleri gensorunun gerekçesinde “*Milli Eğitim Bakanı haklarında devleti ve rejimi yıkmak, komünist örgüt kurmak, bunları sevk ve idare etmek, komünizm propagandası yapmak gibi eylemlere katılmış görevliler hakkında genelge yayınlayarak bunların derhal görevlerine iade edilmesini emretmiştir. Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ, kapatılmış TİP, DEV-GENÇ Halk Kurtuluş Partisi veya cephesiyle ortak harekete giren bazı kişileri özel himayesi altına almıştır. (...) Milli Eğitim Bakanlığının politikasını milli yönergeden saptırarak devletin ve rejimin geleceğini tehlikeye atan bir tutum içine girmiştir. Bu durum Milli Eğitim Bakanının siyasi sorumluluğunu gerektirir niteliktedir...*” denilmişti. (150)

Üstündağ hakkında verilen gensoru, 13.6.1974 günü MM’de görüşülmeye başlandı. Ne var ki milletvekilleri arasında çıkan kavga nedeniyle 16.6.1974 gününe ertelendi. Kavga sırasında CHP ve DP milletvekilleri yumruk, tekme, tokat birbirlerine girmişti. İlk kavga MHP’li Erkovan konuşurken çıktı. DP’li Tekin, Cinisli ile CHP’li Abdülkadir Cartı bu arbede sırasında yaralandı. CHP’li M.Güneş başından yaralandı. Kavgada iktidarın diğer ortağı MSP milletvekili Karaçam, DP’lilerle birlikte CHP lilere karşı döğüşmüştü. (151)

18.6.1974 günü gensoru önergesi MM’de ikinci kez görüşüldü. Görüşmeler sırasında AP’den Öztürk, milli eğitimdeki gidişin ülkeyi bir milli facia ile karşı karşıya getirebileceği, Bakanın halen cezaevinde tutuklu bulunan Boyabat lisesi öğretmeni Hasan İlder’i görevine iade ettiği, Altmışyedioğlu, komünizm sanığı öğretmenlerin Üstündağ tarafından görevlerine döndürüldükleri, DP’den Mehmet Altınsoy, Üstündağ’ın Kızıl Çin usulü kültür ihtilalinin hazırlığını yapmakta olduğu suçlamalarında bulunmuşlardı.

CHP’den Hayrettin Uysal da “*kurulan sömürü tuzaklarının bir bir yıkıldığını gören AP’nin bu önerge ile yeniden bir kaos ortamı yaratmanın çabasında içinde olduğu*”nu öne sürmüştü.

Kendisine yöneltilen eleştirileri cevaplandırarak Üstündağ ise konuşmasında “*Anayasanın 89.maddesine göre 4 aylık bakanlık süresi içinde gerçekleştirdiği icraatları denetlemek üzere hakkında açılması önerilen gensoru önergesi nedeniyle MM’nin huzuruna*

çıkışını, kendisinin Türk öğretmenini, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve kanunlarına dayanarak savunabilmek amacıyla karşılarında bulunduğunu, Türk milli eğitimine Anayasa ve yasalar doğrultusunda, Atatürk ilkeleri ışığında gerçekçi bir yön verebilmek için çalıştığını, bu doğrultuda öncelikle eğitim sisteminin ana unsuru olan ve Türk toplumunun isteklerine göre Türk çocuklarını yetiştiren değerli öğretmen topluluğunun Bakanlıkta olan küskünlüğünü, kırgınlığını gidermeyi ve öğretmenler arasındaki birliği, bütünlüğü sağlamayı amaçladığını, bu amaçla kendisinden önceki dönemde soruşturmaya tabi tutulmuş mahkemeye verilmiş, görevden uzaklaştırılmış kış ortasında başka yerlere nakledilmiş, kısaca mağdur edilmiş öğretmenlere yasalar içinde yardımcı olduğunu, genelgesini bu amaçla yayınladığını” dile getirmişti. (152)

Gensoru önergesi, görüşmelerin tamamlanmasının ardından, MM’de yapılan oylamada 202 ye karşı 231 oyla reddedildi. (153)

Öğretmen Yetiştirme Faaliyetleri:

Üstündağ 1973/1974 (ikinci yarısı) ve 1974-1975 öğretim yıllarında (ilk yarısının ilk iki ayı) görev yapmıştır. Göreve geldiği öğretim yılında Türkiye’de tüm ilk ve ortaöğretim kurumlarında 214.872 öğretmen görev yapmaktaydı. Görevden ayrıldığı 1974-1975 öğretim yılında ise bu sayı 230.520’ye yükselmiştir. Üstündağ özellikle lise öğretmenlerinde çok önemli bir artış sağlamıştır. (1973-1974 öğretim yılında 13438 olan öğretmen sayısını 1974-1975 öğretim yılında 25546’ya yükseltmiştir. Bu artış, aşağıda açıklanmağa çalışılan öğretmen yetiştirmede izlenen yeni yaklaşımların sonucunda sağlanmıştır.

Üstündağ, göreve geldiğinin ilk ayı içinde parlamentoda yapmış olduğu (12.2.1974 tarihli) bir konuşmasında “*öğretim seviyesinin bazı kollarında (Fen, Yabancı Dil Resim-İş Ve Beden Eğitimi) büyük çapta (10 bine yakın) öğretmen ihtiyacı*” içinde bulduklarını açıklamıştı. (154) Yine parlamentoda 2.5.1974 günlü konuşmasında ortaöğretimdeki öğretmen açığının 15 bin olduğunu dile getirmişti. (155) MEB bütçe görüşmeleri sırasında ise açığın çok daha fazla olduğunu açıklamıştı. Üstündağ bu konuşmasında kendisinin Türkiye’nin öğretmen açığı sorununu uzmanlara incelettirdiğini, bu inceleme sırasında uzmanlardan “*Ortaöğretimdeki insan gücü açıkları nedir, kaç çeşit ders var, Türkiye’de kaç okul var, kaç sınıf var, kaç şube var, kaç öğretmenimiz var? Bunlar 21 saat ders okutursa ne kadara ihtiyacımız var?Önlerine 40 talebe koyarsak kaç öğretmene ihtiyacımız var, 50 talebe koyarsam kaç öğretmene ihtiyacımız var, 60 talebe koyarsam kaç öğretmene ihtiyacımız var?*” sorularına yanıt istediğini, uzmanların yapmış oldukları araştırmaların sonucunda da her bir sınıfta 50 öğrenci bulunmak ve bir öğretmene ortaokullarda 21, liselerde 18 saat ders okutmak koşuluyla Türkiye’nin 41.000 dal öğretmenine gereksinmesi olduğunu, aslında sınıf mevcutlarınının 40’ı geçmemesinin gerekli olduğunu, bu durumda ise öğretmen gereksinmesinin daha da artacağını açıklamıştı. (156)

Üstündağ, yalnız öğretmen açığının değil, aynı zaman da öğretmenlerin ülke genelinde (özellikle mahrumiyet bölgelerinde) dengesiz dağılımlarının da ciddi bir sorun oluşturduğuna, bu durumun da eğitimde olanak ve fırsat eşitliğini bozduğuna inanmaktaydı. (157)

İşte Üstündağ Türk eğitim sisteminin karşı karşıya bulunduğu sorunların çözümlenebilmesinin, öncelikle öğretmenlerin iyi ve yeter sayıda yetiştirilmesi, öğretmenlerin özlük haklarının ve çalışma koşullarının düzeltilmesi sorunlarının bağlı olduğu gerçeğini çok iyi görmüştü. Bu doğrultuda da eğitim icraatlarına başlamıştır.

Üstündağ, öğretmen açığını hızla kapatabilmek için göreve başladığının 15. günü mevcut ortaöğretim sistemine dal öğretmeni yetiştiren eğitim enstitülerinde akşam öğretimini başlatma kararı aldı. Bu uygulama Bakanlık Makamınının 15 Şubat 1974 tarih ve 03836 sayılı mucibleriyle gerçekleştirilmiştir. Bakanlık mucibi doğrultusunda da Talim Terbiye Dairesi

Başkanlığı Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğünün 20 Şubat 1974 tarih ve 04193 sayılı yazılarına dayalı olarak eğitim enstitüsü yönetmeliğinin 2. ve 48 maddelerinde değişiklik yapılması ile ilgili teklifi inceledi ve kabul etti. Değişiklik daha sonra Üstündağ'ın onayından geçerek yürürlüğe girdi. (158) Eğitim Enstitüleri yönetmeliğinin değiştirilen 2. maddesine göre bu okulların bölüm sayısı 12 olarak belirlendi. Yine kuruluş ve öğretim elemanı yeterli bulunan Eğitim Enstitülerinde akşam (gece) öğretimine yapılabilmesine olanak sağlandı.

Yönetmeliğin 48.maddesinde yapılan değişiklikle de eğitim enstitülerinin öğretim süreleri yeniden düzenlenmişti. Buna göre Eğitim Enstitülerinin 1 Ekim günü (tatil rastlarsa müteakip işgünü) öğretime başlamaları, öğretim yılının iki sömestr olarak uygulanması, Şubat ayının ilk gününden başlayarak 3 haftalık bir dinlenme tatilinin uygulanması, Haziran ayının ilk Cumartesi günü de derslerin kesilmesi hükme bağlanmıştı. (159)

Böylece hem üniversite ve yüksekokullara giremeyen 3750 öğrenciye yükseköğrenim olanağı sağlayarak yükseköğretim önündeki yığılmayı bir ölçüde de olsa önlemeye çalıştı, hem de dal öğretmeni açığının kapatılmasına yönelik bir adım atmış oldu. (160) Bunun yanı sıra 1974 yılı yaz ayı içinde başarılı 1000 ilköğretmeninin (tüm ilköğretmen okulu mezunu öğretmenlere açık olan bir giriş sınavıyla seçim yapılmıştı) 3 Eğitim Enstitüsünde 4 aylık yoğunlaştırılmış kurslara (Yaz Okulu) aldı. Ardından kura ile bu öğrenci-öğretmenleri mahrumiyet bölgelerindeki orta dereceli okullara dal öğretmeni olarak atadı.

MEB'nın projesine göre bu öğretmen-öğrenciler, 1974-1975 ve 1975-1976 öğretim yıllarının yaz aylarında bağlı buldukları Eğitim Enstitülerinde 4 aylık yaz okullarına devam edecek ve başarılı olanlar da diploma alarak ortaöğretim kurumlarında dal öğretmeni olabileceklerdi. Başarılı olamayanlar ise tekrar ilköğretmenliklerine döndürüleceklerdi. Bu konuyla ilgili olarak daha sonra TTK, 7.11.1974 tarih ve 452 sayılı kararıyla Eğitim Enstitülerinin yönetmeliğinin 2., 4., 7., 25., 43., 49., maddelerinde değişiklik yapmıştır. (161)

Gazi Eğitim Enstitüsünün Gazi Eğitim Akademisi Haline Dönüştürülmesi Denemesi:

Üstündağ kendi yasal yetkileri içinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı öğretmen yetiştiren okullarda gerekli yapısal reformları yaparak bir yandan sayıyı artırma, diğer yandan da kaliteyi yükseltme çalışmalarını sürdürürken, Lise ve dengi okulların öğretmen açığının kapatılması konusunda mevcut öğretmen yetiştirme sisteminin (Yüksek Öğretmen Okulu Modeli) yeterli olmadığını, sistemin düzeltilmesi konusunda da bakanlık olarak yetkilerinin sınırlı olduğunu görmüştü. Bilindiği gibi ortaöğretim kurumlarının dal öğretmenlerini yetiştiren o günkü öğretmen okulları Eğitim Enstitüleri, Yüksek İslam Enstitüleri, Yüksek Öğretmen Okulları (Kız Teknik, Erkek Teknik, Ticaret ve Turizm ve Genel Yüksek Öğretmen Okulları) adı altında yapılandırılmıştı. Bu okullar içinde orta dereceli okulların Fizik, Kimya, Biyoloji, Matematik, Türk Dili Ve Edebiyatı gibi derslerine öğretmen yetiştiren, Genel Yüksek Öğretmen Okulları öğrencileri buldukları kentlerdeki üniversitelerin ilgili fakültelerinde (*Ankara Üniversitesinin Fen Fakültesi, Eğitim Fakültesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, İstanbul Üniversitesinin Edebiyat Fakültesi, Fen Fakültesi, Ege Üniversitesinin Edebiyat Fakültesi, Fen Fakültesi*) öğrenim görmekteydiler. Genel Yüksek Öğretmen Okullarının öğrenci kaynağını da büyük ölçüde ilk öğretmen okullarının başarılı öğrencileri oluşturmaktaydı. MEB Yüksek Öğretmen Okullarının hazırlık sınıflarında(fen ve edebiyat kollarında) ilköğretmen okullarının son sınıflarına geçmiş olan başarılı öğrencilerden belirli kontenjanlar dahilinde seçmiş olduğu öğrencileri yoğun bir lise son sınıf takviye eğitimine tabi tutarak eğitmekteydi. Bu şekilde genel lise diploması alan öğrenciler, daha sonra üniversite giriş sınavlarına girerek öğretmenlikle ilgili yukarıda belirtilmiş bulunan üniversitelerin ilgili fakültelerine kaydolmakta (kazandıkları takdirde), öğrenimlerini tamamladıktan sonra da Bakanlıkça lise ve dengi okullara dal öğretmeni olarak atanmaktaydılar. Yüksek öğretmen okulu öğrencileri alan eğitimlerini ilgili fakültede, mesleki formasyon eğitimini de Yüksek Öğretmen Okulunda almaktaydılar. Fakat bu sistem nitelik

yönünden Türk eğitim sisteminin öğretmen yetiştirme alanında yüz akı olmasına karşın, sayısal yönden son derece yetersizdi. Üniversitelerin ilgili fakültelerinin kontenjanlarının sınırlı olması nedeniyle MEB bu okulların hem sayısını hem de kontenjanlarını artıramamakta, dolayısıyla kendi ihtiyacını karşılayacak sayıda lise öğretmeni yetiştiremiyordu. Böylece de her geçen gün lise ve dengi okulların belirtilen dallardaki nitelikli öğretmen açığı büyümekteydi. Bakanlık bu açığı kapatmak için de çoğunlukla Eğitim Enstitülerinin Fen Bilgisi, Matematik ve Türkçe bölümleri mezunlarını lise ve dengi okullarda Fizik, Kimya, Biyoloji, Matematik, Türk Dili ve Edebiyatı derslerini okutmak üzere görevlendirmekteydi. Ne var ki eğitim enstitülerinin belirtilen dallardaki öğretiminin üniversite eğitimine göre nitelikçe düşük kalışı, lise ve dengi okulların fen ve sosyal bilimler alanındaki eğitimini olumsuz yönde etkilemekteydi. İşte Üstündağ, bu sorunu çözebilmek için deneme niteliğinde olmak üzere Ankara'da bir Deneme Yüksek Öğretmen Okulu açtı. Ardından da Gazi Eğitim Enstitüsünde ders geçme ve kredi esasına dayanan, 4 yıllık yeni bir öğretmen yetiştirme sürecini başlattı. 4 yıllık yeni statüye uygun olarak da öğrenci alınarak 1974-1975 öğretim yılında öğretime başlandı. Bu uygulama o günlerde hem okula yeni alınan öğrenciler üzerinde, hem de eğitim camiasında Gazi Eğitim Enstitüsünün "Gazi Eğitim Akademisi"ne dönüştürüleceği, okulda üniversiter bir eğitim anlayışının egemen kılınacağı biçiminde algılanmıştı.

Gazi Eğitim Enstitüsünde başlatılan uygulamayla ilgili olarak önce taslak bir yönetmelikle işe başlandı. Daha sonra Safa Reisoğlu'nun Bakanlık yaptığı dönemde yönetmeliğe son şekli verildi.

Talim ve Terbiye Dairesi 24.1.1975 tarih ve 11 sayılı kararıyla Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünde Deneme Niteliğinde Uygulamaya Başlanan Kredi ve Ders Geçme Esasına Dayalı 4 yıllık yeni uygulamanın Geçici Yönetmeliğini kabul etti. Bakan Safa Reisoğlu'nun aynı tarihli onayıyla yönetmelik yürürlüğe girdi.

Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünde Deneme Niteliğinde Uygulamaya Başlanan Kredi ve Ders Geçme Esasına Dayalı Geçici Yönetmelikte şu düzenlemeler öngörülmüştü:

"Kapsam ve amaç:

m.1. Bu geçici yönetmelik 1974 1975 öğretim yılında Gazi Eğitim Enstitüsünde deneme niteliğinde uygulamaya başlanan ve 4 yıllık öğrenim yapmak üzere alınan öğrencilerin tabi olacağı esasları saptamak amacıyla hazırlanmıştır.

m.2. Bu yönetmelikte geçen :

a. Bakanlık deyimiyle Milli Eğitim Bakanlığı kastedilmektedir.

b. Ara sınavı, yarı yıl içinde yapılan ve öğrenci başarısını değerlendirmede etkili olan eğitim faaliyetlerinin ölçülmesidir.

c. Yarıyıl sonu sınavı , bir dersten yarı yıl sonunda yapılan yarı yıllık öğrenim tümünü kapsayan ve öğrencinin yarıyıllık başarısının değerlendirme sınavıdır.

d. Yıllık çalışma takvimi, okulun bir öğretim yılındaki çalışma düzeninin zaman bakımından saptayan bir çizelgedir.

e. Ağırlıklı not, ağırlıklı ortalama, başarının değerlendirilmesinde etkinliklere tanınan ağırlıklarla öğrencinin bu etkinliklerde aldığı not çarpımlarının toplamıdır. (bu tanım ağırlıklar yüzde olarak saptandığında göre yapılmıştır.)

f. Kredili not: Bir dersin kredili notu o dersin yarıyıl sonu başarı notunun o dersin kredisi ile çarpımıdır.

g. Akademik ortalama: bir öğrencinin bir yarı yılda aldığı bütün derslerin kredili notlarının ortalamasına o yarı yılın akademik ortalaması denir.

h. Ön şartlı ders: alınması önceden başarılması gereken bir derse bağlı olan derstir.

Danışman öğretmen: Öğrencilerin öğrenim programlarını düzenlemede başvuracakları bölüm öğretmenler kurulunca seçilen ve okul müdürlüğünce görevlendirilen sorumlu öğretmendir.

Not verme düzeni ve sınavlar

m.3. öğrenci başarısı yarı yıl süresince ve yarı yıl sonunda yapılan ölçmelere dayalı olarak saptanır.

m.4. Notlar, 5 üzerinden verilir. Sıfatlar pekiyi 5, iyi 4, orta 3, geçer 2, başarısız 1. M.5 her yarıyıl da en az bir ara sınavı ile bir yarı yıl sonu sınavı yapılır.

m.7. Bir dersin yarı yıl sonu başarı notu, o dersin ara sınavları ile yarı yıl sonu sınavının ağırlıklı ortalamasıdır.

m.8. sınavlar dersin öğretmenleri tarafından yapılır. Öğrencinin bir dersten başarılı olabilmesi için o dersle ilgili yarı yıl ara sınavlarına girmesi dersin gerektirdiği ödev seminer, laboratuvar atölye uygulama gibi etkinliklere katılması ve yarıyıl sonu sınavından en az geçer not alması ve ağırlıklı not ortalamasının en az 1,5 olması şarttır. (...)

m.10. bir dersten yarı yıl içinde yapılacak ara sınavların ödevlerin diğer çalışmaların ve yarı yıl sonu sınavının ağırlığını o dersin öğretmeni yarı yıl başında saptar ve öğrencilere duyurur. (...)

m.14. öğrenci başarısız olduğu dersleri bir sonraki yarıyıl da tekrarlayabilir, ya da o dersin yarı yıl sonu sınavına girebilir.

m.15 ön şart olarak saptanmış olan dersler başarılmadıkça o dersler için şart kabul eden dersler alınmaz.

m.16. üst üste iki yarıyıl da yarı yıl sonu akademik ortalaması 1,5 altında olan öğrencilerin Enstitü ile ilişkileri kesilir. (...)

m.22. Öğrencilerin devam ettikleri bölümleri normal öğretim sürelerinin en çok bir buçuk katı içinde bitirmeleri şarttır. Bitirmeyenlerin enstitü ile ilişkileri kesilir. (...)

m.34 her öğrenci bir yarı yılda sertifikaya bağlı kredisiz dersler ve kurlar dışında 17 kredi saatlik ders almak zorundadır. Ancak öğrenci özel durumuna göre ve danışman öğretmenin bilgisi altında en az 12 en çok 23 kredi saatlik ders alabilir.

Bu yönetmelik 1974 1975 öğretim yılı başından itibaren yürürlüğe girer.

Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulunun Kurulması:

Bu okulun kuruluşu konusunda 26.5.1974 tarihinde Üstündağ MM’de şu açıklamada bulunmuştu:

“...Beşevler’de Akademice boşaltılan bir bina var. (belki görmüşsünüzdür. Gazi Eğitim Enstitüsüne geçerken, Yüksek Öğretmenin karşısında bir bina) Bu binanın gerekli onarımını yaptırdım, ben göreve geldiğim zaman. Bina küçük bir müessesenin içine taşınacak bir iki defile falan gösterecek, o halde ayarlanmış, o işe tahsis edilmiş. Göreve geldiğimde bazı arkadaşlarım uyardılar. Bu binaya önümüzdeki sene 1000 tane öğrenci alacağız ve teknik sahada öğretmen yetiştireceğiz. (...)Bütün hazırlıklar bitmiştir...” (162)

İşte Üstündağ’ın sözünü ettiği bu okul 1974-1975 öğretim yılında Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulu adıyla açılarak öğretime başlamıştır. Okulun orta dereceli okullara iş ve teknik dersler öğretmeni yetiştirmesi hedeflenmişti.

Deneme Yüksek Öğretmen Okulunun Kurulması:

Ankara’da orta dereceli okullara fen dersleri (Fizik, Kimya, Biyoloji ve Matematik) öğretmeni yetiştirmek üzere 1973-1974 öğretim yılının ikinci yarısında öğretime başlayan bir Deneme Yüksek Öğretmen Okulu açılmıştır.

Öğretmenlerin Zorunlu Ve Ücret Karşılığı Okutacakları Ders Yüklerinin Yeniden Belirlenmesi:

Üstündağ, öğretmenlerin ekonomik durumlarını düzeltmeye yönelik olarak öğretmenlerin ders ücretleri konusuna da el atmıştı. Yalnız bu arada basın organlarında 1974 yılı bütçe kanununa konan bir hüküm çerçevesinde orta dereceli okullarda dışarıdan görevlendirme yoluyla ücretli ders okutturulacak öğretmenlere asil öğretmenlere ödenen ücretin iki katı ödeneceği doğrultusunda çıkan bir haber öğretmenler arasında tepkilere neden olmuştu. Bunun üzerine Üstündağ, kamuoyuna bir açıklama yapmak zorunda kalmıştı. Üstündağ’ın bu açıklaması daha sonra Tebliğler Dergisinde de yayınlanmıştı. Üstündağ açıklamasında şunları dile getirmişti:

“...Bazı gazetelerde çıkan haber yazı ve beyanlardan 1974 bütçesinde orta dereceli okullarda görev yapan öğretmenlere ve dışarıdan ücretle ders okutan şahıslara ödenecek ders ücretleriyle ilgili hükümlerin yanlış anlaşıldığı ve öğretmenlerimiz arasında üzüntü yarattığı anlaşılmış ve aşağıdaki açıklamanın yapılmasına lüzum görülmüştür.

Bakanlığımız öğretmenlerimizin devletimizin imkanları içinde maddi ve manevi huzurunu sağlamayı ve onlara güvence içinde görev yapabilecekleri bir çalışma ortamı hazırlamayı ana görev saymaktadır. 1974 bütçesinde öğretmenlerimize ödenecek ders ücreti miktarları bu anlayış içerisinde ele alınmış ve tespit edilmiştir. Bilindiği gibi 439 sayılı kanun hükümlerine göre 1973 mali yılı dahil 10 yılı aşan bir süreden beri orta dereceli okullarımızda ek ders görevi gündüzleri 10 TL sı, geceleri de 15 TL sı olarak ödenmekte idi. 1974 mali yılı bütçesi kanunlaşınca kadar uygulanacak geçici bütçede bu ücretler %50 artırılarak gündüzleri 15 TL, geceleri 20 TL sına çıkarılmıştır. 1974 bütçesinde hükümetimizin cari harcamalarda büyük ölçüde bir kısıntıya gitmesine rağmen ders ücretlerinin artırılması sebebiyle bütçeye bu yıl getirilen yük 150 milyon lira olacaktır. Ek ders görevi ücreti orta dereceli okullarımızda ücretle ders okutan öğretmenlerimiz ve dışarıdan ücretle ders okutan avukat, doktor, mühendis veya diğer elemanlar için aynı miktarda ve eşit tutulmuştur. Basına intikal ettiği gibi dışarıdan ders okutacak elemanlara ödenecek ücretlerin öğretmenlerimize ödenecek ücretten daha fazla olması gibi durum mevcut değildir. Yanlış yorum kurumların elemanlarının yetiştirilmesi ile ilgili mesleki okul kurs ve hizmet içi eğitimlerinde ödenecek ders ücretleriyle orta dereceli okullarda ödenecek ders ücretlerinin birbirine karıştırılmasından doğmuştur. Halbuki bunların orta dereceli okullarda ödenecek ek ders ücreti ile bir ilişkisi yoktur.....” (163).

Aynı konuda MM’nde 26.5.1974 günü yapmış olduğu konuşmasında Üstündağ kendilerinin yükseköğretim kademesinde de ücret sistemini getirdiklerini, (Eğitim Enstitüleri, Teknik Yüksek Öğretmen Okulları vb) ücretleri %100 artırdıklarını, gündüz 50-60 gece ise 80 TL’ye yükselttiklerini açıklamıştı. (164)

Üstündağ’ın döneminde öğretmenlerin ücretli ders yükleriyle ilgili olarak Bakanlar Kurulu, MEB’na bağlı her derecedeki okulda görevli öğretmenlerin ücretle okutacakları haftalık ders saatlerinin miktarı, ders görevi alacakların nitelikleri konularında, MEB’nın 22.6.1974 tarih ve 209.0 (12) H.28-A030/104920 sayılı teklifi üzerine 657 sayılı kanunun 12 sayılı kanun hükmünde kararname ile değiştirilen 89.maddesine göre 15.7.1974 tarihinde yeni bir düzenleme yapmıştır. Bakanlar Kurulunun yaptığı bu yeni düzenlemeye göre: “ MEB’na bağlı yüksek okullar genel bilgi ve endüstriyel teorik ders öğretmenlerine okullarında veya dengi okullarda branşlarında haftada 6 saat zorunlu ve 6 saat daha isteğe bağlı ücretle ek ders

verilebileceği, Bu durumdaki öğretmenlere akşam öğretimi yapan okullarda ayrıca 6 saat daha ücretle ek ders verilebileceği

-MEB'na bağlı mesleki ve teknik yüksek okulların atelye laboratuvar öğretmenlerine okullarında veya dengi okullarda branşlarında zorunlu 16 saat ücretle atölye ve laboratuvarlarla ek ders görevi verilebileceği, Bunlardan endüstriyel öğretim yapan yüksek öğretmen okulu öğretmenlerine maaşlarına karşılık okutacakları her üç saat endüstriyel teorik derse mukabil alacakları ücretli ders saati toplamına 3 saat daha ilave edilebileceği,

-Televizyon programları ve öteki eğitim araçlarından yararlanarak eğitim yapacak olan Deneme Yüksek Öğretmen Okulu öğretmenlerine branşlarında haftada 12 saat zorunlu ve 6 saat isteğe bağlı ücretle ek ders görevi verilebileceği, Gündüz ve akşam öğretimi yapan ortaöğretim ve temel eğitim ikinci kademe okulları genel bilgi ve endüstriyel teorik ders öğretmenlerine:

-ortaöğretim ve temel eğitim ikinci kademe okullarında branşlarında haftada zorunlu 6 isteğe bağlı ortaöğretim öğretmenlerine branşları içinde 9, temel eğitim ikinci kademe öğretmenlerine 6 saat ücretle ek ders görevi verilebileceği,

-Orta dereceli mesleki ve teknik öğretim okulları ikinci devre atölye ve laboratuvar öğretmenlerine haftalık ücretle branşlarında zorunlu 20 isteğe bağlı 4 saate kadar atölye, laboratuvar, endüstriyel teorik ders görevi verilebileceği, Ayrıca endüstriyel öğretim yapan atölye ve laboratuvar öğretmenlerine her bir 3 saat okuttukları kuramsal derse karşılık da isteğe bağlı 1, 6 saat okutanlara 2, 9 ve daha yukarı okutanlara 3 saat daha ücretle atölye laboratuvar ve endüstriyel teorik ders görevinin verilebileceği, yine bu okullardaki öğretmenlerden çalışma saatleri dışında döner sermaye sipariş işlerinde çalıştırılmayan öğretmen sanat enstitüsü ve teknik lise üstüne eğitim yapan okullarda isteklerine bağlı olarak 8 saat daha ücretle ek ders görevi verilebileceği, kararlaştırılmıştır. (165)

Türk Ordusunun Kıbrıs'ta Giriştiği Barış Harekatı Dolayısıyla Öğretmenlerin Gösterdiği Yurtsever Davranışlara Teşekkür Etmesi:

Üstündağ Türk ordusunun Kıbrıs'ta yaşayan Türklere karşı girişilen soykırımın önüne geçmek ve adanın bozulan statüsünü yeniden oluşturmak üzere giriştiği barış hareketinde öğretmenlerin gösterdikleri yurtsever davranışlara 30.7.1974 tarihinde bir demeç yayınlarak şu şekilde teşekkür etmişti:

“Kıbrıs'ta barışı ve güvenliği sağlamak amacı ile kahraman ordumuzun harekete geçtiği günden bu yana yurdumuzun çeşitli illerinde görevli öğretmenlerimizden tek tek veya guruplar halinde çekilmiş telgraflar alıyorum. Yurtsever öğretmenlerimiz bu telgraflarında Kıbrıs'a çıkan Türk ordusuna gönüllü olarak katılmak istediklerini, Kahraman ordumuza maddi manevi her türlü yardıma hazır olduklarını çok içten ve heyecanlı ifadelerle belirtiyorlar. Bu hususta öğretmen dernekleri temsilcileri ile temas halindeyim. Büyük milletimizin bütün fertleri gibi Türk öğretmenlerinin de milli ülkü, milli amaç etrafında nasıl tek bir vücut haline geldiklerini, kalplerinin nasıl aynı duygu ve aynı heyecanla çarptığını gösteren bu davranışlar karşısında Milli Eğitim Bakanı olarak bir eğitimci ve bir öğretmen olarak gurur ve kıvanç duyuyorum.

Davranışlarıyla milletimizin bu büyük hasletine çok güzel örnekler veren öğretmen arkadaşlarıma yürekten teşekkürler eder, saygılarımı sunarım... M.Üstündağ.” (166)

İlköğretmen Okullarının İkinci Devrelerinin Programlarında Değişiklik Yapılması:

TTK 8.5.1974 tarih ve 323 sayılı kararıyla 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun öğretmen yetiştirmeyle ilgili 43. maddesi uyarınca ilk öğretmen okullarının yeni duruma

intibaklarını sağlamak üzere 28.8.1973 tarih ve 456 sayılı kurulumuz kararıyla adı geçen okulların ortaokula dayalı birinci sınıfları için kabul edilen öğretim programını bitirerek 1974-1975 ders yılında ikinci sınıfa devam edecek öğrencilere modern fen ve matematik programlarının uygulandığı liselerimizdeki programın aynen uygulanması, ek olarak haftada ikişer saat mecburi müzik ve resim derslerine yer verilmesi, edebiyat bölümünde haftada iki saat seminer çalışmalarına ayrılması, ve yine bu sınıfta okuyan öğrencilerin 22 Nisan 1968 tarihi ve 1498 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanmış bulunan orta dereceli okulların sınıf geçme ve imtihan yönetmeliği hükümlerine tabi tutulmalarını kararlaştırmıştır. Karar Üstündağ'ın 8.5.1974 günlü onayıyla yürürlüğe girmiştir. (167)

Yüksek Öğretmen Okullarının Yönetmeliklerinde Değişikliklerin Yapılması:

1.TTK 21.3.1974 tarih ve 190 sayılı kararıyla eğitim enstitülerinde 1972-1973 öğretim yılında eğitim enstitüsü yönetmeliğinin 60.maddesine göre dört sınav hakkını, sınava girmek suretiyle kullanarak bütünlemeye kaldıkları ders sayısını bire indirip bir üst sınıfa devam hakkını alamayan ara sınıf öğrencileri ile aynı yönetmeliğin 61. maddesine göre beş imtihan hakkını imtihanlara girmek suretiyle kullandıkları halde mezun olamayan veya başaramadıkları ders sayısını bire indirmedikleri için kayıtları silinen son sınıf öğrencilerine 1973-1974 öğretim yılı yaz ve güz dönemlerinde iki defa daha imtihana girme hakkı verilmesini kararlaştırmıştır.

2.Talim ve Terbiye Dairesi 23.3.1974 tarih ve 192 sayılı kararıyla Yüksek Öğretmen Okulları yönetmeliğinin 86. maddesini değişik şekliyle kabul etmiştir. 86. madde ile bu okullarda okumakta olan öğrencilerin okul yönetiminin bakanlıkça tahsis edeceği ödenek karşılığında bilgilerini, görgülerini artırmak amacıyla yurt içinde geziler düzenleyebilecekleri karara bağlanmıştır.

3.TTK 23.3.1974 tarih ve 193 sayılı kararıyla eğitim enstitüleri yönetmeliğinin 7. maddesinin h bendi ile 77.maddesinin değiştirilmesini benimsemiştir. 7.maddenin h fıkrasında yapılan bu değişiklikle eğitim enstitülerine yatılı olarak alınacak bayan öğrencilerin evli, boşanmış, veya dul olmamak koşulunu getirmiştir. Gündüzlü burslu, ve akşam öğretimi için bu koşulun aranmamasını kararlaştırmıştır. 77. maddeyle getirilen yeni düzenleme ise bu okullarda yemekhane dışında yemeğin çıkarılamayacağı yemek zamanları dışında da kimseye yemek verilemeyeceği hükmü getirilmiştir. (169)

1.5.7.Diğer Eğitim Faaliyetleri:

IX.Milli Eğitim Şurasının Toplanması ve Alınan Kararların Değerlendirilmesi:

Üstündağ, MEB koltuğuna, Türkiye'nin eğitim sistemi ve sorunları üzerinde belirli bir bilgi, görgü birikimine sahip olarak oturmuştu. (oysa kendinden önce görev yapan birçok Milli Eğitim Bakanı, Türk eğitim sistemini bakanlık yaparken tanımışlar, sorunlarını öğrenmişler ve çözümler bulmaya çalışmışlardı. Dolayısıyla da bu meslektan olmayan bakanların çoğuyla Türkiye zaman kaybetmişti). Üstündağ ise özgeçmişinde de belirtildiği gibi mesleki donanımını sınıf öğretmenliği, ilköğretim müfettişliği, akademik donanımını ise eğitim bilimi üzerinde gerçekleştirmişti. İşte bu özelliği ona görevini yaparken önemli ölçüde kolaylık sağlamış, zaman kazandırmıştır.

Üstündağ Türk eğitim sisteminin sorunlarına çözüm ararken, ne denli geniş bir kamuoyunun akıl ve gönül desteğini arkasına alırsa o denli başarılı olacağı noktasından hareket etmiştir. Dolayısıyla eğitim yönetiminde “tek başına ben bilirim, ben yaparım, ne yaparsam iyi olur” mantığı yerine, “biz biliriz, birlikte düşünerek en iyisini birlikte biz yaparız” mantığını egemen kılmaya çalışmıştır. Göreve başlamasının üzerinden daha birkaç ay geçmeden dört yıldır toplanamayan Türk Milli Eğitim Sisteminin en büyük danışma organı

Milli Eğitim Şurasını toplamaya karar vermesi, Üstündağ'ın belirtilen yönetim anlayışının önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

Üstündağ'ın direktifleri doğrultusunda Talim ve Terbiye Kurulu, 6.5.1974 tarihinde almış olduğu 317 sayılı kararıyla “*Milli Eğitim Sistemimizin Bütünlüğü İçinde Programlar ve Öğrenci Akışını Düzenleyen Kurallar*” konusunu görüşmek üzere IX. Milli Eğitim Şurasının 24 Haziran-4 Temmuz 1974 tarihleri arasında toplanmasını kararlaştırdı.

Üstündağ, Şurayı toplantıya çağırmasının gerekçelerini MM'de bütçe görüşmeleri sırasında 26.5.1974 tarihinde yaptığı konuşmasında şu şekilde açıklamıştı:

“...üç aylık bir Bakan, Milli Eğitim Şurasını toplamaya cesaret etmemelidir. Bunu eğitimci olarak bilen bir arkadaşınızım. Ancak ülkemizdeki özellikle yüksek öğrenim önünde biriken öğrenci sorunu, bunu o kadar acele hale getirmektedir ki, o bakımdan henüz göreve başlayalı üç ay olmasına rağmen çok sıkışık bir dönemde Şurayı toplamaya karar aldım. (...) Şurayı Haziran ayı içinde toplayacağız ve bazı Şuradan geçireceğimiz yenilikleri önümüzdeki ders yılında uygulamaya koyacağız. Uygulamaya koyacağımız bu yeniliklerin riskini biliyorum. Bunların bana getireceği yükleri biliyorum. Şimdiden bana yöneltilecek tenkitleri kendi kalbimde kafamda duyuyorum. Bütün bunlara rağmen, toplumun ekseriyetinin yararına olacağına inandığım bu yeniliklerin yapılmasında en ufak bir tereddüt duymuyorum....” (170)

IX. Milli Eğitim Şurasının toplanması kararının verilmesinin ardından TTK, uzmanlara, Şurada ele alınacak konuyla ilgili olarak “*öneriler*”i içeren bir “*Ön Taslak*” hazırlattı. Bu ön taslaktan yüz bin adet bastırıldı(171) e bütün eğitim kurumlarına, ilgili bakanlık, kurum ve kişilere, parlamenterlere, basına ve kamu oyuna, özellikle eğitim sisteminin en önemli ögesi olan öğretmenlere dağıtıldı. Kendilerinden de ön taslakla ilgili görüşlerini bildirmeleri istendi. Bu arada Van, Trabzon, İstanbul, Sivas, Konya ve İzmir illerinde, bölge toplantıları düzenlenerek konu tartışıldı. Bu bölge toplantılarına toplantının yapıldığı ilin milli eğitim müdürü başkanlık yaptı. Bölge içindeki illerin çeşitli derece ve türdeki eğitim kurumlarından seçilen temsilciler, müsteşarlar, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı, kurul temsilcileri ve ilgili genel müdürler bölge toplantılarında hazır bulundular. (172) Bunların yanı sıra her ilde öğretmenlerle, meslek kuruluşlarının temsilcileriyle yapılan toplantılarda ön taslak tartışıldı, görüş ve öneriler alındı.

Yine Türkiye'deki tüm Üniversite Rektörlüklerinden, Akademi Başkanlıklarından ve yüksekokul müdürlüklerinden ön taslakla ilgili görüş ve öneriler istendi. Bu şekilde yapılan toplantılarda alınan kararlar, ilgili kurum ve kişilerden toplanan görüş ve öneriler doğrultusunda ön taslak üzerinde MEB tarafından gerekli değişiklikler yapıldı ve düzeltilmiş yeni durumuyla Şura üyelerine sunuldu.

Tüm hazırlıklar bittikten sonra Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası 24.6.1974 tarihinde Ankara'da toplandı. (173) Toplantı öncesinde, Milliyetçi Öğretmenler Konfederasyonu, Üstündağ'ın uygulamalarını onaylamadığı için Şura'ya katılmayacağını açıklamıştı. (174)

DMEŞ, “*milli eğitim sisteminin bütünlüğü içinde programlar ve öğrenci akışını düzenleyen kurallar üzerinde Bakanlıkça hazırlanan öneriler*”i iki komisyon çalışması halinde ele alarak incelemiştir. Birinci komisyon, öğrenci akışının düzenlenmesinde ölçme ve değerlendirme ile ilgili önerileri incelemiştir. İkinci komisyon, ortaokul ders dağıtım çizelgesi ön taslağı, ortaöğretimde ortak, özel ve seçmeli dersler, ortaöğretimde ders geçme ve kredi düzeni konularını iki alt çalışma grubuna bölünerek incelemiştir. (175)

DMEŞ’nda görüşülen konularla ilgili olarak 135 karar alınmıştır. Bu kararların aynen uygulanmasının yerinde olacağına ilişkin TTK’nın 3.7.1974 gün ve 381 sayılı kararını Bakan Üstündağ, 5.7.1974 tarihinde onayladı ve böylece de Şura kararları yürürlüğe konuldu. (176)

Şurada alınan kararlar:

1. Türk eğitim sistemi içinde programlar ve öğrenci akışını düzenleyen kurallar,
2. 1974-1975 öğretim yılında yeni sistemle ilgili uygulama planına yönelik kararlar olmak üzere iki temel kısma ayrılarak değerlendirilebilir. (Zaten Şura özel kitabında da (dökümanında) aynı yol izlenmiştir.)

Birinci kısımdaki kararlar da “*Türk eğitim sistemini düzenleyen genel esaslar*” ve “*Türk eğitim sisteminin genel yapısı ve programlar*” olarak iki bölüme ayrılmıştır.

Birinci bölümde yer alan “*Türk eğitim sistemini düzenleyen genel esaslar*” 1739 sayılı yasanın ilk 17 maddesinin aynen tekrarından oluşmuştur.

İkinci bölümde “*Türk eğitim sisteminin genel yapısı ve programlar*” başlığı altında yer alan kararlara bakıldığında yine 1739 sayılı METK’nun 18. ve 33. maddelerdeki düzenlemelerine açıklık getirildiği görülmektedir. Özellikle temel eğitimin ikinci kademesi olarak METK’nda yer alan 3 yıllık ortaokul eğitimine yönelik yeni düzenlemeler yapılmıştır. Şura’nın aldığı kararlar çerçevesinde ortaokulun amaç ve görevleri ortaokul programının genel nitelikleri, ortak dersler, seçmeli dersler, din bilgisi, rehberlik ve eğitsel çalışmalar, ortaokul haftalık ders dağıtım çizelgesi konularında yeni düzenlemeler yapılmıştır.

Daha önce ortaöğretimin ilk kademesi olan, fakat 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile 8 yıllık temel eğitim içine alınan (ikinci kademesi durumuna getirilmiştir) ortaokulun amacı Şurada, “*öğrencilerin eğitimlerini yaş ve gelişim seviyelerine uygun surette sağlamak, onlara günlük yaşantıları ile ilgili bilgi, beceri ve tavırları kazandırmak, öğrencilere ortaöğretim programlarına geçebilmek için gerekli olan temel bilgi ve becerileri kazandırmak, çevrenin coğrafi, ekonomik sosyal ve kültürel özelliklerini de göz önünde tutarak çeşitli iş ve uğraşı alanlarında ilgi ve kabiliyetlerini deneme ve geliştirme fırsatı vermek, böylece ileride işe yönelmede ve meslek seçiminde daha isabetli karar vermelerine yardımcı olmak ile görevli bir eğitim ve öğretim kurumu...*” olarak belirlenmiştir.(Karar No:1) Bu karar, aynı konu üzerinde bundan önceki Şurada alınan (VIII. Milli Eğitim Şurası) kararlarla büyük ölçüde örtüşür niteliktedir.

Şura, ortaokullarda (amaç ve görevlerini gerçekleştirmek üzere) öğrencilere okutulacak dersleri (ortaokul programı) şu şekilde üç kümeye ayırmıştır:

1. öğrencilere temel nitelikte genel kültür kazandıran ortak dersler,
2. öğrencinin gereksinmesine ve çevrenin özelliklerine cevap veren seçmeli dersler,
3. ilgi, istidat ve kabiliyetlerinin belirmesine, gelişmesine ve kişiliklerinin oluşmasına yardımcı olan rehberlik etkinlikleri ve eğitsel çalışmalar (Karar No :3)

Ortaokullar için getirilen “*Rehberlik etkinlikleri ve eğitsel çalışmalar*” VIII. MEŞ’ndan farklı olarak IX. MEŞ’in getirdiği yeni bir program değişikliği kararıdır.

Türkçe, Matematik, Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi, Yabancı Dil, Sanat ve İş eğitimi, Müzik, Beden Eğitimi ve Ahlak ortaokullarda öğrencilere okutulacak ortak dersler olarak belirlenirken, İş ve Teknik Eğitim, Mahalli El Sanatları, Ev Ekonomisi, Uygulamalı Tarım, İşletmecilik, Güzel Sanatlar Eğitimi, Fotoğrafçılık, Kampçılık ve Yavrukurt, Kütüphane Bilgisi ana başlıkları altında da seçmeli dersler belirlenmiştir.

DMEŞ’nda ortaöğretim kademesiyle ilgili olarak da kararlar alınmıştır. METK’nun ortaöğretimi düzenleyen 26-33. maddelerine açıklık getirilmiştir. Şura ortaöğretimin kapsamını, ortaöğretimden yararlanma hakkını, amaç ve görevlerini düzenleyen 26., 27., 28., maddeleri üzerinde herhangi bir değişiklik yapmamıştır. Yalnız ortaöğretimin kuruluşunu düzenleyen 29. maddesine açıklık getirmiştir. Bu konuyla ilgili olarak Şurada ortaöğretim kurumlarının programlarının 1. yükseköğretime hazırlayan programlar, 2. hem mesleğe, hem de yükseköğretime hazırlayan programlar, 3. hayata ve iş alanlarına hazırlayan programlar biçiminde düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. (23 nolu karar) Bu doğrultuda da ortaöğretim kurumlarında öğrencilere okutulacak dersler: 1. Bütün programlar için ortak dersler, 2. Yükseköğretime hazırlayan özel dersler, 3. Seçmeli veya mesleki dersler olarak üç kümeye ayrılmıştır.

Bütün ortaöğretim programları için öngörülen ortak dersler şu şekilde saptanmıştır:

1. sınıfta: Türk Dili ve Edebiyatı, Matematik, Sosyal Bilimler (Tarih-Coğrafya) Fiziksel Bilimlere Giriş, Yabancı Dil, Beden Eğitimi, Ahlak, Din Bilgisi,

2. Sınıfta: Türk Dili ve Edebiyatı II, Milli Güvenlik, Beden Eğitimi, Ahlak, Din Bilgisi (isteğe bağlı),

3. sınıfta: Kompozisyon, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Türkiye Coğrafyası, Beden Eğitimi (Karar 25)

Bir önceki Şurada (VIII.MEŞ’nda) ortaöğretimin ikinci devresinin birinci sınıfı (9. sınıf), birinci devreden (ortaokuldan) gelen öğrenciler arasındaki düzey farklılıklarının giderilmesi, birinci devre sonunda öğrencilere okul öğretmenler kurulu tarafından yapılan yöneltme tavsiyesindeki muhtemel yanlışları düzeltme olanağının ve fırsatının verilmesi, izleyen yıllarda yönelecekleri programlar için hazırlanabilmeleri için “yöneltme sınıfı” olarak benimsenmişti. Onuncu sınıfta öğrencilerin yükseköğretime “Edebiyat” ve “Fen” olmak üzere iki çeşit programa ayrılarak hazırlanmaları öngörülmüştü. On birinci sınıfta ise edebiyat kolundan gelenlerin “Dil ve Edebiyat”, ile “Sosyal ve Ekonomik Bilimler”, Fen Kolundan gelenlerin de “Matematik-Fizik” ile “Tabiat Bilimleri” kollarına ayrılmaları kararlaştırılmıştı.

IX. Şurada ortaöğretimin ikinci kademesinin birinci sınıfının, ad olarak belirtilmesi bile işleyiş olarak bir önceki şuranın kararlarıyla örtüşür nitelikte yöneltme sınıfı olma özelliği korunmuştur. X. Sınıftan itibaren ise öğrencilerin yükseköğretime başlıca dört çeşit program çerçevesinde hazırlanmasına-yönlendirilmesine karar verilmiştir. (Karar 29, s.293) Bunlar:

1. Dil ve Edebiyat Programı,
2. Sosyal ve Ekonomik Bilimler Programı,
3. Matematik-Fizik Programı,
4. Tabii Bilimler Programı

Ortaöğretim kurumlarının yükseköğretime hazırlayan bu programlarında okuyacak öğrenciler için Şurada tüm bölümler için X. ve XI. sınıflarda alınması gereken bazı “Özel Dersler” belirlenmiştir. Öğrencilerin bu özel dersleri, tüm bölümlerin IX., X. ve XI. sınıflarında (ortak ders olarak almaları gereken derslerine ek olarak) almaları öngörülmüştür. (Karar 30, DMEŞ;Ön., ver., s.291-292)

Böylece dört değişik bölüme ayrılarak yükseköğretim programlarına hazırlanan öğrencilerin, alacakları bu özel derslerle, ileride okuyacakları (kendi alanlarıyla örtüşen) yükseköğretim programlarına daha iyi hazırlanacakları sayılısından hareket edilmiştir.

Yükseköğretime Hazırlayan Programların Özel Ders Dağılımı

Program Türü	X.Yıl	XI.Yıl
Dil ve Edebiyat	Matematik II (3), Tarih II(3), Coğrafya II(3) Fiziksel Bilimler(6) Yabancı Dil (4)	Türk Dili ve Edebiyatı III(6), Felsefe Grubu (Felsefe, Psikoloji, Sosyoloji, Mantık) (6), Biyoloji(6), Yabancı Dil (4),
Ekonomik ve Sosyal Bilimler	Matematik II (3), Tarih II(3), Coğrafya II(3) Fiziksel Bilimler(6) Yabancı Dil (4)	Ekonomi Grubu (6), Felsefe Grubu (Felsefe, Psikoloji, Sosyoloji, Mantık) (6), Biyoloji(6), Yabancı Dil (4),
Matematik-Fizik	Matematik II -III(6), Kimya (6), Tarih II veya, Coğrafya II(3) ,Yabancı Dil (4)	Matematik (ileri) (6), Fizik (6), Felsefe Grubundan iki ders (3), Yabancı Dil (4)
Tabii Bilimler	Matematik II -III(6), Kimya (6), Tarih II veya, Coğrafya II(3) ,Yabancı Dil (4)	Biyoloji (6), Fizik (6), Felsefe Grubundan iki ders (3), Yabancı Dil (4)

Şurada, Matematik-Fizik alanında yükseköğretime hazırlayan programlar ile Tabii Bilimler alanında yükseköğretime hazırlayan programların X. yılında yer alan Tarih II, veya Coğrafya II, derslerinin teknik lise program taslaklarında yer almamasına, X. ve XI. yıllarda ortak ders olarak yer alan Tarih ve Coğrafya dersleri ile yetinilmesine karar verilmiştir. (Karar No:30, s.292)

Şura, ortaöğretim kurumlarının programlarına ortak ve özel derslerin yanı sıra öğrencilerin özel ilgi ve yeteneklerini ortaya çıkarmayı, geliştirmeyi amaçlayan “Seçmeli Ders”lerin de konulmasına karar vermiştir. Seçmeli derslerin konulmasındaki amaçlar şöyle saptanmıştır:

- 1.Öğrencilerin hayata, çevreye ve iş alanlarına geçmelerini kolaylaştırmak için onlara gerekli bilgi ve becerileri kazandırmak,
- 2.Onlara çeşitli iş alanlarını tanımalarına, bu alanda beceri kazanmalarına yardım etmek,
- 3.Onlara kişisel kabiliyetlerini geliştirme olanağını sağlamak,
- 4.Onlara yönelecekleri yüksek öğretim alanına daha iyi hazırlanabilmeleri için tamamlayıcı bilgi ve beceriler edinmelerine yardım etmek
- 5.Onlara boş zamanlarını yararlı şekilde kullanma alışkanlığı kazandırmak

Şura 36 sayılı kararıyla 45 dersten oluşan bir seçmeli dersler listesini kabul etmiştir. (s.293-294)

Şurada hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan programların özellikle teknik liseler ile imam hatip liselerinde uygulanması kararlaştırılmıştır. Bu okulların programlarında ortak dersler ve özel derslerin yanı sıra mesleklerin özelliklerine uygun düşen yeter sayıda meslek derslerinin konulması kararlaştırılmıştır. (Karar No:37, s.295)

DMEŞ'nda yükseköğretim önündeki öğrenci yığılmasını önlemeye yönelik olarak yeniden düzenlenen Türk ortaöğretim sistemi içinde hayata ve iş alanlarına hazırlayan programlara da yer verilmiştir. Yalnız bu programların adları, ders dağılım cetvelleri üzerinde sınırlayıcı herhangi bir karar alınmamıştır. Bu konuda bakanlıkça Şuraya sunulan ön taslaklar üzerinde çalışılmış, sonunda bu programların üzerinde Bakanlıkça yeniden çalışılması ve deneme niteliğinde uygulamaya konulması kararlaştırılmıştır. (Karar No:39)

Şura getirilen üç tür program içinde yatay ve dikey geçişlere de izin vermiştir. (Karar No:42)

VIII.MEŞ'nda ikinci devre ortaöğretim kurumlarında çeşitli programların ders geçme ve kredi düzenine göre tamamlanması ilke olarak benimsenmiş bu ilkenin uygulanması için Bakanlıkça hazırlanacak planın IX.Milli Eğitim Şurasında incelenerek karara bağlanması kararlaştırılmıştı. (Karar No:41) İşte bu doğrultuda Bakanlıkça yapılan çalışmalar IX.MEŞ'nda tartışılmış ve "ortaöğretim kurumlarında çeşitli programların ders geçme ve kredi düzenine göre tamamlanması" karara bağlanmıştır. Bu karar Türk eğitim sistemi için yeni ve reform niteliğinde bir karar olarak görülmelidir.

DMEŞ bir öğretim yılı boyunca okutulan derslerin haftalık her bir ders saatinin bir, bir yarıyıl boyunca okutulan dersin yarım, atelye derslerinin de iki saatinin bir kredi olarak tanınmasını kabul etmiştir. (Karar No:44)

Şurada hangi programda olunursa olunsun, lise diplomasının alınabilmesi için üç yıllık programlarda en az 90, dört yıllık programlarda da 120 kredilik bir öğretimin başarıyla tamamlanmasının gerekli olduğu benimsenmiştir. Yine öğrenciye okuduğu ortaöğretim programında aldığı dersleri ve bu derslerdeki başarı durumunu gösteren ek bir belgenin verilmesi, bu belgedeki bilgilerin de girilecek yükseköğretim kurumları tarafından değerlendirilmesi kararlaştırılmıştır. (Karar No:45)

DMEŞ'nda, yükseköğretime geçişle ilgili olarak METK'nun 31. maddesinde belirtilen hüküm aynen benimsenmiştir. Bu konuda öneri niteliğinde bile olsa yeni bir karar alınmamıştır.

METK'nun 31. maddesindeki yükseköğretime geçişi düzenleyen hüküm VIII. MEŞ'nda alınan kararın büyük ölçüde aynen korunarak yasa metnine konulması biçiminde gerçekleştirilmişti.

METK'nun 31. maddesi, ortaöğretim kurumlarının yükseköğretime veya hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan programlarını bitiren öğrencilerinin yetiştirildikleri yönde üniversitelere akademilere ve yüksekokullara girmek için aday öğrenci oldukları, hangi fakülte, akademi ve yüksekokullara ortaöğretimin hangi programlarını bitirenlerin nasıl alınabileceklerinin ise (yükseköğretime giriş koşulları) MEB ile yükseköğretim kurumları arasında işbirliği yapılarak belirleneceği, yine bu geçişin diploma derecesine bakılarak olabileceği gibi merkezi yarışma sınavları sistemiyle de veya her kurumun kendisi tarafından düzenlenecek sınavlarla da olabileceği hükmünü içermektedir. Böylece IX.MEŞ'nda yükseköğretim kurumları önünde öğrenci yığılmasının nasıl önlenebileceğine ilişkin bağlayıcı ve yeterince açık bir karar alınmamıştır. Oysa o günlerde araştırmanın ön bölümlerinde de söz edildiği gibi komuoyunun bu konuda ciddi beklentileri vardı. Hükümet üyeleri ve Bakan Üstündağ'da tüm lise mezunlarının yükseköğretim kurumlarına sınavsız alınacaklarına ilişkin vaadlerde bulunmuşlardı. İşte bu konuda Şurada bu işin nasıl olacağına ilişkin açık bir karar alınmamıştır. Sadece yükseköğretime geçişin yasada öngörüldüğü biçimde yapılacağı vurgulanmakla yetinilmiştir.

Şurada ortaöğretim kurumlarında ders geçme ve kredi düzeninin 1974-1975 öğretim yılında deneme niteliğinde olmak üzere bazı okullarda IX.sınıftan itibaren uygulanmaya başlanması, birinci yıl deneme sonuçlarına göre de 1975-1976 öğretim yılından başlayarak bütün okulların IX. Sınıflarında genelleştirilmesi böylece yeni düzenin dört yıl içinde gerçekleştirilmesi kabul edilmiştir. (Karar No: 48 - 109)

IX.MEŞ'nda ortaöğretim kurumlarında yıllık ders çeşidinin azaltılması ve derslerin yoğunlaştırılmış olarak okutulmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda ortaöğretimde öngörülen ders geçme ve kredi düzeni ile ilgili denemeler yapıp uygulama genelleştirilinceye kadar geçecek dönem içinde bütün liselerde (modern fen ve matematik programı uygulayanlar hariç) 1974-1975 öğretim yılında daha önce ortaöğretim bölümünde Tablo ....'da gösterilmiş bulunan ders dağıtım çizelgesinin uygulanmaya konulmasını kararlaştırılmıştır. (Karar No:49)

IX.MEŞ'nda yukarıda kararların dışında Türk eğitim sistemi içinde öğrenci akışını yeniden düzenlenmesiyle ilgili kararlar da alınmıştır.

IX.MEŞ'nda alınan kararların bir bölümü makalenin bundan önceki bölümlerinde değerlendirildiği için tekrara düşmemek için ele alınmamıştır.

6.Mustafa Üstündağ'ın Görevden Ayrılması

CHP-MSP koalisyon hükümeti, her iki parti arasında dünya görüşü, siyaset anlayışı farklılığından ötürü, kurulduğu günden başlayarak gerilim içinde yaşamıştır. Anlaşmazlıklar dayanılmaz boyuta gelince de Başbakan Ecevit hükümetinin istifasını 18.9.1974 günü Cumhurbaşkanı Korutürk'e sunmuştur. Yeni hükümet kuruluncaya değin hükümet görevini bir süre daha sürdürmüştür.

Ord.Prof.Dr.Sadi İrmak'ın Başbakanlığı altında kurulan hükümetin 17.11.1974 tarihinde göreve başlaması ile CHP-MSP hükümetinin görevi resmen sona ermiştir. Üstündağ'da Milli Eğitim Bakanlığı görevini Prof.Dr.Safa Reisoğlu'na devretmiştir.

Üstündağ'ın görevden ayrılırken meslektaşlarına yayınlamış olduğu aşağıda sunulan ayrılış mesajı, onun kısa süren Milli Eğitim Bakanlığı görevinin genel bir değerlendirmesini de içermektedir. Üstündağ şu mesajı yayınlamıştı:

“Sayın meslektaşlarım,

26.1.1974 tarihinde devraldığım Milli Eğitim Bakanlığı görevini 17.11.1974 tarihinde sayın Prof.Dr.Safa Reisoğlu'na devretmiş bulunuyorum.

Görev sürem içinde milli eğitim sistemimizi geliştirmek ve iyileştirmek için girilen yenileşme çalışmalarımızda, tüm eğitim yöneticilerinden ve eğitim sistemimizin temel unsuru olan öğretmen meslektaşlarımdan gördüğüm yapıcı ilgi ve yardımları hayatım boyu en kıymetli anı olarak muhafaza edeceğim.

Çağın gereği olarak süratli değişikliklerin oluşmakta olduğu ülkemizde toplumumuzun ihtiyaçlarına, bireylerimizin ilgi ve yeteneklerine cevap verebilecek bir eğitim sisteminin yaratılmasında yenileştirme ve iyileştirme çalışmalarımızın başarıya ulaşması büyük ölçüde eğitim sisteminin temel unsuru olan öğretmene bağlıdır.

Toplumumuzun isterlerine göre gelecek kuşağı öğretmen hazırlar. Sınıfa giren geleceğiniz olan çocuklarımızın yetiştirilmesi görevini doğrudan yüklenen öğretmendir. Öğretmenin başarısı gerçekte toplumumuzun başarısı olacaktır. Öğretmenin başarılı olabilmesi öğretmenin huzur ve güven içinde çalışmasını gerektirir. Milli Eğitim Bakanı olarak görev süremde eğitim sistemimizin temel ögesi olan öğretmen toplumunun görüşlerinin çalışmalarımızın her safhasında yer almasına özenle önem vermeğe çalıştım. Öğretmen toplumuna yeterli huzur

ve güvenin verilebilmesi için yasaların bana verdiği yetkilerle gerekli tedbirleri almaktan çekinmedim. Bu konuda yaptıklarımızın yeterli olduğu kanısında değilim. Öğretmen toplumunun özlük hakları konusunda amaçladığımız tedbirlerin pek çoğu koalisyon hükümetinin yarattığı zorluklar nedeniyle gerçekleşmemiştir.

Halka dönük, toplumumuz ihtiyaçlarına etkin olarak cevap verebilecek şekilde eğitim sisteminde yapılacak tüm yenileştirme faaliyetlerinin öğretmen toplumu ile birlikte oluşturulmasının gereğine kuvvetle inanıyorum. Bunun için politikacılar ve yöneticiler olarak öğretmenlerin aralarında yaşadıkları halkın sorunlarını dile getirmelerinden gerektiğince yararlanmalıyız.

Öğretmenlerin gerçekçi sesine kendimizi açık tutarak eğitim sisteminde alınacak kararlarda öğretmenin katkısını sağlayarak öğretmene toplumdaki hak ettiği yeri vererek eğitimde başarıya dolayısıyla kalkınmada başarıya ulaşabilmemize içtenlikle inandığımı bir kez daha belirtmek isterim.

Çağımızda bütün toplumlarda olduğu gibi bizim toplumumuzda da milli eğitim sisteminin liderliğini genellikle hükümet başkanlarının yüklenmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Kısa hükümet dönemimizde sayın Başbakan Bülent Ecevit'in eğitim sorunlarımıza gösterdiği yakın ve yapıcı ilgiyi burada belirtmeyi görev sayıyorum.

Görev sürem içinde milli eğitimdeki çalışmalarımızın her safhasında değerli ilgi ve yardımlarını esirgemeyen başta sayın Cumhurbaşkanımız Fahri Korutürk'e, Sayın Başbakan Bülent Ecevit'e Sayın bakanlara ve parlamenterlere, tüm eğitim yöneticilerine, eğitim sisteminin temel ögesi olan öğretmen meslektaşlarıma, eğitimcilere, basın ve TRT mensuplarına yürekten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Dokuz ayı aşkın bir süreden beri sorumluluğunu taşıdığım MEB görevinden ayrılırken, milli eğitim sistemimizde görev yapan tüm arkadaşlarıma içtenlikle başarılar ve mutluluklar dilerim.

Mustafa

Üstündağ'ı (177)

Sonuç

Mustafa Üstündağ, Türkiye'nin sosyal, siyasal ve ekonomik yönlerden oldukça sorunlu olduğu, giderek eğitim kurumlarında şiddetin arttığı, toplumda ideolojik görüş ayrılıklarına dayalı olarak her kesim arasında (özellikle öğretmen ve öğrenciler arasında) ciddi kamplaşmaların gözlemlendiği bir dönemde, Milli Eğitim Bakanlığı yapmıştır. Bunların yanısıra Türkiye Cumhuriyeti Devleti ilk kez onun Bakanlık yaptığı dönemde ciddi olarak bir ülkeyle, (komşusu Yunanistan) sıcak çatışma ortamına girmiştir. İşte bu güç koşullar altında o Milli Eğitim Bakanı olarak Türkiye'nin önemli eğitim sorunlarına çekirdekten bir eğitimci olarak ciddi biçimde ve cesaretle yaklaşmıştır. Hemen hemen Türk eğitim sisteminin her sorununun çözümüne yönelik çözüm projelerinin oluşturulması konusunda çaba göstermiştir. Ortaöğretim ve yükseköğretim kademesinde önemli projelere de imzasını atmıştır. Bu projeleri uygulamaya koyarken yanında ve karşısında büyük kitleleri bulmuştur. Fakat o doğru bildiği yolda sapmadan ilerlemiştir.

Üstündağ, görev süresinin kısıllığı nedeniyle kafasında düşündüğü yeni Türk eğitim sistemini kuramadan, başlattığı çalışmaların sonuçlarını alamadan görevinden çekilmek zorunda kalmıştır. Onun iyi niyetle başlatmış olduğu özellikle Eğitim Enstitülerindeki gece öğretimi ile Mektupla Yükseköğretim uygulamaları daha sonra kötü sürdürüldüğü için Türk

eğitim sisteminin niteliğinin dűşmesinde önemli rol oynamıştır. Uygulamaya koymaya çalıştığı Türk ortaöğretim sistemindeki ders geçme ve kredi esasına, yöneltme esasına dayalı düzenin kendinden sonraki hükümetler tarafından sürdürülmemesi; Türk çocuklarının ilgi, yetenek ve ülkenin insangücü gereksinmeleri doğrutusunda yetiştirilmelerini engellemiş, böylece de yükseköğretim önündeki öğrenci yığılması sorunu çözülememiştir.

Üstündağ'ın Milli Eğitim Bakanı olarak yukarıda genel hatlarıyla özetlenmeye çalışılan eğitim görüş ve faaliyetleriyle Türk eğitim tarihinde kendine özel bir yer edindiğini söylemek, yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.

KAYNAKLAR:

1. *Vatandaş Sandık Başına*, Milliyet gaz., 14.10.1973
2. *Cumhuriyet Yıllığı, 1974-1975, İstanbul:1975, s.8*
3. *Cumhuriyet Yıllığı, aynı., s.8*
4. *Turhan Ilgaz. "Bir Koalisyonun 235 Günlük Öyküsü". Cumhuriyet gaz., 18-24 Eylül 1974*
5. *Emre Kongar, 21.Yüzyılda Türkiye "2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı. İstanbul:Remzi Kitabevi 1999, s.179*
6. *Süleyman Arif Emre, MNP'nin kapatılmasından sonra onun yerine kurulmuş bulunan MSP'nin ilk genel başkanı ve Milli Nizam Partisinin de kurucuları arasında yer almıştı.*
7. *Çavdar, Ön.ver., s.226*
8. *Kongar, Ön.ver., s.180*
9. *"Ecevit: CHP Marksist Değildir"., Milliyet gaz., 18.10.973*
10. *Alpay Kabacalı. Türk Basınında Demokrasi. Ankara Kültür Bak., Yay., 1994, ss. 318-325*
11. *Kabacalı, aynı es., s.318*
12. *Kabacalı, aynı es., s.320*
13. *Kabacalı, aynı es., s.321-322*
14. *Milliyet gaz., 18.10.1973*
15. *Milliyet gaz., 18.10.1973*
16. *Milliyet gaz., 31.10.1973*
17. *Milliyet gaz., 8.11.1973*
18. *"Ecevit Başbakanlık Görevini Bıraktı". Milliyet gaz..7.11.1973*
19. *"Başbakanlık Bu Defa Demirel'e Verildi". Milliyet gaz., 13.11.1973*
20. *"Bozbeyle Demirel'e Hayır Dedi". Milliyet gaz., 15.11.1973*
21. *"Erbakan AP'ye Evet Dedi.... Milliyet gaz.,16.11.1973*
22. *"Ecevit Demirel'in Başkanlığında Üçlü Koalisyonu Reddetti". Milliyet gaz., 17.11.1973*
23. *"Demirel De Dün Görevini İade Etti". Milliyet Gaz., 18.11.1973*
24. *"Korutürk CHP AP Koalisyonu İstedi". . Milliyet Gaz. , 20.11.1973*
25. *"CHP Azınlık Hükümeti Ve Erken Seçimde Kararlı". Milliyet gaz., 22.11.973*
26. *Milliyet gaz., 23.11.1973)*
27. *"Ecevit Partisiz Başbakana Karşı". Milliyet gaz., 3.12.973*
28. *Milliyet gaz.,9.12.1973*
29. *Milliyet gaz.,19.12.1973*
30. *A.İpekçi. Milliyet gaz., 25.12.1973.*
31. *"Erken Seçim İçin Hükümeti Talu Kuruyor...." Milliyet gaz., 16.12.1973*
32. *"Ecevit ve Erbakan Hükümet Protokolü Üzerinde Görüştiler"., Milliyet gaz., 11.1.1974*
33. *"Ecevit- Erbakan Hedefe Yaklaştık". Milliyet gaz.,13.1.1974*
34. *"CHP MSP Ortaklık İçin Anlaştılar. MSP Yedi Bakanlık Alacak". Milliyet gaz.,14.1.1974*

35. Turhan Ilgaz, *Bir Koalisyonun 235 Günlük Öyküsü*. Cumhuriyet gaz., 18-24 Eylül 1974
36. "Ecevit'e Görev Verildi". Milliyet gaz., 16.1.1974
37. "Erbakan Hükümet 10 Günde Kurulur..." Milliyet gaz., 18.1.1974
38. "Protokol Toplantısı Başlıyor". Milliyet gaz., 19.1.1974, / "Protokol İçin Anlaşma Oluyor". Milliyet gaz., 20.1.1974, "Erbakan'ın Yetkileri Üzerinde Duruluyor". Milliyet Gaz., 21.1.1974
39. "Görüşmeler Kesildi Sonra Asiltürk Ve Baykal Görüştü Ve Koalisyon Oldu" Milliyet gaz., 22.1.1974
40. "8 Sorunun Çözümü Liderlere Bırakıldı. MSP Kabine Bugün Yarın Açıklanabilir. 22.1.1974 Protokol Yarın İmzalanacak Ve Bakanlar Kurulu Belli Olacak" Milliyet gaz., 24.1.1974
41. "Protokol Bugün Törenle İmzalanıyor. 25.1.1974, Protokol İmzalandı Bakanlar Belli Oldu. Milliyet gaz., 26.1.1974
42. Nuran Dağlı-Belma Aktürk. *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları. II. Cilt. (1960-1980)* Ankara:TBMM.Basımevi. 1988., s.265
- ⁴³ Millet Meclisi Üyesi Hal Tercümesi Kağıdı Örneği., Dönem :3 Sicil: 868
- ⁴⁴ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi. İstanbul:Milliyet yay., 23.Cilt s.12046
- ⁴⁵ "Üstündağ: Lise Mezunları Açıkta Kalmayacak". Milliyet gaz., 28.3.1974
- ⁴⁶ Millet Meclisi Tutanak Dergisi. B:86, O:2, 26.5.1974)
- ⁴⁷ Gerçi Üstündağ MM'de daha önce 12.2.1974 v e 30.4.1974 tarihlerinde kendisine yöneltilen soru önermelerini cevaplandırırken de bazı açıklamalarda bulunmuştu. Ama bu konuşmalarında hem eğitim görüşleri, hem de izlemeye çalıştığı eğitim politika ve uygulamaları hakkında yeterli açıklamalarda bulunmamıştır. Asıl önemli açıklamaları yukarıda belirtilen tarihlerdeki basın toplantısı ile MM'de bütçe görüşmelerinde yapmıştır.
- ⁴⁸ Milliyet gaz., 28.3.1974
- ⁴⁹-"Yeni Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ Eğitim Sorunlarını Yeni Bir Zihniyetle Ele Alıyor". Yurt İçinde Ve Dışında Eğitim Hareketleri dergisi, Cilt:20, Sayı:227/228 1974, s.1,
- ⁵⁰ Üstündağ, MM'de 26.5.1974 tarihinde yapmış olduğu konuşmasına "Bakanlığın bütçesi üzerinde lehte ve aleyhte konuşan arkadaşlarımdan değerli katkılarını yürekten teşekkürü bir borç bilirim" diye başlamıştı. Üstündağ daha sonra bu durumun demokrasinin fazileti olduğunu, yöneticilik mevkiine gelenlerin, sorumluluk taşıyanların lehte olan konuşmalardan da aleyhte olan uyarılardan da yararlanmayı bilmelerinin gerekli olduğunu, bu eleştirileri bakanların kendi kişiliklerine yönelik bir övgü ya da hakaret olarak görmemelerini, bunları sistemin iyileştirilmesine yönelik uyarılar olarak algılamalarının daha doğru olacağını vurgulamıştı. Üstündağ konuşmasını sadece bir yönetici değil aynı zamanda da bir eğitim bilimci olarak, eğitim ve toplum arasındaki kopmaz ilişkileri son derece anlamlı biçimde kurarak sürdürmüştü.
- ⁵¹ MM.TD.B:86, O:2, 26.5.1974 ss.185-186
- ⁵² MM.TD.B:86, O:2, 26.5.1974 ss.185-186
- ⁵³ Bu konuşmanın tam metni 13.5.1974 tarih ve 1789 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanmıştır.
- ⁵⁴ MM.TD.B:86, 26.5.1974,O:2., s.211
- ⁵⁵ MMTD.B:69, O:1, 30.4.1974, s.272-277

⁵⁶ MMTD.B:69 O:1, 30.4.1974 s.276-277

⁵⁷ MM.TD.B:86, 26.5.1974, O:2, s. 189

⁵⁸ MM.TD.B:86, 26.5.1974, O:2, s.199

⁵⁹ MM.TD.B:86, 26.5.1974,O:2 s.170

⁶⁰ Eğitim Hareketleri derg., aynı., ss.1-5

⁶¹ MM.TD.B:86, 26.5.1974, O:2, s.188

⁶² “Protokol Yarın İmzalanacak Ve Bakanlar Kurulu Belli Olacak.Milliyet gaz., 24.1.974 /Protokol Bugün

Törenle İmzalanıyor.Milliyet gaz., 25.1.1975, Protokol İmzalandı. Korutürk Hükümet Listesini

Onayladı.Bakanlar Belli Oldu. Milliyet Gaz., 26.1.1974- Koalisyon Protokolü Açıklandı.Protokolun tam

metni Milliyet gazetesinin 26.1.1973 tarihli nüshasının 6. ve 7. sayfalarında yayınlanmıştır.

⁶³ CHP/MSP koalisyon hükümetinin Türk eğitim sisteminde mesleki ve teknik ortaöğretimi temel eğitimin birinci kademesine (ilkokul üzerine) dayandırma politikası, aslında Temel Eğitim Yasasının özüne aykırı bir anlayış olarak dikkat çekmiştir. Böyle bir anlayış değişikliğinin de arkasında, 12 Mart sonrasında kapatılan İmam Hatip Okullarının orta kısımlarının yeniden açılabilmesine olanak sağlayacak eğitsel dayanak oluşturma çabasının yattığı görülmektedir. Eğitim alanındaki bu politika değişikliğinin de iktidarın küçük ortağı MSP kanadından geldiği anlaşılmaktadır. Çünkü ortaokul üzerine dayandırılan İmam Hatip Liselerinin öğrenci sayılarında ciddi bir düşüş gözlenmiştir. CHP'nin hem kendi parti programına, hem de laik devlet anlayışına ters düşen bu politika değişikliğine MSP ile koalisyon hükümeti kurup iktidar olabilmek amacıyla göz yumduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zaten, eğitimdeki bu dinselleşme kapısının aralanması, daha sonraki yıllarda çok daha ciddi sorunların doğmasına yol açmıştır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluş felsefesinin önemli dayanaklarından ve devrim yasalarından biri olan öğretim birliği yasası göz ardı edilmiş, farklı dünya görüşlerine sahip kuşakların yetiştirilmesinin yolu açılmıştır. Bu da toplumda kamplaşmaları ortaya çıkarmıştır. 1990'lı yıllarda bu gelişme devlet örgütünü tehdit eder konuma gelmiş, kaçınılmaz olarak da ciddi önlemler alınarak eğitimdeki dinselleşmenin önü kesilmeye, laik devlet yapısının yeniden egemen kılınmaya çalışılmıştır. Günümüzde bu süreç devam etmektedir.

⁶⁴ Milliyet gaz., 26.1.1974 s.6-7

⁶⁵ Millet Meclisi.Tutanak Dergisi, Dönem 4, Cilt:31 , Sayfa 349-364, (Programla ilgili görüşmeler s.368-477,

488-536, 541-545., Güven oylaması:549, 561 / Dağlı, 1988, s.267-291

⁶⁶ Hikmet Bila, CHP 1919-1999. İstanbul:Doğan Kitapçılık A.Ş. 1999., s.281

⁶⁷ Şeref Gözübüyük-Cahit Tutum. Yönetime İlişkin Temel Yasalar. Ankara: Sevinç Matbaası, 1975, s.391

⁶⁸ Konuyla ilgili bir başka yorum için Bakınız Prof.Dr.Yahya Akyüz. Türk Eğitim Tarihi. Başlangıçtan 1999'a.

İstanbul: Alfa Yayınları, 1999, s.317

⁶⁹ MEB.Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası. 24 Haziran – 4 Temmuz 1974, Öneriler, Raporlar, Kararlar,

Uygulamaya Konulan Esaslar. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi 1975, s.325

⁷⁰ MEB.Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası.... Aynı es., ss.325-326

⁷¹ MEB.TD.1.7.1974 sayı: 1795

⁷² MEB.TD. 24.6.1974 sayı: 1794

⁷³ Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası, Ön.ver., s.5

- ⁷⁴ MEB. Tebliğler Dergisi.23.9.1974- sayı:1806 c.37
- ⁷⁵ MEB. Tebliğler Dergisi.23.9.1974- sayı:1806 c.37
- ⁷⁶ MM.TD.B:86, 26.5.1974, O:2, s.203
- ⁷⁷ Bu gelişme ertesi günü basın organlarında yankı bulmuş Milliyet gazetesinde “Milli Eğitim Şurasında çıkan tartışmalar sonunda ahlak dersinin ortak ders olması oya konmadan kabul edildi” başlığıyla yer almıştı.
Milliyet gaz., 28.6.1974 /(Şura Karar No: 106
- ⁷⁸ Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası., Önce.Ver., s.314-315
- ⁷⁹ TTK’ca alınan bu karar Bakan M.Üstündağ’ın onayından geçerek tüm ilk ve orta dereceli okullara duyurulmuştu.
- ⁸⁰ MEB.TD.2.9.1974- sayı 1803, Cilt :37
- ⁸¹ O çünkü \$ kuruyla .... \$ etmektedir.
- ⁸² Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası, Ön., Ver., s.6-7
- ⁸³ Genelge No:11108, Tarih:9.9.1974, Sayı: (zb) 5000, DMEŞ, Ön.ver., s.352)
- ⁸⁴ MEB.TD.16.9.1974, sayı: 1805
- ⁸⁵ MEB.TD.4.11.1974 sayı: 1812 cilt: 37
- ⁸⁶ TD.4.11.1974 sayı 1812 cilt 37
- ⁸⁷ MEB.TD.9.12.1974 sayıl 1817
- ⁸⁸ Tebliğler Dergisinde programın tam metni yayınlanmıştır. MEB.TD. 2.12.1974, Sayı: 1816
- ⁸⁹ MM.TD.B:69, O:1, s.274
- ⁹⁰ DMEŞ, Ön. Ver., s.7
- ⁹¹ (MM.TD.B:86, O:2, 26.5.1974, s.204)
- ⁹² MEB.TD.19.8.1974, sayı:1802
- ⁹³ MM.TD.B:86, O:2, 26.5.1974, s.204
- ⁹⁴ Milliyet gaz., 20.3.1974
- ⁹⁵ Milliyet gaz., 20.3.1974
- ⁹⁶ Milliyet gaz., 22.3.1974)
- ⁹⁷ Milliyet gaz., .23.3.1974)
- ⁹⁸ Milliyet gaz., 24.3.1974)
- ⁹⁹ Milliyet gaz., 24.3.1974)
- ¹⁰⁰ MMTD.B:69, O:1 30.4.1974 s.275, Milliyet gaz., 2.5.1974
- ¹⁰¹ Üstündağ’ın bu önerge üzerinde yaptığı konuşmanın bazı bölümleri eğitim görüşleri kısmında değerlendirilmiştir
- ¹⁰² MM.TD.B:69, O:1 30.4.1974 s.275
- ¹⁰³ MM.TD.aynı yerde, s.275
- ¹⁰⁴ Milliyet gaz., 24.3.1974
- ¹⁰⁵ Milliyet gaz., 2.5.1974
- ¹⁰⁶ “Sivas’ta Sağ Sol Çatışmasında 2 Öğrenci Tutuklandı”. Milliyet gaz., 5.5.1974
- ¹⁰⁷ Milliyet gaz., 7.5.1974
- ¹⁰⁸ Milliyet gaz.,10.5.1974
- ¹⁰⁹ “Af 141, 142’siz Çıktı”. Milliyet gaz., 15.5.1974
- ¹¹⁰ 27.3.1974 günlük basın toplantısında yükseköğretimle ilgili olarak söyledikleri daha önce değerlendirildiği için burada tekrara düşmemek için tekrar ele alınmamıştır.
- ¹¹¹ MM:TD.B:86, O:2, 26.5.1974
- ¹¹² IX. MEŞ, Ön.ver., ss.7-8

- ¹¹³ Milliyet gaz., 11.2.1974 / MM.TD., 26.5.1974., s.219
- ¹¹⁴ Kemal Aydar. "Ecevit'in Özel Demeci", Cumhuriyet 75, Ön, ver., s.12-16)
- ¹¹⁵ Milliyet gaz., 12.2.1974
- ¹¹⁶ Kemal Karhan "Yükseköğretimde Önlisans Ne Getiriyor?" Milliyet Gaz., 16.2.1974
- ¹¹⁷ Vahit Turhan "Lisans-Öncesi Öğretim İçin Bir Öneri" Milliyet gaz., 21.3.1974
- ¹¹⁸ MM.TD.26.5.1974, B:86, O:2, s.210
- ¹¹⁹ Milliyet gaz., 16.2.1974
- ¹²⁰ Milliyet gaz., 23.2.1974
- ¹²¹ Milliyet gaz., 23.2.1974
- ¹²² Milliyet gaz., 22.2.1974
- ¹²³ Milliyet gaz., 25.2.1974
- ¹²⁴ Milliyet gaz., 27.2.1972
- ¹²⁵ Milliyet gaz., 19.3.1974
- ¹²⁶ Karar günü: 26.3.1974 Esas: 73/12, Karar sayısı: 1974-11
- ¹²⁷ (Milliyet gaz.,27.4.1974)
- ¹²⁸ (Milliyet gaz., 4.6.1974)
- ¹²⁹ Doç.Dr.Selçuk Erez. "Yeni Bir Üniversiteler Kanunu". Milliyet gaz., 15.3.1974
- ¹³⁰ (Bahattin Baysal. Çift Amaçlı Yükseköğretim Politikası Milliyet gaz., 10.6.1974)
- ¹³¹ (s.215. 26.5.1974, B:86, O:2) s.215)
- ¹³² Prof.Dr.İbrahim Aksöz. "Mahrumiyet Bölgelerindeki Üniversiteler" Milliyet gaz., 8.7.1974
- ¹³³ MM.TD.B:70, O:2, 2.5.1974, s.318
- ¹³⁴ MM.TD.B:86, O:2, 26.5.1974, s.190
- ¹³⁵ MM.TD. 26.5.1974, B:86, O:2, s.194
- ¹³⁶ Milliyet gaz., 15.7.1974
- ¹³⁷ Milliyet gaz., 15.7.1974
- ¹³⁸ MEB.TD.10.6.1974/ Sayı: 1793
- ¹³⁹ Kanun No: 1788, Kabul Tarihi: 24.1.1974 Resmi Gazetede Yayın Tarihi:9.2.1974 Sayı:14794 / Düstur., cilt:13-1, s.636,
- ¹⁴⁰ Hüseyin Korkut. Türk Üniversiteleri ve Üniversite Araştırmaları. Ankara: A.Ü.Eğitim Bilimleri fak.,Yay., 1984, s.40-41
- ¹⁴¹ Anayasa Mahkemesi Kararı. Karar günü 14.2.1974 Karar sayısı:1974-4 esas sayısı 1973-36./ Düstur., Cilt:13/1-s.850
- ¹⁴² Düstur., Cilt:13/2 s.2751
- ¹⁴³ Milli Eğitim Bakanı Öğretmenler Korunacak Dedi. Milliyet gaz., 5.2.1974
- ¹⁴⁴ CHP ve TÖB-DER Orhan Dengiz'i bu uygulamaları için yoğun biçimde eleştirmişlerdi. Bu konuyla ilgili olarak Orhan Dengiz'in Bakanlık döneminde bilgiler verilmiştir, Konuya ilgi duyanlar Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri adıyla yayınlanmış kitabımıza daha fazla bilgi edinmek için bakabilirler. Bak.Erdoğan Başar. Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri 1960-1971, İstanbul:MEB Yay., 1999)
- ¹⁴⁵ Kesin sayı veremiyor, yalnız hakkında verilen gensoru nedeniyle MM'de yapmış olduğu 18.6.1974 tarihli konuşmasında bu sayıyı 59 olarak açıklamıştır. MM.TD.B:97, O:1, 18.6.1974, s.230
- ¹⁴⁶ MM.TD.B:86, O:2, 26.5.1974, s.197

¹⁴⁷ MM.TD.B:86, O:2, 26.5.1974, s.197

¹⁴⁸ “Milliyetçi Öğretmenler Federasyonu Üstündağ’a Muhtıra Verdi”. Milliyet gaz., 10.3.1974

¹⁴⁹ Milliyet gaz., 14.3.974

¹⁵⁰ Milliyet gaz., 7.6.1974

¹⁵¹ Milliyet gaz., 14.6.1974

¹⁵² MM.TD.B:97, O:1, 18.6.1974, ss.227-234

¹⁵³ Milliyet gaz., 19.6.974

¹⁵⁴ MM.TD.B:39, O:1, 12.2.1974, s.584

¹⁵⁵ MM.TD.B:70, O:2, 2.5.1974, s.317

¹⁵⁶ MM.TD.B:86, O:2, 26.5.1974, s.191

¹⁵⁷ MM.TD.B:70, O:2, 2.5.1974, s.317

¹⁵⁸ MEB.TD.18.3.1974 sayı:1783, Cilt: 37

¹⁵⁹ MEB.TD.18.3.1974 sayı:1783, Cilt: 37

¹⁶⁰ MM.TD.B:70, O:2, 2..5.1974

¹⁶¹ Eğitim Enstitüleri yönetmeliğinin değiştirilen 2. maddesine göre.

Üstündağ’ın döneminde bu ikinci değişikliktir, ilki yukarıda da belirtildiği gibi 20.2.1974 tarihinde yapılmıştı.) eğitim enstitülerinin bölümleri 3 ve 2 yıllık öğrenim süresine göre yeniden yapılandırılmıştır. Bu düzenlemeye göre eğitim enstitülerinin Türkçe, Sosyal Bilgiler, Matematik, Fen ve Tabiat Bilimleri, Eğitim, Resim İş, Beden Eğitimi, Müzik, Fransızca, İngilizce, Almanca, Tarım bölümlerinin öğrenim süresi üç yıl olarak belirlenirken, temel eğitim okullarının birinci kademelerine öğretmen yetiştirmek amacıyla eğitim enstitülerinin bünyelerinde öğrenim süresi iki yıl olan sınıf öğretmenliği bölümü ile ayrıca Milli Eğitim Bakanlığınca ihtiyaç duyulması durumunda ilkokul öğretmenleri için yaz okullarının açılacağı hükme bağlanmıştır. Yine mektupla öğretim programları için eğitim enstitülerinde bir örgütsel yapının kurulabileceği belirtilmiştir.

Değişik 43. maddeye göre Eğitim Enstitüsü öğretiminin kuramsal ve uygulamalı dersler, laboratuvar atölye, seminer ve uygulama faaliyetleri kurslar yakın ve uzak çevre incelemeleri, müzik, spor ve sahne faaliyetleri şeklinde sürdürüleceği belirlenmiştir. Ayrıca Eğitim Enstitülerinde bütün öğretim ve eğitim faaliyetlerinin, öğretmen adaylarının şahsi çalışmaları ve “yaparak öğrenmeleri” esasına dayandırılması ve demokratik anlayışa uygun bir şekilde yürütülmesi kararlaştırılmıştır.

Mektupla öğretim programını takip eden öğrencilerin de bu esaslar dahilinde yetiştirilmeleri için ilgili bölümlerin özelliğine göre belirli sürelerde ve yaz aylarında laboratuvar, atölye, seminer ve uygulama faaliyetlerinin, yakın ve uzak çevre incelemeleri, müzik, spor ve sahne faaliyetleri şeklinde öğretimin yürütülmesi imkanı sağlanmak üzere enstitü idarelerince gerekli tedbirlerin alınması kararlaştırılmıştır. Öğrencilerin bu çalışmalara katılmaları zorunlu tutulmuştur....

Yönetmeliğe eklenen geçici 3. madde ile de mektupla öğretim programlarını takip eden öğrencilerin imtihanlarının, öğrencilerin izledikleri programların kendi özelliklerine ve bu konuda hazırlanacak yönetmeliklere göre yapılması hükme bağlanmıştır.

¹⁶² MM.TD.B:86, O:2, 26.5.1974, s.192

¹⁶³ MEB.TD. “Milli Eğitim Bakanı M.Üstündağ ek ders ücretleriyle ilgili bir açıklama yaptı” 11.3.1974, sayı:

1782

¹⁶⁴ MM.TD.B:86, O:2, 26.5.1974, s.192,

¹⁶⁵ Milli Eğitim Bakanlığı Bakanlık Müşavirliği Basın ve Enformasyon Bürosunca bildirilmiştir. Sayı 610.3-636

/ TD.9.9.1974 sayı 1804 c.37

¹⁶⁶ MEB. TD.12.8.1974-Sayı 1801

- ¹⁶⁷ MEB. TD.3.6.1974, sayı 1792
¹⁶⁸ TD.22.4.1974, sayı.1786
¹⁶⁹ TD.22.4.1974, sayı.1786
¹⁷⁰ MM.TD.B:86, O:2, 26.5.1974, s.186
¹⁷¹ Tebliğler Dergisi olarak bastırılmıştır. MEB.TD. Cilt:37, Sayı 1788, 6.5.1974
¹⁷² Dokuzuncu Milli Eğitim. Şu...ön.ver, s.4
¹⁷³ Milli Eğitim Şurası Açıldı. Milliyet gaz., 25.6.1974
¹⁷⁴ Milliyet gaz., 23.6.1974
¹⁷⁵ DMEŞ, ön.ver., ss.330-334
¹⁷⁶ DMEŞ. aynı es., s.272)
¹⁷⁷ MEB.TD.18.11.1974 sayı: 1814 ek. Cilt:37
-